

ВИДАННЯ
УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
СВ. КЛИМЕНТА ПАПИ

Том. LX Vol.

ІВАН ХОМА

Апостольський Престіл і
Україна 1919-1922

Relationes diplomaticae inter S. Sedem et
Rempublicam Popularem Ucrainae
annis 1919-1922

РИМ 1987 ROMAЕ

ВИДАННЯ
УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
СВ. КЛИМЕНТА ПАПИ

Том. LX Vol.

ІВАН ХОМА

АПОСТОЛЬСЬКИЙ Престіл і
Україна 1919-1922

Relationes diplomaticae inter S. Sedem et
Rempublicam Popularem Ucrainae
annis 1919-1922

diasporiana.org.ua

РИМ 1987 ROMAE

УКРАЇНСЬКЕ ПОСОЛЬСТВО ПРИ АПОСТОЛЬСЬКОМУ ПРЕСТОЛІ 1919-1921

(Sac. dr. I. СНОМА, *Missio diplomatica Ucrainae apud Sanctam Sedem*
annis 1919-1921)

Папа Бенедикт XV і поневолені народи

Папа Бенедикт XV (1914-1922) упродовж восьми років свого понтифікату, що припав на воєнні часи, робив усе, що міг, щоби свобода і мир знову запанували серед народів. На жаль, зустрічав неуспіхи, невдачі і незрозуміння, бо всі тоді говорили про війну. Папа старався досягнути мир на різних фронтах, однак мав на увазі й досягнення релігійного миру, тобто поєднання християн католиків з некатоліками.

У зв'язку з тим, в письмі (Бреве) з 26 лютого 1916 року, папа висловив бажання, щоб «Тиждень молитов за єдність Церкви», що їх практиковано в Римі (в другій половині січня), ввели в себе всі католики. Апостольським листом «Cum Catholica Ecclesia» з 15 квітня 1916 року, папа давав повний відпуст кожному, хто відмовить ним уложену молитву «за християнські народи Сходу». В тій молитві Бенедикт XV молився так: «Пам'ятаючи про дуже визначне місце, яке вони мали в Твоїй Церкві, благаємо Тебе, Господи, надіхни їх бажанням знову зайняти місце, щоб вони з нами творили одне стадо під проводом того самого пастиря. Вчини, щоб вони і ми разом просіяли науками їх святих Учителів, що є також нашими Отцями у вірі. Захорони нас від усякої помилки, яка могла б їх віддалити від нас».¹ В тій молитві можна спостерегти новий тон, який мав би характеризувати зв'язки з боку Апостольського Престолу, зокрема почуття покори, яке помітне в останнім реченні молитви.

¹ Tambora Angelo, *Benedetto XV e i problemi nazionali e religiosi dell'Europa orientale*. Roma 1963. p. 4. Cfr. Il Bessarione 1916.

Від молитви папа перейшов до чину. 1 травня 1917 року письмом (Моту Пропрію) «*Dei Providentis*» заснував Конгрегацію для Східної Церкви,² а 15 жовтня 1917 року письмом (Моту Пропрію) «*Orientalis Catholici*» заснував Папський Інститут Східних Студій, «якому поставив за ціль студіювати християнський Схід, його історію, теологію, його церковне право, літургію і мистецтво; почавши від перших віків аж до нинішніх часів. Вже днесь зумів він зібрати коло себе поважні наукові сили і хоче виховати з одної сторони наукових спеціалістів, а з другої — добре ознайомих з культурою Сходу провідників місій... Бо місія на Сході, як завважили многи в Римі, вимагає іншого підготування, як місія в інших місцях світа. Розходиться про з'єдинення народів, які мають свою питому, стару християнську культуру, яку треба пізнати і полюбити».³

Щоби ще більше скерувати увагу католицького світу на Східні Церкви, папа Бенедикт XV, енциклікою з 2 жовтня 1920 року проголосив св. Єфрема Сирійського — вчителем Вселенської Церкви за його визначну науку і святість життя.⁴

У першому періоді свого вселенського архиерейства Бенедикт XV старався довести до миру, а після закінчення війни, коли в Парижі вже працювала мирна конференція, докладав зусиль через свого представника монс. Черетті, щоб злагодити територіяльні зазіхання великих потуг і вибуялі націоналізми. В Римі були тоді, тимчасово або стало представники різних національних рухів, які довели на своїх землях до заснування нових держав або до віднови давніх. Між ними були й українці, що хотіли ввійти у зв'язок з Апостольським Престолом. Очевидно, це не були урядові зв'язки, але напів-урядові, через посередню особу, щоб достатньо поінформувати Апостольський Престіл про свої національні аспірації і змагання.

По розпаді австро-угорської імперії Апостольський Престіл був готовий пристосуватись до нової політичної ситуації. Це найкраще видно з листа папи Бенедикта XV до державного секретаря кардинала Петра Гаспаррі з 8 листопада 1918 року: «...недавно ми дали інструкції нашому нунцієві у Відні, щоби ввійшов у приязні відносини з різними націями австро-угорської імперії, що

² S. CONGR. PER LE CHIESE ORIENTALI, *Oriente Cattolico*. Cenni storici e statistiche. Città del Vaticano 1974 p. 18-19.

³ Сліпий Йосиф, *Теори*. Том III-IV, Рим 1970, ст. 162-163.

⁴ Сліпий Йосиф, *Теори*. Том II, Рим 1969, ст. 153.

тепер створили незалежні держави. Церква є досконалою спільнотою, і її ціллю є освячення людей усіх часів і всіх країн і так, як пристосовується до різних форм уряду, так без труднощів приймає законні зміни народів, політичні чи територіяльні».⁵

Зі закінченням першої світової війни, постали великі зміни у Східній Європі: жовтнева революція в Росії (7.XI.1917), проголошення незалежності Української Народньої Республіки (22.I.1918) і Західної Української Народньої Республіки (18.X. і 1.XI.1918), постання балтійських держав, Фінляндії і Польщі, розвал австро-угорської імперії, постання Чехословаччини і проблема кордонів між державами. У зв'язку з цим перед Апостольським Престолом виринуло важке завдання постійно мати найважливіші авторитетні відомості про розвиток подій на Європейському Сході, щоб бачити нову дійсність реальними очима і змогти до неї пристосуватись. У зв'язку з цим папа Бенедикт XV вибрав дві визначні особи і призначив одну для Польщі, Литви, Латвії, Естонії і Фінляндії — монс. Ахіля Ратті, а другу, дещо пізніше, для України — отця Джованні Дженоккі.

30 квітня 1918 року Апостольський Престіл вислав монс. А. Ратті як апостольського візитатора до Польщі. Він виїхав з Риму 19 травня 1918 року і приїхав до Варшави 30 травня. 6 червня 1919 року він був іменований нунцієм в Польщі, а 19 липня він вручив вірчі грамоти голові державі маршалкові Юзефові Пілсудському. Водночас монс. Ратті був і високим церковним комісарем на Шлеську та Східній Пруссії, де мали відбуватись плебісцити. Серед творців незалежної Польщі нунцій Ратті спостеріг дві ідеї: одну — П'ястів — Романа Дмовського, що бачив головну небезпеку для Польщі з німецького боку і зосереджував всі сили, щоб цю небезпеку усунути. Юзеф Пілсудський був прихильником другої ідеї — Ягайлонів — і бачив небезпеку з боку Росії та старався тому зарадити, пропагуючи конфедерацію поляків-литовців-українців-білорусинів. Нунцій піддержував федеративну ідею Пілсудського,⁶

⁵ «...recentemente abbiamo dato istruzioni al nostro Nunzio in Vienna di porsi in amichevoli rapporti con le diversi nazioni dell'Impero austro-ungarico che ora si sono costituite in Stati indipendenti. Egli è che la Chiesa, società perfetta, che ha unico fine la santificazione degli uomini in ogni tempo e di ogni paese, come si adatta alle diverse forme di Governo, così accetta senza veruna difficoltà le legittime variazioni territoriali e politiche dei popoli». TAMBORELLI Angelo, *op. cit.* p. 12. Cfr. La Civiltà Cattolica, 1918, vol. IV, p. 343.

⁶ Il Cardinale Ermenegildo Pellegrinetti nel centenario della nascita 1876-1976. Pescia 1977, p. 173.

але безуспішно, й остаточно зразив собі всіх так, що з початком 1920 року, апостольський нунцій в католицькій Польщі, став майже особа « non grata ».⁷ Він успів ще в місяцях січні (23-31) і березні (15-28) 1920 року, хоч серед труднощів, відвідати Литву і Латвію.

Тому що місія апостольського нунція, А. Ратті, ставала щораз трудніша, папа Бенедикт XV звільнив його від завдання слідкувати за українськими справами. Він іменував водночас апостольським візитатором України — отця Джованні Дженоккі, а справу плебіситу на Горішньому Шлеську і в Східній Пруссії поручив монс. Огно. В наступному році папа відкликав його до Італії і 4 червня 1921 року нунцій Ахіль Ратті залишив остаточно Польщу, а 13 червня став архієпископом Міляна.

Українська дипломатична місія при Ватикані

Про створення української дипломатичної місії при Апостольському Престолі вдалось нам знайти чотири статті: П. Карманського,⁸ д-ра Е. Лукаевича,⁹ Євгена Онацького¹⁰ і д-ра В. Трембіцького.¹¹

⁷ «...per gli ingiusti attacchi che gli giungevano da polacchi e da tedeschi nelle zone sottoposte a plebiscito, mons. Ratti sente fallire tutta la sua opera di conciliazione nei contrasti nazionali scatenati. Finirà persino, egli, il nunzio papale nella Polonia cattolica con essere quasi una persona « non grata », se la Santa Sede il 1° febbraio 1920 per misura di prudenza e per stato di necessità lo solleva dell'incarico di seguire la questione ucraina, nominando il padre Giovanni Genocchi, dei Missionari del S. Cuore, Visitatore apostolico in Ucraina, insieme, mons. Ognio veniva incaricato in sua vece delle funzioni, sempre rimaste ingrate, di commissario pontificio per i territori, sottoposti a plebiscito, dell'Alta Slesia e della Prussia orientale ». TAMVORA Angelo, op. cit., p. 20.

⁸ КАРМАНСЬКИЙ П., *Ватикан і Україна*. Спомин написаний у Відні в місяці вересні 1920 року і виданий в « Віденським Календарі » Української Мистецької Накладні на рік 1921, ст. 46-54. *Наша дипломатична станиця при Св. Престолі в Римі в рр. 1919-1920* в «Літопис Червоної Калини» лютий 1939, ст. 3-4.

⁹ ЛУКАЕВИЧ Е. д-р *Граф Михайло Тишкевич* (В 70-ліття народження). В «Літературнім Науковім Віснику» 1927, кн. V, ст. 86-89.

¹⁰ Онацький Євген, *Українська дипломатична місія при Ватикані* В «Українських Вістях» (Едмонтон), листопад 1953. *По похилій площі*. Записки журналіста і дипломата. Частина I-II. Мюнхен 1964, 1969.

¹¹ ТРЕМБІЦЬКИЙ В. д-р, *Дипломатичні взаємини Української Держави з Вселенським Престолом у 1918-1920 роках*. В «Патріярхат», березень 1979, ст. 10-13.

Про перші зв'язки між Апостольським Престолом і Україною в часі визвольних змагань є також копія записки італійською мовою в Архіві Українського Католицького Університету в Римі.¹² Нею мабуть користувався о. Кирило Королевський, коли писав про іменування апостольського візитатора України.¹³

У цій записці сказано, що призначений гетьманом Павлом Скоропадським український посол в Константинополі — Михайло Суковкін, хоч ще офіційно не визнаний Високою Портою, 7 листопада 1918 року зложив візиту апостольському делегатові в Константинополі — монс. Анджельо Дольчі, прохаючи його передати подяку папі Бенедиктові XV за його прихильність до України, бо він (посол Суковкін) з великим вдовolenням довідався від царгородських українців про те, що апостольський делегат інтерв'ював від імені папи в користь українських старшин. Монс. Анджельо Дольчі повідомив про те кардинала Нікольо Маріні, секретаря Конгрегації для Східної Церкви (1917-1922).

5 грудня 1918 року апостольський делегат у ЗСА — монс. Джованні Бонцано повідомив Апостольський Престіл, що о. Петро Понятишин цікавився українським питанням в Європі і більше разів був у Державному Департаменті у Вашингтоні, поручаючи йому політичні аспірації українців.

Бейкер, Рой С., на підставі документів архіву американського президента Вудро Вілсона писав у своїй праці: «Тут (у паперах Вілсона) є лист від надійних Українців із Росії, який апелював за право їм самим управляти собою; вони бажають, щоб можна впровадити в їх матірньому краю, Україні, ідеали американської влади і американську систему виховання, аби проводити здорові демократичні принципи між своїм народом».¹⁴

Ця цитата дослівно взята з меморіялу Українського Народного Комітету в Америці до президента Вудро Вілсона. Меморіал підписали: о. прелат Петро Понятишин — адміністратор греко-католицької Церкви в Америці, як голова цього Комітету, д-р Кирило Д. Білик — місто-голова, Володимир Б. Лотоцький — секретар. Отець Понятишин і Лотоцький — це галичани, а Білик — це киянин, тому також з огляду на особи, що підписали доку-

¹² Диви, Додаток, документ ч.1.

¹³ KOROLEVSKIJ Cyrille, *Metropolitte Andre Szeptyckyj 1865-1944*. Romae 1964, p. 178.

¹⁴ BAKER Roy Steward, *Woodrow Wilson and the World Settlement*, written from his unpublished and personal material. Volume I. Garden City, N.Y., p.5.

мент, меморіал мав соборницький характер.¹⁵

Українці сподівалися, що їх допустять на мирну конференцію в Парижі, і тому різні національні Комітети у Вашингтоні, Парижі та інших європейських містах вибирали своїх делегатів і прохали о. Понятишина поїхати до Європи, щоб зустрітися з галицькими єпископами й обговорити справи Церкви.

О. Петро Понятишин, ставши адміністратором греко-католицької Церкви у ЗСА після смерти єпископа Сотера Ортинського (28.3. 1916), мав зв'язки з урядовими колами у Вашингтоні. Наприклад, він поробив заходи у справі « Українського дня », які увінчались успіхом 24 січня 1917 року, коли президент Вудро Вілсон прийняв його разом з делегацією « Української Ради » (о. В. Довгович, голова « Провидіння » і Д. Капітула та С. Ядловський, представники У.Н.С.). Вони представили президентові справу резолюції в Конгресі щодо « Українського Дня ». « По ухвалі конгресу мав бути цей день проголошений президентом держави як такий, в якому можна б збирати в цілій державі пожертви для підмоги українського населення у східній Європі, що терпить нужду, спричинену воєнним лихоліттям. Президент розпитував ширше про положення українського народу і обіцяв, що ту справу підтримає. Того самого дня всі члени отсеї делегації були на галерії в палаті репрезентантів свідком, як конгресмен Джеймс А. Гемил з Джерві Ситі вніс резолюцію в справі Українського Дня. В тому самому часі вніс ту саму резолюцію в сенаті Вилієм Гюз, сенатор з Нью Джерві. Ту резолюцію передала теж і прокламація президента Вілсона, якою проголошено день 21 квітня 1917 року як « Ukrainian Relief Day ». Вона теж замітна з цього боку, що це перший раз появилась українська назва в урядовім американськім акті ».¹⁶

Немов доповненням інформацій монс. Бонцано про контакти о. П. Понятишина з державним департаментом у Вашингтоні є повідомлення « Свободи » з 2 серпня 1919 року, що о. П. Понятишин очолив делегацію Українського Народного Комітету, яка була у Вашингтоні 29, 30 і 31 липня 1919 року. Її членами були: Володимир Лотоцький, Олександр Неприцький-Грановський, Конгресмен Джеймс А. Гемил і адвокат Вилієм Кернс. Делегація була в

¹⁵ Стахів Матвій д-р, *Західня Україна. Нарис Історії Державного Будівництва та Збойної і Дипломатичної Оборони в 1918-1923.* Том III Скрантон 1959, ст. 141-142.

¹⁶ Капітула Дмитро, *Три делегації до Вашингтону*, в « Ювілейний Альманах 1894-1944 » виданий з нагоди 50-ліття УНС, зредагував д-р Лука Мишуга. Джерві Ситі 1944, ст. 181-182.

державного секретаря Роберта Ленсинга, якому з'ясувала українську справу в Європі й передала меморіал. Ленсинг відповів, що справа Галичини ще не вирішена; прирік зreferувати меморіал американській мировій делегації в Парижі. Потім делегація була у заступника державного секретаря — Б. Майнса, до якого належали східно-європейські справи, також у Б. Дж. Дейвиса, начальника державного секретаріату і в Дж. Дж. Бейлі, спеціаліста східно-європейських справ у державнім секретаріаті, який щойно був вернувся з Парижа. Делегацію запевнювали, що східний кордон Польщі ще не було визначено. Пізніше делегація відвідала кількох сенаторів і конгресменів.¹⁷

У зв'язку з висилкою дипломатичної місії від Директорії УНР до Італії, якої головою був проф. Дмитро Антонович, виринуло питання висилки такої самої місії до Ватикану. Кандидата на голову цієї місії намічено графа Михайла Тишкевича, що жив тоді в Льованні (Швейцарія). Дехто з членів Директорії, також перший її голова — Володимир Винниченко, були противні тому, щоб аристократ став головою місії. І справа затягнулася.¹⁸ Однак у лютому 1919 р. Директорія УНР назначила гр. М. Тишкевича послом при апостольському престолі, а Петра Карманського секретарем місії. «Але, як звичайно, — пише д-р Е. Лукасевич (посол у Швейцарії), — український уряд навіть не надіслав декрета про призначення графа послом, а тільки коротке листовне повідомлення, через що українська дипломатична місія у Швейцарії мусіла взяти на себе ролю уряду та провадила переписку з кардиналом Л. Маліоне,¹⁹ послом при швайцарській конфедерації в Берні в справі прийняття графа Тишкевича, як представника українського уряду при Ватикані. Кардинал Маліоне повідомив українську дипломатичну місію 31 березня (1919), що понтифікальна столиця не має звички приймати дипломатичні місії нових держав, які ще не визнані бодай кількома великими державами. Але проти приїзду гр. М. Тишкевича до Риму Ватикан нічого не має».²⁰

¹⁷ Т. *Українсько-американська політична акція у роках 1914-1920*. Хроніка. Див. «Ювілейний Альманах 1894-1944», ст. 122-123.

¹⁸ Карманський П. *Наша дипломатична станція при Св. Престолі в Римі в рр. 1919-1920*. Див. нота ч.8.

¹⁹ Маліоне Люїджі від 28 лютого 1918 року був «тимчасовим Представником Св. Престолу» в Швейцарії, а апостольським нунцієм у Швейцарії був іменований 4 вересня 1920 року. Кардиналом став пізніше. Див. Дю Макси Giuseppe. *Le Nunziature Apostoliche dal 1800 al 1956*. Roma 1957. p. 248.

²⁰ Лукасевич Е. д-р, *Граф Михайло Тишкевич*, ЛНБ, 1927, кн. I, ст. 88.

« Місія до Ватикану — писав П. Карманський — в очах соціальних демократів і соціалістів-революціонерів, які склали уряд Директорії, була непопулярна і вона зразу мусіла боротись з фінансовими труднощами », і, коли, при кінці березня 1919 року, П. Карманський приїхав до Львову до графа Тишкевича, то « царські », рублі, « якими розпоряджало наша каса в Швейцарії », втратили зовсім своє значення. І тому граф Тишкевич поручив П. Карманському вертатися на Україну до уряду Директорії з метою поширити місію новими урядовцями і здобути фонди на її діяльність.

Євген Онацький у своїх записках « По похилій площі »²¹ згадує, що Петро Карманський приписував собі велику заслугу створення української дипломатичної місії при Ватикані. Він оповідав, що голова уряду УНР і міністер закордонних справ Володимир Чехівський хотіли призначити його на дипломатичну місію в Італії, бо він знав італійську мову, яку вивчив в « Руській Коледжі » в Римі, підчас своїх філософічних і богословських студій. Коли голова дипломатичної місії проф. Дм. Антонович не хотів прийняти Карманського, тоді Чехівський звернув його увагу на створення дипломатичної місії при Ватикані і запитав Карманського, кого б він пропонував на голову такої місії. І Карманський запропонував графа Михайла Тишкевича, бо він ревний католик і радо згодиться бути послом при Апостольському Престолі.

Сам Карманський про те не згадує ні у своєму споміні « Ватикан і Україна », писаному в 1920 році, ні в статті « Наша дипломатична станиця при Св. Престолі в Римі в рр. 1919-1920 », писаній в 1939 році.²²

Граф Михайло Тишкевич справді радо прийняв номінацію на українського посла при Ватикані, як це видно з його листа з 12 березня 1919 року до д-ра Дмитра Донцова: « Між нами говорячи, пости послів, у теперішніх часах... не дуже важні, — назначення однако ж мені вважаю собі за велику честь і щиро це скажу, бо це — доказ довір'я від лівих груп до когось, кого вони могли брати за контрреволюціонера, полонофіла, або політикана... Це довір'я для мене найкраща і найвища нагорода ».²³

Наступного дня (23.3.1919) писав Тишкевич до українського посла в Італії — проф. Дмитра Антоновича: « Вельмишановний Пане

²¹ Онацький Євген, *По похилій площі*. Частина II, ст. 88-89.

²² Див. нота 8.

²³ Онацький Євген, *Українська дипломатична місія при Ватикані* В « Українські Вісті » (Едмонтон), листопад 1953, ч. 48 (237).

Посол, Дорогий Товаришу! Дуже я Вам вдячний за Вашого листа. Я Вам зараз телеграфував, але не знаю, чи Ви дістанете телеграму. Я був у щирих і добрих відносинах зі славним покійним Батьком Вашим. Все мене щось до нього тягнуло. І ми разом гадали і сумували про безнадійну тоді долю України. Я маю ще фотографію з покійного, і дуже сумно мені було б, щоб вона тепер згоріла, або пропала. Я рад буду з Вами працювати в Римі, тим більше, що знайомий і читав Ваші артистичні досліджування. Так добре було б закласти фундамент під культурну працю нашої молоді в Італії і закласти Академію України. Там ми маємо Академію Франції, Іспанії, Англії і т.д. — і заснувати Наукову Комісію при Ватикані і т.д.²⁴

Граф Михайло Тишкевич

Граф Михайло Тишкевич народився 20 квітня 1857 року в селі Андрушівці, на Київщині, як нащадок старого аристократичного, давно спольщеного, українсько-литовського роду. Він виростав і виховувався поза Україною у Варшаві та Вільні, серед чужого середовища. Закінчивши гімназію у Вільні, повернувся до рідного дому і швидко відчув свій кровний зв'язок з батьківщиною, захопився українською природою, історією і побутом. Захоплення українськими краввидами спонукало його вступити до Петербурзької Академії Мистецтв, яку закінчив з відзначенням. Підчас студій в Петербурзі визнав уже себе відверто українцем і викликав цим «згіршення» серед польської колонії. Після закінчення Академії і однорічної військової служби (1879-1880) вернувся знову на Україну і тоді познайомився та заприятелював з відомим українським істориком Володимиром Антоновичем, і з творами Тараса Шевченка. Під їх впливом навернувся назад до українського народу, став цілком на його службу, жертвуючи йому своє знання, масток і всю свою працю, не дивлячися на всі прикрощі, що їх зазнавав з цього приводу.

В 1887 році М. Тишкевич продав своєму братові багату колекцію стародавніх родинних друків і документів з XVI і XVII століття (писаних його предками по українському) і за отримані гроші встановив при львівській «Пресвіті» т.зв. «Михайлову премію» за найкращий драматичний або історичний твір з минулого Укра-

²⁴ Там само. Див. *По похилій площі*. Частина I. ст. 27-28. Див. Додаток, документ, ч. 2.

їни, писаний українською мовою. З тих грошей нагороджено і видано два знані і вартісні твори: О. Маковей «Ярошенко» і О. Назарука «Ярослав Осьмомисл».

У себе на селі та околиці, М. Тишкевич став меценатом молодих талантів з-поміж місцевих селян, висилаючи їх до шкіл та допомагаючи їм закінчити вищі студії. Підчас оживленого політичного руху в 1900 роках почав запрягати й доколичну шляхту до громадської роботи. У зв'язку з цим у 1906 році заснував у Києві «Ліберально-консервативний союз шляхти і земельних власників» та «Краєву Партію на Україні», де обережно висував справу автономії України та домагався продажу землі виключно місцевим селянам. В 1907 році заснував «Київське Товариство Прихильників Миру» і був його головою, під гаслом: об'єднаної праці для добра України.

У 1908 році митрополит Андрей Шептицький старався закупити від графа Тишкевича маєток Дзедзіловичі, над рікою Березиною. У зв'язку з цим весною 1908 року митрополит їздив з о. митратом Войнаровським до Парижа, щоб там дістати позичку на заснування в Росії Акційного Парцеляційного Банку з французькою фірмою, бо Франція була тоді в приязних відносинах з Росією.

Заснування цього Акційного Банку мало на меті парцеляцію ґрунтів великої власности на українських територіях у кордонах Росії між галицьких емігрантів, що виїздили без пляну до Америки, Канади, Бразилії, а також між місцеве населення. В кожній такій парцеляційній оселі був намір поселити 10 господарів, свідомих галицьких селян-патріотів, і наділити їх даром землею 50 десятин. За те вони мали ширити між місцевим населенням українську національну свідомість. У цих оселях мали постати також греко-католицькі церкви для поширювання унійних ідей та школи для просвітних цілей.

За цей маєток, що мав 14.000 десятин, Митрополит заплатив графові Тишкевичеві 1.200.000 рублів. Плян Митрополита не увінчався успіхом, бо до російського міністерства внутрішніх справ надійшла денунціяція, що митрополит Шептицький основує Парцеляційний Банк, щоб дорогою парцеляції поширювати в межах Росії церковну унію та українську національну ідею. Граф Тишкевич радо звернув Митрополитові ціну купна, бо мав інших покупців.²⁵

²⁵ Войнаровський Тит, о. митрат, *Спогади з мого життя*. Історичні постаті Галичини ХІХ-ХХ ст. НТШ Бібліотека українознавства Ч. 8. Нью Йорк 1961, ст. 57-50.

В 1911 році, коли українські мистці влаштували самостійний виступ, граф Тишкевич дав на цю першу українську виставку свою картину « Сон України », яку московська цензура заборонила виставляти.

Крім згаданої « Михайлової премії » граф Тишкевич встановив ще інші фундації: 50.000 франків на придбання вілли для недужих мистців, 20.000 рублів передав Науковому Товариству ім. Шевченка з нагоди 100-літніх роковин народження Шевченка і 3.000 франків університетові в Лювені (Бельгія) на відкриття відділу українознавства. Також видавав книжки своїм накладом і підпомагав різні видання.

Перед серпнем 1914 року М. Тишкевич виїхав до Швейцарії і жив у маленькій кімнатці Beau-Rivage-Palace в Lausanne-Ouchy, друкуючи на сторінках швейцарської преси статті про Україну. Там видав вартісні брошури та документи: « Історичні документи про Україну », ²⁶ « Україна перед мировим конгресом » ²⁷ і « Українська література », ²⁸ проломлюючи мур байдужості, а то й ворожості чужої, особливо французької преси, яку засипував підписаними ним або інспірованими статтями й замітками про Україну в 1914-1922 роках.

Водночас вдержував зв'язки з високою всесвітньою аристократією: з іспанським інфантом Альфонсом, жонатим зі сестрою румунської королеви Беатрічею Единбургською, з графом Сежуром, з графом Кастелляне, з маршалом Фоше, адміралом Дегі і іншими.²⁹

²⁶ « Documents historiques sur l'Ukraine et ses relations avec la Pologne, la Russie et la Suède (1596-1746) publiés avec notices explicatives et cartes par le C-te Michel Tyszkiewicz, de la Société ukrainienne des Sciences de Kiev, avec une étude sur la Russie, la Petite-Russie et l'Ukraine, par M. Serge Cheloukhine, ancien Ministre et Sénateur » (1919).

²⁷ *L'Ukraine en face du Congrès*. Lausanne 1919.

²⁸ Tyszkiewicz M. C-te, *La Littérature Ukrainienne*. Berne 1919.

²⁹ « ...він Українцем не від 1918 року, і ціле своє життя та масток посвятив українській справі. Чисю, як не його і зв'язками з високою всесвітньою аристократією, от хочби з іспанським інфантом Альфонсом, жонатим зі сестрою румунської королеви Беатрічею Единбургською, з яким живе в довголітній дружбі, з гр. Сежурон з гр. Кастелляне, з маршалом Фошем, адміралом Дегі й др., користується тепер Україна? Н. пр. згаданий гр. Кастелляне, це великий особистий й політичний приятель майбутнього прем'єра Франції Брієна й хто зна, чи ще не доведеться нам через него добути доступу до верхів французької політики? ». « Лист з Парижа ». « *Український Прапор* » Відень 15.XI.1919. Дип. ІСАІВ Петро, д-р. *Інформаційне Товариство « Україна » в Швейцарії 1914-1915 та діяльність графа М. Тишкевича і В. Степанківського*. « Богословія » (1972), стор. 167-178.

У лютому 1919 року Тишкевич став першим українським послом при Ватикані від уряду Української Народньої Республіки, звідки переїхав на становище голови української делегації при мирній конференції в Парижі. Граф М. Тишкевич із жестом справжнього патріота та чесного громадянина видав останні свої ощадності на пропаганду української справи на чужині. І аж тоді, коли, дослівно, не мав уже на найскромніший прожиток, покинув Париж, щоби користати з гостинності свояків у Познанщині, в селі Жодові, продовжуючи, наскільки міг, допомагати рідній справі. Туди на Познанщину писав до нього з Парижа, 22 лютого 1922 року французький міністер закордонних справ — Реймонд Пуанкаре, дякуючи йому за побажання з приводу його повороту до влади. « Водночас Ви звернули мою увагу на справу України, яку Ви не перестаете обороняти. Ви можете бути певні про прихильність і симпатію, що оживляє французький Уряд відносно українського населення і високе почуття справедливості його політики буде дальше надхнінням у питаннях, що заторкують європейський Схід ».³⁰

Помер 3 серпня 1930 року на чужині в Познанщині. Смерть перервала нитку цього довгого, повного тяжких ударів долі, життя. Був він відважний патріот, що на ціле своє життя і діяльність наложив своєрідну печать.

Перший український посол при Ватикані

Граф Михайло Тишкевич, одержавши з початком лютого 1919 року номінацію на українського посла при Апостольському Престолі, мав великі і широкі пляни у зв'язку з своїм побутом у Римі. Між іншим, він думав заснувати Наукову Комісію при Ватикані і просив д-ра Дмитра Донцова стати головою або членом такої архівно-історичної Комісії при Ватикані, свідомий, що вона може віддати великі послуги.

Після різних перешкод посол М. Тишкевич з початком травня 1919 року одержав італійську візу і дець коло 15 травня приїхав сам до Риму, бо секретар місії — Петро Карманський не дістав візи і М. Тишкевич вислав його зі звітами до уряду на Україну. Десять днів опісля — 25 травня 1919 року — граф Михайло Тишкевич був на приватній аудієнції в папи Бенедикта XV і вручив йому

³⁰ Див. Додаток, документ ч. 20.

REPUBLIQUE DEMOCRATIQUE UKRAINIENNE.

A MONSIEUR LE CARDINAL SECRÉTAIRE
DES AFFAIRES ETRANGÈRES
DU SAINT-SIÈGE.

AU NOM DU PEUPLE UKRAINIEN

Le Directoire de la République Démocratique Ukrainienne a autorisé Monsieur le Comte Michel Tychkewitch d'être Chef de la Mission Extraordinaire Diplomatique de la République Démocratique Ukrainienne auprès du Saint-Siège.

Nous avons l'honneur de Vous prier d'accorder à Monsieur le Comte Michel Tychkewitch pleine et entière confiance dans toutes les affaires rentrant dans les attributions du Représentant Diplomatique de la République Démocratique Ukrainienne et de prêter foi à toutes les communications qu'il aura à faire au nom du Gouvernement Ukrainien.

Dans l'espoir que Monsieur le Comte Michel Tychkewitch se montrera digne de remplir la haute mission à lui confiée la présente lettre de créance lui a été délivrée.

Pour le Président du Directoire
de la République Démocratique
Ukrainienne

Pour le Ministre des Affaires Etrangères

вірительні листи, як Голова Надзвичайної Української Дипломатичної Місії при Апостольському Престолі. Потім передав Папі протест проти нападу польської армії генерала Юзефа Галлера на Галичину та проти безправних арештів українських католицьких священників. Саме тоді прийшла вістка про арештування більше ніж 200 українських священників, яких вивезли до польських концтраційних таборів.

Папа прийняв дуже прихильно графа Тишкевича, що вже давніше був відзначений папським орденом св. Григорія Великого, з ентузіазмом говорив про українську самостійність, запевнив про свою прихильність до українського народу та висловив надію, що українська справа буде вирішена згідно з засадою про самовизначення народів.³¹ Посол Тишкевич прохав папу: підтримати українську справу на Мирній Конференції в Парижі, призначити день збірки для українців, що потрапили в часі війни, вислати апостольського делегата на Україну, видати енцикліку про Унію.³²

Помітним і знаменним є те, що перший український посол при Апостольському Престолі, просить енцикліки про Унію. Вправді він сам був католик, однак напевно не просив цього в особистому імені, тільки в імені уряду УНР. На підтвердження цього можна навести слова Володимира Чехівського, голови ради міністрів УНР, які він сказав у серпні 1919 року в Кам'янці Подільській до о. Йосафата Жана: «Першим кроком усіх українців буде відлучитися від Москви, а наступним злучитися з Римом». Такої самої думки був і міністер закордонних справ — Андрій Лівичський і про це він сказав апостольському нунцієві у Варшаві — монс. Ахілеві Ратті: «Вірю, що Унія буде в усій Україні нашою національною Церквою», «Я самий за тим, щоб греко-католицизм був державним визнанням цілої України, і вірю, що так воно буде». Подібно думав і Головний Отаман Симон Петлюра, бо на питання о. Й. Жана чи він погоджується з думками свого міністра, що їх він висловив нунцієві, відповів: «Я сам цього бажаю, але, на жаль, не можу цього публічно сказати».³³

Після авдієнції в папи Бенедикта XV посол М. Тишкевич був у державного секретаря кард. Петра Гаспаррі, що дуже цікавився українськими проблемами і небаром опісля, 16 червня 1919 року

³¹ Онацький Євген, *По похилій площі*. Частина I, ст. 28.

³² Онацький Євген, *Українська дипломатична місія при Ватикані В «Українських Вістях»* (Едмонтон), листопад 1953. 48 (237).

³³ Жан Йосафат, о., ЧСВВ, *Моя служба Україні*. Едмонтон 1953. ст. 10, 16.

(N.B. 91664) в порозумінні й за схваленням папи, вислав письмо до Голови Директорії УНР — Головного Отамана Симона Петлюри (у французькій мові), що має значення офіційного визнання Української Народньої Республіки.

Дослівний переклад цього письма такий:

« Ватикан, 16 червня 1919. Н.Б. 91664. Ексселенціє! Святий Престіл отримав грамоту, якою Ваша Ексселенція інформус, що Директорія Української Народньої Республіки призначила графа Михайла Тишкевича на Голову Надзвичайної Української Дипломатичної Місії при Святому Престолі. Дякуючи Вашій Ексселенції за цього ласкавого листа, я зі свого боку можу запевнити, що Святий Престіл, визнаючи, як належить, благородний характер української нації, піднесе свої молитви за її щастя, у твердому переконанні, що право самовизначення, вже визнане для інших народів, які належали до колишньої російської імперії, буде визнане також для України. Мені дуже приємно запевнити Вашу Ексселенцію, що граф М. Тишкевич, якому доручено цю місію, працює з тактом, який йому всі визнають. Користуюся з радістю цією нагодою, щоби передати Вашій Ексселенції вислови моє найбільшої пошани. П. Кард. Гаспаррі ».³⁴

Граф М. Тишкевич уважав це письмо офіційним визнанням Української Народньої Республіки, бо в листі з 12 листопада 1919 року (з Парижа) до голови Надзвичайної Місії УНР у Вашингтоні — Юліянові Бачинському — писав: « Результатом моєї праці в Римі було і те, що кардинал Гаспаррі — державний секретар — надіслав Отаманові Петлюрі листа, який є фактично визнанням нашої самостійности ».³⁵ Так само думав і Головний Отаман Симон Петлюра. Він на початку липня 1919 року в Чорткові, в присутності уряду ЗУНР і президента д-ра Євгена Петрушевича, висловив свою радість, що папа Бенедикт XV прийняв його посла графа Михайла Тишкевича на приватній аудієнції, та вдоволення з листа, що його написав був державний секретар П. Гаспаррі. Нав'язуючи до цього листа Головний Отаман Петлюра дослівно сказав: « Яке велике щастя! »³⁶ Це ж повне визнання Української Держави Католицькою Церквою ».

³⁴ Онацький Євген, *По похилій площі*. Частина I, ст. 28. Див. Додаток, документ ч. 3.

³⁵ Лузяницький Григор д-р, *Українська Церква між Сходом і Заходом*. Нарис історії Української Церкви. Філадельфія, 1954. ст. 566-7. Див. Додаток, документ ч. 5.

³⁶ Жан Йосафит, о., *ЧСВВ Моє служіння Україні*. Едмонтон, 1953, ст.11-12.

Коли уряд УНР опинився в Тарнові (Польща), Міністерству Закордонних Справ було дуже потрібне вищезгадане письмо, і 20 листопада 1920 року зверталось воно до Керуючого Справами Дипломатичної Місії УНР в Італії, щоб надіслав копію того письма. Керуючий Місією УНР, М. Єремів, відповів 20 грудня 1920 року, що одержання документу визнання Св. Престолом Української Народньої Республіки утруднене, бо вже пів року нема Дипломатичної Місії при Ватикані; але він сконтактується з бувшим послом графом Тишкевичем і сподіється справу скоро поладити.³⁷

Користаючи з побуту в Римі митрополита Андрея, який приїхав 16 грудня 1920 року і замешкав в монастирі Отців Редемптористів при вулиці Меруляна,³⁸ радник української дипломатичної місії в Римі, Теодот Галіп, звернувся до нього з проханням, щоб своїми зв'язками з Державним Секретаріатом допоміг одержати копію письма кард. П. Гаспаррі. Митрополит Андрей написав у тій справі листа 5 січня 1921 року до субститута Державного Секретаріату монс. Федеріко Тедескіні і передав через Т. Галіпа.³⁹ 12 січня 1921 року і сам Теодот Галіп написав також в тій самій справі до монс. Ф. Тедескіні.⁴⁰ Їхні старання увінчались успіхом, бо 22 січня 1921 року секретар Місії, Євген Онацький, вислав копію письма кард. А. Гаспаррі до голови Директорії з 16 червня 1919 року до Міністра Закордонних Справ У.Н.Р. у Тарнові.⁴¹

Прийняття українського представника в папи Бенедикта XV і прихильна постава до суверенности України знайшла відгомін в італійській католицькій пресі. Почали з'являтися прихильні інформації про Україну. Наприклад в римському щоденнику «Іль Коррієре д'Італія» (орган Народньої Партії, предтечі теперішньої Християнської Демократії) з 9 червня 1919 року була довга стаття п.н. «Нації, що відроджуються. Представник України при Св. Престолі».

³⁷ Див., Додаток, документи ч. 8 і 9.

³⁸ «Il tardait au Metropolitte de pouvoir se rendre à Rome: il y arriva le 16 décembre 1920, et, le Collège ruthène étant encore occupé, descendit au grand convent des Rédemptoristes de St. Alphonse sur la via Merulana. Il se savait l'objet de nombreuses attaques, toutes de la part des Polonais, qui l'accusaient d'avoir outrepassé ses droits en ordonnant évêque Kyr Joseph Bocian et en constituant un Exarque en Russie dans la personne de Léonide Fedorov. Je raconterai plus tard comment il se justifia pleinement, et se vit confirmer par Benoît XV les facultés exceptionnelles qu'il aviat reçues de Pie X». KOROLEVSKYJ Cyrille, *Metropolitte Andre Szeptyckyj 1865-1944*. Romae 1964, p. 176.

³⁹ Див., Додаток, документ ч. 10.

⁴⁰ Див., Додаток, документ ч. 11.

⁴¹ Див., Додаток, документ ч. 12.

Граф М. Тишкевич подбав про італійський переклад і видання його брошури, що вийшла в Льозанні, «Україна перед Мирною Конференцією», яку поширювали в італійських політичних колах, щоб дати об'єктивні відомості про Україну.⁴²

Роля князя Івана Токаржевського-Карашевича

Для нав'язання і закріплення дипломатичних стосунків між Україною і Ватиканом причинився і князь Ян Токаржевський-Карашевич.

Князь Іван-Степан-Маріян Токаржевський-Карашевич уродився 24 червня 1885 року в Чабанівці, ущицького повіту, на Поділлі, і належав до тієї частини української аристократії, яка хоч була римо-католицького обряду, почувала себе приналежною до українського народу та, як член цього народу, брала активну участь у його житті. Доктор філософії і політичних наук він до першої світової війни брав жваву участь у з'їздах українців разом з Липинським і іншими нащадками колишніх українських шляхетських родин. Підчас визвольних змагань, в літі 1918 року він був радником українського посольства у Відні. «У Відні — пише у своїх споминах Олександр Лотоцький — познайомився я з радником Посольства кн. Яном Токаржевським-Карашевичем. Мимо так само соціального розходження у наших поглядах, в'язала нас, ще більш ніж з Липинським, єдність національно-державних поглядів, і той ідейний зв'язок з часом перейшов у дружні особисті відносини. (Князь одружився з дочкою Лотоцького-Оксаною). Тут у Відні, умовились ми з п. Токаржевським, що буду просити уряд про перехід його до царгородського Посольства (яке очолював сам Лотоцький) і се моє прохання уряд пізніше задовольнив. Само собою розуміється, се сталося в порозумінню та за згодою Липинського».⁴³

Про свою дипломатичну працю у Відні, в Римі і в Константинополі написав князь Токаржевський-Карашевич в листі до автора цієї статті з дня 16 лютого 1954 року, відповідаючи на поставлене йому питання, що він знає про іменування о. Дж. Дженоккі Апостольським Візитатором України. Він, бувши в літі 1918 року радником посольства у Відні, одержав доручення від Міністерства Закордонних Справ (міністром був тоді проф. Дмитро Дорошенко),

⁴² Онацький Євген, *По похилій площі*. Частина I, ст. 28.

⁴³ Лотоцький Олександр, *Сторінки минулого*. Частина Четверта. В Царгороді. Варшава 1939. Видання Української Православної Церкви в ЗША, 1966. ст. 16-17.

за згодою католицьких єпископів Луцького, Житомирського і Кам'янецького, ввійти в стосунки з апостольською нунціатурою в справі виділення України в окрему провінцію з архієпископом в Києві. Князь познайомився тоді з апост. нунцієм Ляврі і його аудитором Мікара та з апост. візитатором для Польщі — Ахілем Ратті. Митрополит Андрей Шептицький знав про це, бо була одночасно мова про відновлення католицького генерального вікаріату і греко-католицького єпископства в Києві.

В літі 1919 року кн. Токаржевський-Карашевич перейшов на становище радника українського посольства в Константинополі; а їхав туди через Італію і цілий місяць задержався в Римі, де послом при Апостольському Престолі був його давній приятель граф Михайло Тишкевич. В порозумінні з послом Тишкевичем представив вищезгадану справу та інші справи в Державному Секретаріаті і самому державному секретареві кардиналові П. Гаспаррі. Зустрів у нього прихильне ставлення і зацікавлення тими питаннями. Вкінці прийняв його і папа Бенедикт XV на приватній авдієнції, яка тривала майже годину, розшитуючи докладно про предложені справи.

У Константинополі кн. Токаржевський-Карашевич був від 2 серпня 1919 до 11 грудня 1921 року, спершу як радник посольства до 24 березня 1920, після димісії посла Олександра Лотоцького, як Повірений у справах, а потім як посол.

У Константинополі був апостольський делегат монс. Анджело Дольчі, якому князь з обов'язку зложив візиту. Ті візити стали часті, коли князь став послом, і монс. Дольчі нераз приїздив до князя та бував на його офіційних прийняттях, і між українським послом та представником апостольського престолу нав'язалися тісні і близькі стосунки в Константинополі.⁴⁴

Посол Ол. Лотоцький у своїх споминах підтверджує відомості князя: «Добрі зносини з Папським Нунцієм в Царгороді мали на меті допомагати більш активній участі Ватикану в справах фактичних зносин з Україною. Монсіньор Дольчі, представник Ватикану, в сій справі брав діяльну участь».⁴⁵ Він з великим зацікавленням і прихильністю ставився до бажань українців, висловлених йому князем і мабуть мав велику роллю в призначенні о. Дж. Дженоккі апостольським візитатором України. Про вислід тих розмов князь реґулярно звітував графові Тишкевичеві.

У свою чергу монс. А. Дольчі повідомляв своїх настоятелів

⁴⁴ Див., Додаток, документ ч. 1, 22 і 23.

⁴⁵ Лотоцький Олександр, *Сторінки минулого*. Частина IV, ст. 78.

у Римі, що 31 серпня 1919 року був у нього князь Токаржевський-Карашевич, радник українського посольства в Константинополі і прохав постаратись, щоб Апостольський Престіл вислав свого представника на Україну, за що український уряд буде завжди вдячний. Крім цього також повідомив, що посол Лотоцький одержав доручення від уряду, нав'язати зв'язки з Константинопольським патріархом і старатись про автокефалію для Української Православної Церкви. Ці старання, по димісії і від'їзді посла Лотоцького, продовжував князь Токаржевський-Карашевич. І на весну 1921 року отримав патріяршу грамоту з благословенням для голови держави, уряду і Української Православної Церкви, але не признано їй автокефалії.

На службі українській державі князь був потім заступником міністра і міністром закордонних справ УНР в Тарнові, та й лишився вірний українській державній ідеї до кінця свого життя, стараючись своєю політичною, громадською і публіцистичною працею принести якнайбільшу користь українській визвольній справі. Особливо треба згадати його науково-популярну і науково-дослідницьку працю. В цілій низці статей, нарисів і розвідок з великим знанням аналізував він проблеми нашого минулого, зокрема нашої княжої доби і козаччини. Залишився ще не виданий рукопис його праці «Історія Української Дипломатії». Свої статті друкував також у чужинній, головню в англійській і французькій пресі.

Довший час перебував у Франції, потім в Італії, а останніми роками у Великій Британії, в Лондоні, де він помер 18 листопада 1954 року. З цього приводу англійські часописи « Дейлі Телеграф », « Дейлі Мейль » і « Нью Кронікл » присвятили щирі слова пошани і подиву для цього українського аристократа-патріота.

Перенесення графа Тишкевича до Парижа

Українська Делегація на Мирну Конференцію в Парижі була найважливішим з українських представництв закордоном в 1918-1919 роках, бо Париж був тоді осередком міжнародного життя і там засідала Мирна Конференція. Згадана Делегація була одночасно і дипломатичним заступством України перед французьким урядом. Її вислали на початку січня 1919 року в імені УНР, а після об'єднання ЗУНР з УНР (22.1.1919), отримала компетенцію 30 березня 1919 року заступати перед Мирною Конференцією Соборну

Україну. Делегація складалась із 5 членів, а її головою був інж. Григор Сидоренко.

Рада Міністрів, викликавши його до Кам'янця Подільського і вислухавши його звіт 29 вересня 1919 року,⁴⁶ дійшла до переконання, що йому не по силі вести тяжкі й дуже відповідальні обов'язки голови паризької делегації. Вирішила призначити його послом до Відня, на місце В. Липинського, що подався до димісії. На його місце, постановою Ради Міністрів, що її затвердила Директорія, призначено графа Михайла Тишкевича.⁴⁷ Він «отримав від Голови Директорії Петлюри, що тоді знаходився у Варшаві, нову інструкцію і повноваження, відмінні від попередніх інструкцій, які мала ціла делегація. Нова інструкція говорила, що голова делегації Тишкевич сам єдиний має рішати про всі політично-дипломатичні кроки, а всі інші делегати мають тільки дорадний голос, якщо він поради від них забажає».⁴⁸

Перенесення графа Тишкевича з Риму до Парижа справило добре враження в колах Антанти. Також поважна паризька преса прийняла прихильно цю вістку і багато часописів вислали своїх співробітників інтерв'ювати його. Потім надрукували зміст своїх розмов з графом Тишкевичем такі газети: «Le Temps», «Figaro», «Le Gaulois», «L'homme livre», «Le petit Parisien», «Matin», «La parole Libre», «L'Evénement», «La Démocratie Nouvelle», «Le Pays», «Le Radical», «La Constitution», «La Petite Republique», Revue Diplomatique»⁴⁹

Переїхавши до Парижа, граф Тишкевич у першій своїй ноті до Мирової Конференції домагався визнання незалежності Української Народньої Республіки. Передтим він видав заклик до українців в Америці, щоб підтримували його акцію. «Покликаний до проведу делегації Української Народньої Республіки у Франції, у незвичайно важку хвилину для майбутньої долі нашого безталанного рідного краю, звертаюся оце до наших братів і земляків у Злучених Державах, із закликом, щоб подали нам свою моральну поміч. Піднімайте свій голос, де тільки можете, щоби піддержати справу повної незалежності України і Галичини. Наша віра в тих, що боронили права народів, за які ви теж по героїськи

⁴⁶ Мазепа І., *Україна в огні й бурі революції*. Прага 1943. III, ст. 189-197.

⁴⁷ Мазепа І., *Україна в огні й бурі революції*, Прага 1942, II, ст. 96.

⁴⁸ Стахів Матвій д-р, *Західня Україна*. Збройна і дипломатична оборона в 1919-1923. Нарис історії. Том VI. Скентон 1961, ст. 67-68.

⁴⁹ Лист з Парижа. «Український Прапор» Відень 15.XI.1919.

проливали кров у рядах американської армії. – Михайло Тишкевич, голова делегації У.Н.Р. в Парижі».⁵⁰ В Парижі, за короткий час він розвинув велику діяльність, зустрічаючи багато труднощів. В письмі з 12 листопада 1919 року до Юліяна Бачинського, голови Надзвичайної Місії У.Н.Р. подав звіт про свою діяльність від свого приїзду до Парижа.⁵¹

Отець Франц Ксаверій Бонн

Коли уряд УНР іменував графа Михайла Тишкевича головою української делегації на Мирну Конференцію в Парижі, «тоді міністерство закордонних справ (в Кам'янці Подільській) доручило мені (Карманському) представити на голову місії при Св. Престолі іншу особу і на мою пропозицію виробляло документи для о. Франца-Ксаверія Бонна» (ЛЧК). Водночас міністерство закордонних справ виставило в Кам'янці Подільській акредитив на гроші на утримання місії на ім'я Карманського. Так, отже, Карманський виконав доручення графа Тишкевича, що в тій цілі вислав його з Льозанни на Україну.

Тодішній міністер закордонних справ, Володимир Темницький, перебував у Відні. Він, не знаючи нічого про П. Карманського, призначив на секретаря Місії при Ватикані М. Лучинського, що первісно був призначений в члени української делегації на Мирну Конференцію в Парижі, однак потім з уваги на обмеження персоналу делегації його до неї не включено, і він з Відня поїхав до Швейцарії. При тій нагоді він познайомився з графом Тишкевичем, якому подобались його виховання, товарицькість і знання мов. Лучинський в 1920 році переїхав до Парижа, коли граф Тишкевич став головою української делегації на Мирній Конференції.

Міністер Темницький після приїзду Карманського до Відня сконфіскував акредитив на гроші для утримання місії при Ватикані, заявляючи, що вони до Риму не поїдуть, а тимчасове виконання обов'язків голови місії при Ватикані поручив проф. Дми-

⁵⁰ К. Три Українські Місії у Вашингтоні. Ювілейний Альманах 1894-1944 виданий з нагоди 50-ліття У.Н.С. Джерзі Ситі, 1944, ст. 292.

⁵¹ Лужницький Григор д-р, *Українська Церква між Сходом і Заходом*. Нарис історії Української Церкви. Филадельфія 1954, ст. 566-567. Див., Додаток, документ ч. 5.

трові Антоновичеві, голові місії в Італії (Лист міністра Темницького до посла Дмитра Антоновича з Відня 23 липня 1919, Ч. 426(В)). Крім цього, 17 листопада 1919 року, вони обидва приїхали на місце свого призначення, але без фондів на утримання місії; і від самого початку мусіли боротися з фінансовими труднощами.⁵²

Отець Франц Ксаверій Бонн, редемпторист, флямандець, бельгійський громадянин, уродився 4 лютого 1882 року в місті Брюж, в Бельгії. В 1902 вступив до Згромадження Редемптористів, в 1903 році зложив чернечі обіти, в 1909 році став священником, а в 1911 році приїхав до Галичини, щоб у монастирі в Уневі вивчити українську мову та наш обряд і приготувитись до місійної праці серед наших поселенців у Канаді. Та в 1914 році війна захопила о. Бонна в Галичині і він зробив великі прислуги українцям спершу в душпастирській праці, а потім на державній службі.

Окупована російськими військами Галичина була предметом насильного насаджування православ'я. Російський архієпископ Євлогій старався завести православ'я в Галичині. В хронологічному порядку першою жертвою такої насильної російської православної акції було місто Броди, де після ув'язнення і депортації митрополита Андрея, три наші церкви архієпископ Євлогій передав православним. В тій справі їздив зі Львова до Бродів о. Юліян Дзерович, але нічого не міг досягнути. Тоді була спроба з отцем Бонн, що як бельгійський громадянин (Бельгія належала до Антанти разом з Росією), завдяки старанням свого головного настоятеля в головнокомандуючого Николая Николаевича, одержав дозвіл від генерального губернатора поїхати до Бродів. Але коротка була його радість, бо коли о. Бонн приїхав до Бродів і зайшов до православного священника Остоловського, щоб умовитись з ним про час відправи богослужень у церквах, він стрінув рішучу відмову і заяву, що він не визнає ніякої губернаторської влади над собою, бо йому церкви віддав архієпископ Євлогій і він ні одної церкви не відступить. Отець Бонн переконував, промовляв до совісті, до амбіції, до християнської любови, до віротерпимости, але нічого не допомогло, і він мусів вернутися до Львова.⁵³ Небаром опісля він став адміністратором тернопільської парохії на місце о. Громницького, що його вивезли на Сибір.

⁵² Карманський П., *Наша дипломатична станція при Св. Престолі в Римі в рр. 1919-1920*, ст. 3.

⁵³ Дзерович Юліян о., *Матеріали до історії мартирології нашої Церкви в часі всевітньої війни*. В « Пива » 1916, Ч. 9-10, ст. 446-447.

Дмитро Дорошенко, що зустрів його в 1915 році в Тернополі пише: « Потім пішов я до о. Бона, познайомився з ним і довідався, що він заступає о. Громницького, якого вивезли москалі, і взагалі виконує церковні треби по тих селах, де не лишилось священників. Людина енергійна, жвава, віддана своєму ділу. Отець Бон щиро полюбив український народ, з яким зв'язала його доля, прийняв до серця його лихо і працював, як тільки міг, щоб чимсь допомогти, принести бодай моральну поміч і розраду. Москалі нічого не могли йому зробити, як бельгійському громадянинуві, отже — "союзникові". Це бельгійське громадянство давало йому певний імунітет. Пізніше, через о. Бона я встановив контакт з місцевою українською громадою, властиво з її недобитками, переслав на його руки листи від засланців, що приходили на мою київську адресу, привозив йому гроші від київських земляків на культурні потреби Тернопільщини і т.д. Він один міг вільно, не боячись нікого, піддержувати зносини зі мною, й не боятись, коли я в своїй військовій уніформі заходив до його хати біля старої церкви князя Острозького ». ⁵⁴

Після повороту з заслання о. Громницького о. Бонн ще деякий час залишався в Тернополі, а потім був полемим духовником при Українській Галицькій Армії (при Диктатурі в Кам'янці Подільській), ⁵⁵ опісля був перекладачем українських делегацій для переговорів з місіями Антанти. Про одну з них згадує у своїх споминах д-р Степан Шухевич, ⁵⁶ а про другу — д-р Михайло Лозинський. ⁵⁷

⁵⁴ Дорошенко Дмитро, *Мої спомини про недавнє-минуле (1914-1920)*. Друге видання. Мюнхен 1969. ст. 64.

⁵⁵ Леведович Іван, о., *Полеві Духовники Української Галицької Армії*. Вінніпеґ 1963, ст. 81, 209.

⁵⁶ « Антанські делегати — пише Шухевич — під проводом французького генерала Берглемі. Українська делегація: полковник Тарнавський, о. Франц Бон і ще хтось ». Шухевич Степан д-р, *Спомини з УГА (1918-1920)*. I Частина, ст. 131-132.

⁵⁷ Згідно з закликом Найвищої Ради Мирної Конференції з 19 березня 1919 року за підписом: Вудро Вільсона, Льюїд Джорджа, Клемансо і Орляндю в справі завішення зброї між українцями і поляками дійшло до переговорів 27 березня 1919 року в Хирові, який був в польських руках. « В переговорах, які велися в присутности (американського) ген. Кермена і його адютанта, українську сторону заступали: ген. Гембачев, підполк. Фідлер, майор Долежалъ, поручник Малецький і політичний делегат д-р Михайло Лозинський, а також як перекладач о. Бонн. » Лозинський Михайло д-р, *Галичина в рр. 1918-1920*. Нью Йорк 1970. Видавництво « Червона Калина ». ст. 86-87.

В 1919 році о. Бонна інтернували румуни, але незабаром звільнили завдяки його бельгійському громадянству; і тоді він прибув до Кам'янця Подільського, а звідти український уряд вислав його до Риму.

Українська Місія при Ватикані під проводом о. Бонна

Отець Бонн вісім років прожив у Галичині, придивився до тамтешнього життя, до боротьби українців з польським насильством і, маючи розвинене почуття справедливості, дуже скоро включився в українське організоване життя. З уваги на різні труднощі, зв'язані з переїздом з України за кордон, він прибув до Риму щойно в половині листопада 1919 року.

Він старався вирішити справу секретаря Місії при Ватикані, запропонувавши М. Лучинському, що до того часу виконував обов'язки секретаря, перейти до української делегації в Парижі, тим більше, що він первісно до неї належав і граф Тишкевич радо його прийме. З початком грудня 1919 року о. Бонн поїхав до Парижу побачитися з графом Тишкевичем і 4 грудня прислав телеграму, що П. Карманський⁵⁸ залишається секретарем місії, а Лучинського вже призначено до Парижу. 26 грудня 1919 року Лучинський одержав телеграму від графа Тишкевича з проською приспішити свій приїзд до Парижу,⁵⁹ і 4 січня 1920 року він переїхав до Парижа.⁶⁰

Повний склад місії мав бути: голова, два радники, аташе і секретар. На радників було намічено о. Юзика, але його не пустили з Галичини поляки. Ще до приїзду о. Бонна, Андрій Лівницький пропонував на радників: Володимира Полетику, що від 1918 року був старшим секретарем в посольстві у Відні, і князя Токаржевського-Карашевича. Але Карманський був противний, бо перший кандидат був молодий і православний, а другий був уже призначений на радника посольства в Константинополі. На аташе намічено Хв. Коломійченка, але безуспішно, потім поета В. Пачовського, що не хотів їхати до Риму.⁶¹

Остаточна місія при Ватикані складалася з о. Бонна і Карман-

⁵⁸ Петро Карманський (1878-1956) родом з Чесанова. Після закінчення середньої школи, філософські і богословські студії відбував у Римі і тоді мешкав у «Руській Колегії». В 1922-1925 рр. був представником ЗУНР в Бразилії.

⁵⁹ Опацький Євген, *По похилій площі*. Частина I, ст. 84-85, 106.

⁶⁰ Опацький Євген, *По похилій площі*. Частина II, ст. 12.

⁶¹ Там само, ст. 141.

ського. Від перших днів свого побуту в Римі о. Бонн почав робити дипломатичні візити, нав'язувати зв'язки з римськими церковними достойниками і амбасадорами інших держав при Ватикані. Прийняв його державний секретар — кард. Гаспаррі, що тоді дуже цікавився українською справою. Під час першої авдієнції в державного секретаря о. Бонн з'ясував дуже важке положення України і просив помочі.⁶³

10 січня 1920 року о. Бонн брав участь в дипломатичній нараді в Римі. Присутні були: голова дипломатичної місії при Квіриналі — Антонович, заступник голови дипломатичної місії при Ватикані — о. Бонн, заступник голови місії в справі військово-полонених — отаман Коссаєк, радник дипломатичної місії — Мазуренко, консультант дипломатичної місії і завідуючий Пресовим Б'юром в Римі — д-р Галіп і секретар дипломатичної місії — Пащенко.

Посол Антонович поставив питання: справа організації кількох урядів на Україні, офіційальних інформацій від уряду нема, як поступати за кордоном?

На думку радника Мазуренка, формація кабінетів Ткаченка в Києві і Мазепи в Козятині виникла по катастрофі в Кам'янці. Місія репрезентує уряд Мазепи.

Отець Бонн згадав, що згідно з одержаними відомостями, Петлюра почав наступ на Київ у спілці з польським військом. Петлюра віддав Польщі за допомогу: Галичину, Буковину і Бесарабію... « Український нарід ніколи не погодиться з приходом Петлюри з польським військом рятувати Україну ».

Д-р Галіп сказав, що Галичина мусить виступити окремо на користь української справи і подав приклад борця за об'єднану Італію — Гарібальді, що рідну Савою віддав французам, щоб дістати від них поміч для відбудування Італії.

Остаточо рішено: « Триматися Уряду, котрий нас вислав, Уряду Петлюри (одноголосно) ».

Мабуть вищезгаданий критичний виступ о. Бонна про угоду Петлюри з поляками став причиною його усунення. В письмі з 1 листопада 1921 року Міністерство Закордонних Справ УНР до Керуючого Справами Дипломатичної Місії в Римі (цілком таємно) сказано, що дійшло до відома Міністерства, « що бувший заступник (уже звільнений зі служби в У.Н.Р.) гр. Тишкевича при Папському Престолі в Римі — о. Бонн, виступає вороже проти У.Н.Р. і її

⁶³ Жан Посафат, о., ЧСВВ, *Моя служба Україні*. Відмонтон 1953, ст. 18.

представників за кордоном. Міністерство просить негайно і детально повідомити його про діяльність о. Бона в Римі і, якщо відомості Міністерства правдиві, то пояснити, що зроблено Місією для паралізування діяльності о. Бонна».⁶³

Перед отцем Бони були, зокрема два великі завдання: домогтися від Ватикану призначення Апостольського Візитатора на Україну і дістати допомогу в грошах і ліках для України. Про те прохав Папу і граф Тишкевич на авдієнції 25 травня 1919 року. Остаточо 13 лютого 1920 року Папа Бенедикт XV іменував отця Джованні Дженоккі Апостольським Візитатором на Україні.

Наступного дня, 14 лютого 1920 року о. Бонні вислав таке повідомлення: « Завдяки заходам нашої місії при Святому Престолі, Його Святість Бенедикт XV допіру призначив о. Дженоккі Апостольським Візитатором України. Він виїздить з офіційним дорученням від Папи нести допомогу в грошах і ліках (загально на суму 100.000 лір) хворим і недужим України. Святий Отець дуже цікавиться всім, що відбувається в нашій нещасній країні. Призначення спеціального делегата — новий цьому доказ, і ми можемо тільки радіти щасливому виборові. Отець Дженоккі користується репутацією цілосної людини, він має глибоке знання людей і речей, він користується глибокою загальною повагою і в Римі, і за кордоном ».⁶⁴

Назначення о. Дженоккі « Апостольським Візитатором на Україну » наступило рік після проголошення соборности — злуки Західної Української Республіки з Українською Народньою Республікою, отже його місія мала охоплювати всю Україну, а не тільки « Велику Україну », і його титул вказував на те, що *він був посланий до нас, як до державного народу* і, що мав відіграти визначну ролю в реалізуванні плянів Апостольського Престолу на Сході Європи. Це був перший крок, щоб опісля стати Апостольським Нунцієм на Україні, подібно як було з монс. Ахіль Ратті, що 30 квітня 1918 року став Апостольським Візитатором в Польщі, а 6 червня 1919 року став Апостольським Нунцієм для неї.⁶⁵

Апостольський Візитатор України мав займатися і справами Галичини; і він це робив, хоч не мав змоги дістатись до Галичини. Таке заключення можна зробити на основі листа Папи Бенедикта XV з 21 лютого 1921 року до митрополита Андрея Шептицького.

⁶³ Див. Додаток, документ Ч. 16.

⁶⁴ Онацький Євген, *По похилій площі*, Частина II., ст. 54.

⁶⁵ Dr. Marcel Giuseppe, *Le Nunziature Apostoliche dal 1800 al 1956* p. 209.

В тому письмі Папа уживає двох термінів: «Рутені, Україні». Перший вислів відноситься до галичан-католиків, а другий до наших співбратів на схід від Збруча.⁶⁶

22 лютого 1920 року папа Бенедикт XV прийняв на приватній аудієнції отця Бонна, четара К. Парфановича, від Української Місії для Воєннополонених в Італії і Ніну Онацьку. Підчас аудієнції папа жваво інформувався про політичне і релігійне положення в Україні, багато розпитував про митрополита Андрея Шептицького, а о. Бонн оповідав йому про польські утиски, яких зазнають українці в Галичині.

4 березня 1920 року українська дипломатична місія при Ватикані робила офіційне прийняття у своєму пансіоні «Санта Катеріна» (на розі в'яз По і Корзо д'Італія) для вшанування отця Джеюноккі Апостольського Візитатора на Україну. Запрошено всю українську колонію в Римі.⁶⁷

30 березня 1920 року о год. 10.30 Папа прийняв отця Бонна і П. Карманського, які вручили йому меморандум про українську справу взагалі і про переслідування українців-католиків поляками. Меморіал був писаний французькою мовою і його заголовок в українському перекладі був такий: «Українська Республіка — Дипломатична Місія при Святім Престолі. Меморіал предложенний Його Святості Бенедиктові XV. Предмет: українська справа та польські переслідування українців-католиків». При кінці є дата вручення цього меморіалу папі — 30 березня 1920 року і підписи: виконуючий обов'язки голови Місії Фр. Ксаверій Бонн та секретар — Петро Карманський.⁶⁸

⁶⁶ «Che se dobbiamo riandare con la memoria le paterne premure di questa Sede Apostolica ed il Nostro personale interessamento per il diletto popolo Ruteno, Ci è caro di ricordare che una tangibile prova fummo lieti di darne non appena da alcuni rappresentanti del popolo Ruteno venimmo a conoscere lo strazio di quelle misere popolazioni. Fu allora che Noi Ci affrettammo non solo a spedire soccorsi, ma anche ad istituire e ad inviare sul posto un Nostro speciale Delegato che portasse a tutti da parte Nostra ed in Nostro Nome, parole di conforto ed aiuti di carità; e quantunque circostanze indipendenti dal voler Nostro e dallo zelo del Pontificio Visitatore abbiano impedito al diletto figlio, il P. Giovanni Genocelli dei Missionari del Sacro Cuore, di portarsi fino fra gli Ucraini, pure dalle relazioni che egli ci ha inviato, abbiamo avuta, non disgiunta purtroppo dalla dolorosa conferma del martirio di quel popolo generoso». WELUKYJ A.G. *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*. Vol. II, p. 529-530.

⁶⁷ Онацький Євген, *По пошлій площі*. Частина II, ст. 60, 80.

⁶⁸ Страхін Матвій д-р, *Західня Україна*. Том I, книжка друга, ст. 63 і 167. Див. Додаток, документ ч. 7.

Меморіал починається словами: « Виконуючи мандат, довірений від уряду Української Республіки й усього українського католицького духовенства, представники українського народу при св. Престолі осмілюються скласти у стіп Вашої Святости голос смутку і страждання, — голос, що виривається з сердець мільйонів вірних, глибоко переконаних, що Ваша Святість зверне свої, повні милосердя очі, на народ, який за п'ять з половиною років безперервної війни спинався по узгір'ях свого горя — Кальварії, однак не стає йому більше сил донести цей тяжкий хрест до кінця.

« Те, що Ваша Святість зволила вже осолодити безчисленні терпіння цього народу шляхом призначення Апостольського Візитатора й уділення багатої матеріальної допомоги, надає нашому благанню ще більше сподівань і запоруки, що наші уклінні благання будуть уволені ».

Автори меморіалу вичислюють факти про зв'язки України з Апостольським Престолом в минулому: коронація короля Данила в 1253, Констанцький (1414-1418) і Фльорентійський (1439) Собори і наступні унійні змагання. Після того переходять до згадки про переслідування українців-католиків спершу росіянами, а потім поляками.

« Росія, що в сімнадцятому столітті зруйнувала Унію в Україні, допіру здобутій силою зброї; що виявила свою варварську впертість у ріках крові, протягом півстоліття мучеників Холмщини й Підляшшя за їх вірність Св. Престолові, — завзялася розправитися в такий спосіб і з тими українцями, які ще залишилися вірними Римові, себто з населенням Сх. Галичини ».⁶⁹

У дальшому меморіал говорить про ув'язнення і про звільнення митрополита Андрея Шептицького, про його працю, і подає опис фактів про знущання над українцями, головно священиками в польських тюрмах і концентраційних таборах. Крім того в меморіалі подано, що Комісія Міжнародного Червоного Хреста відвідала чотири табори воєнно-полонених і цивільних та ствердила жахливі умовини в Берестю, де від 10 серпня до 11 вересня 1919 року було 1.124 смертні випадки, що в тюрмі у Львові на 2.000 інтернованих було 612 священиків. Між ув'язненими українцями були також матері з маленькими дітьми.

Меморіал підкреслює факт, що впродовж 1919 року митропо-

⁶⁹ Онацький Євген, *По похилій площі*. Частина II, ст. 114-115. Див. Онацький Євген, *Українська дипломатична місія при Ватикані*. « Українські Вісті » (Едмонтон), листопада 1953, ч. 49-238.

лит Андрей Шептицький був уповні ізольований польською владою і не міг виконувати своїх архипастирських обов'язків, а в резиденції перемиського єпископа Йосафата Коциловського три рази польська влада проводила ревізію в листопаді 1918 року.

« Святіший Отче! Влада Республіки України — написано дослівно в меморіалі — визнала від початку свого існування, що Апостольська Столиця, незалежна ні від кого, безстороння, може більше, ніж хто інший, допомогти народові українському здобути собі місце між народами. Вона розуміє, що одно слово Святої Столиці, прихильне найнещасливішому народові в Європі, може вирішити його майбутнє на століття ».⁷⁰

Д-р Матвій Стахів подаючи зміст меморіалу української дипломатичної Місії при Ватикані, в нотці зазначає, що шукав слідів чи Папа виступив тоді на оборону переслідуваних поляками українців-католиків, і не міг знайти якихось публікованих документів.⁷¹ Тимчасом папа Бенедикт XV виступив на оборону переслідуваних українців, зокрема священників, зараз після одержання перших вісток, які одержав між іншими від посла графа Михайла Тишкевича 25 травня 1919 року. Потім отримав докладний звіт з датою 1 серпня 1919 року від українського посольства з Відня. Потім, 14 вересня 1919 року, писав про те апостольський нунцій з Варшави — монс. Ахіль Ратті. Поляки заперечували ті факти і Апостольський Престіл, щоб мати об'єктивні відомості про дійсний стан, вирішив вислати на місце достовірну особу, щоб перевірила ті факти. І таке завдання мав отець Джованні Дженоккі, Апостольський Візитатор на Україні.⁷² Про те згадує і сам Папа в листі до митрополита Ан-

⁷⁰ Онацький Євген, *По похилій площі*. Частина II, ст. 116 Див. Онацький Євген, *Українська дипломатична місія при Ватикані*. «Українські Вісті» (Едмонтон), листопад 1953, ч. 49-238 і 50 (239).

⁷¹ Стахів Матвій д-р, *Західня Україна*. Том VI, книжка друга, ст. 65.

⁷² « Nel frattempo alcuni informatori avevano inviato a Roma alcune relazioni sulle lotte dolorose e talvolta sanguinose tra Polacchi ed Ucraini in Galizia e altrove. Da ricordarsi la relazione del 1 agosto 1919 della Legazione Ucraina a Vienna, con l'elenco minuzioso dei fatti e *lettere di alcuni sacerdoti ucraini*. Lo stesso faceva il Nunzio Ap. a Varsavia Mons. Achille Ratti, in data 14 sett. 1919. I Polacchi, dal conto loro, o negavano assolutamente i fatti addebitati, oppure ne davano una contrastante versione. Affinché la S. Sede fosse bene informata sul vero stato delle cose, si venne nell'idea di inviare sul posto una persona di fiducia per controllare i fatti e riferirne. E per coprire in qualche modo la missione di questo visitatore venne a proposito una domanda degli Ucraini: essi, addolorati perché la S. Sede, che aveva avuto parole buone per tutti i popoli oppressi, non aveva ancora dato una prova manifesta di benevolenza verso di loro, avevano

дрея з 21 лютого 1921 року.⁷³

Підчас авдієнції, 30 березня 1920 року, Папа відразу прочитав деякі уступи з меморіялу, почав докладно розпитувати про польські переслідування українців-католиків у Галичині і на Волині та виявив незвичайне схвилювання і співчуття до нещасних жертв. Водночас заявив, що Апостольський Престіл зробить усе, щоб тому зарадити, подякував за прийняття на честь Апостольського Візитатора на Україну, передав благословення для України і її представників. Згаданий меморіал доручено всім амбасадам при Апостольському Престолі, визначнішим представникам Церкви і політикам.

Крім пожертви папи в сумі 100.000 лір для населення України, Східня Конгрегація передала 50.000 лір у формі допомоги для священників у Галичині.⁷⁴

6 квітня 1920 року о. Дженоккі виїхав через Париж і Відень до Варшави з наміром дістатись на Україну. До Відня супроводив його о. Бонн, що залишився у Відні, щоб роздобути гроші для української Місії при Ватикані і повернутися до Риму. Фінансова сторона української дипломатичної місії при Ватикані була незабезпечена від самого початку і тоді, коли о. Бонн приїхав до Відня, щоб шукати фондів, українська скарбниця вже вичерпалася і дипломатичні місії поволі обмежували свій персонал, або просто ліквідувалися. У Відні о. Бонн жив убого, від 2 серпня 1920 року помагав йому, скільки міг, отець Дженоккі, що переїхав з Варшави до Відня. До Риму він більше не вернувся та 1 листопада 1921 року його звільнено з дипломатичної місії при Ватикані. Він виїхав до ЗСА, щоб працювати серед українських поселенців, зокрема на терені Стейту Пенсильвенія. Помер 21 листопада 1941 року в Савт Дірфільд.

chiesto al S. Padre medicinali ed aiuti contro la febbre tifoidea, che inferiva nelle regioni. Il visitatore scelto dalla S. Sede avrebbe potuto così recarsi in Galizia ed Ucraina a distribuire i soccorsi necessari e nello stesso tempo studiare la situazione a riferirne». Див. Додаток, документ ч. 1 Слова курзивом в остаточнім тексті перекреслені.

⁷³ WELUKYJ A.G., *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*. Vol. II, p. 529-530.

⁷⁴ Карманський П., *Папа дипломатична станція при Св. Престолі в Римі в рр. 1919-1920*. «Літопис Червоної Калити» лютий 1939, ст. 3.

Посольство З.У.Н.Р. при Апостольському Престолі

Петро Карманський у своїй статті «Наша дипломатична станція Св. Престолі в Римі в рр. 1919-1920» згадує, що митрополит Андрей Шептицький в часі свого побуту в Римі увійшов в контакт з маркізом Франческіні, який зголосив свою охоту заступати З.У.Н.Р. перед Св. Престолом безкорисно. Маркіз Франческіні навіть погодився відступити свою палату на осідок українського посольства, тільки домагався призначення секретарем посольства українця, якого удержував би уряд. «І я дістав уже призначення — пише П. Карманський — на секретаря та для мене готовили відповідні документи, коли наспіло до Уряду повідомлення Ватикану, що він з певних оглядів на особу Франческіні не може дати згоди, у зв'язку з тим вийшло бажання назначити головою місії кого іншого».⁷⁵

Однак на тому історія маркіза Франческіні не скінчилася, бо 28 травня 1921 року є письмо до Закордонного Бюро Українського Червоного Хреста такого змісту: «Посольство має честь повідомити, що ласкаво надісланий при Nr. 165 «Rapport à la XIème Conférence Internationale de la Croix Rouge» Посольство одержало і складає сердечну подяку», мав би підписати Др. Гастон Франческіні. Під підписом печатка в середині з тризубом, а довкола тризубу напис: «Посольство З.У.Н.Р. при Апостольським Престолі – Légation de la République Ukrainienne près Saint Liège à Rome».

25 жовтня 1921 року Микола Василько, посол У.Н.Р. в Берліні писав до Євгена Онацького, секретаря українського посольства в Римі так: «Що торкається маркіза Франческіні, то доручаю Вам подбати про те, щоби в Міністерстві Закордонних Справ, так само і газетам, було відомо, що він є лише представником Західньої України при Св. Престолі, але ні в яким разі не виконує жадної дипломатичної функції у нас».⁷⁶

Доктор Кость Левицький у своїй статті «Дипломатична діяльність З.У.Н.Р. (1918-1923)» вчисляє 15 делегацій чи представництв або посольств і їх членів, але нічого не згадує про посольство З.У.Н.Р. при Апостольському Престолі. Він пише, що були такі посольства, представництва, місії та делегації З.У.Н.Р.: Делегація на Мирову Конференцію в Парижі, Представництво в Лон-

⁷⁵ Там само, ст. 4.

⁷⁶ Див., Додаток, документ, ч. 15.

доні, Посольство у Відні, Представництво в Берліні, Представництво в Будапешті, Представництво в Києві (до 22.I.1919), Представництво в Празі, Місія в Білгороді, Місія в Римі, Представництво в ЗСА, Представництво в Канаді, Представництво в Бразилії, Делегація на Мирну Конференцію в Ризі (1920), Делегація до Союзу Народів в Женеві і Делегація на Міжнародну Конференцію в Генуї (1922).⁷⁷

Міністерство Ісповідань У.Н.Р. і Церковні та Богословські Установи в Римі

Міністер Ісповідань У.Н.Р. – проф. Іван Огієнко більше разів звертався до українського посла в Римі з проханням надіслати інформації про церковні і богословські установи в Римі.

Він письмом з 23 березня 1921 року просив докладні відомості про Східну Конгрегацію, засновану в 1917 році, про Папський Східний Інститут, його ціль, програму, список професорів, число студентів, кого приймають до Інституту, чи є студентські стипендії і чи українець дістав би стипендію. Просив відомостей про «Руську Колегію», про польську, про «Грегоріанум» (Папський Університет, що його ведуть єзуїти).⁷⁸

Бажаючи підготувати освічене українське духовництво, проф. І. Огієнко 10 серпня 1921 року звернувся до всіх Послів і Голов Дипломатичних Місій У.Н.Р., щоби вжили всіх заходів, аби хоч по кілька українських кандидатів прийнято на різні богословські факультети.⁷⁹

31 грудня 1921 року просив голову Надзвичайної Дипломатичної Місії У.Н.Р. в Італії вжити заходів, щоб Ректор Української Колегії в Римі о. Лазар Березовський призначив точно, коли саме і в якій кількості може «прийняти до своєї школи наших українців».⁸⁰

У письмі з 15 березня 1922 року згадує про харитативну працю для українських дітей і про видання релігійно-богослужбових книжок. Отець Дженоккі, перед від'їздом з Відня до Риму, обіцяв

⁷⁷ Левицький Кость д-р, *Дипломатична діяльність З.У.Н.Р. (1918-1923)*. «Літопис Червоної Калини», листопад 1938, ст. 3-4.

⁷⁸ Див., Додаток, документ ч. 13.

⁷⁹ Див., Додаток, документ ч. 14.

⁸⁰ Див., Додаток, документ ч. 17.

визнати матеріальну допомогу, і тому проф. Огієнко просив українського посла в Римі відвідати о. Дженоккі і довідатися про об'язну матеріальну підтримку.⁸¹

На кінець, 18 березня 1922 року, проф. Огієнко пише: він довідався, що в Орієнтальному Інституті викладають між іншими і московську мову, а нема української; тому просить нашого посла порушити цю справу з ректором Інституту і іншими впливовими чинниками, щоби введено виклади української мови, і подає причини, чому це важливе.⁸²

1. « В особі професора української мови ми б мали в Римі свою людину, яка б завжди могла стати нам в пригоді правдивими і повними інформаціями про всі цікаві для нас справи.

2. Зазначена особа могла б ширити в певних колах римського громадянства (а може й в італійській пресі) українські ідеї в корисному для нашої справи напрямку, що набирає особливої ваги з огляду на різноманітний склад слухачів Інституту зібраних з цілого світу.

3. Виклади в українській мові в Орієнтальному Інституті піднесли б і наукове значення нашої мови та сприяли б її популяризації в Європі, яко дисципліни рівноправної іншим викладам Інституту ».

На тлі тих письм треба підкреслити дуже позитивне ставлення Міністра Ісповідань У.Н.Р. до церковних установ у Римі, і до вищих богословських шкіл, зокрема до Папського Інституту Східних Студій, від його оснування в 1917 р., який вели і ведуть сзуїти, бажаючи, щоб там могли студіювати українські православні студенти. Водночас він старався, щоб ректор Папської « Руської Колегії » о. Лазар Березовський, василіянин, прийняв до колегії, що її після воєнної перерви знову відкрив папа Бенедикт XV 20 лютого 1921 року, з осідком (« Пяцца Мадонна дей Монті 3) при церкві святих мучеників Сергія і Вакха, від 1971 року — Патріарший Двір.

Дивлячися з двадцятьрічної перспективи на працю української дипломатичної Місії при Ватикані, її секретар Петро Карманський писав у 1939 році, що успіхи Місії: « треба записати на рахунок першого і другого голови місії. Перший, гр. Тишкевич, мав широкі

⁸¹ Див., Додаток, документ ч. 18.

⁸² Див., Додаток, документ ч. 19.

знайомства, головню в церковних колах, та втішався авторитетом; другий, о. Бонн, був людиною дуже рухливою і вмів використати кожна нагоду. Використовуючи своє становище дипломатичного представника України, він не поминав і світових політичних чинників, щоби справу української державности спопуляризувати... Від себе можу сказати, що я помічав аж забагато ревности в його праці для української справи, очевидночки в тому часі як ми працювали вкупі».⁸³ Тут треба додати і слова Євгена Онацького: «...о. Бонн має ту добру прикмету що крім особистої видатної енергії та невідкупної чесноти, ні на кого не звиряється, сам усього допильнує й не робить з себе великого "цабе", що просто вражає в інших».⁸⁴

Апостольський Престіл ішов Місії назустріч, після того як папа Бенедикт XV заявив у письмі з 8 листопада 1918 року до свого державного секретаря кардинала Петра Гаспаррі, що недавно дав інструкції своєму нунцієві у Відні увійти в приятні зв'язки з різними націями австро-угорської імперії, які створили незалежні держави. Між ними була і Західня Українська Народня Республіка. Дальше, коли в січні 1919 року Директорія Української Народньої Республіки вирішила вислати — графа Михайла Тишкевича, як свого представника при Апостольському Престолі, папа Бенедикт XV і його співробітники радо прийняли голову української дипломатичної місії в травні 1919 року, а 16 червня 1919 року державний секретар кардинал П. Гаспаррі, з доручення папи, в письмі до голови Директорії УНР, Гол. Отамана Симона Петлюри, визнавав УНР як суверенну державу та дав вислів симпатії Ватикану до нової Держави.

Наступними виявами прихильности Ватикану до України була підтримка української делегації на Мирній Конференції у Парижі через свого делегата монс. Черетті, інтервенція перед італійськими властями в користь українських полонених в Італії, велика матеріальна допомога потребуючим українцям, а зокрема іменування 13 лютого 1920 року Апостольського Візитатора на Україну в особі отця Дженоккі. З існуванням української держави Ватикан зв'язував великі надії. На жаль, большевицька окупація Великої України і польська окупація Західної України припинили дальшу діяльність української дипломатичної місії при Ватикані.

⁸³ Карманський П., *Наша дипломатична станція при Св. Престолі в Римі в рр. 1919-1920*. «Літопис Червоної Калини» лютий 1939, ст. 4.

⁸⁴ Онацький Євген, *По похилій площі*. Частина II, ст. 107. Див., Додаток, документ ч. 23.

Д О Д А Т О К

1

*Зв'язки Апостольського Престолу з Україною
в 1918-1922 роках (*)*

CONTATTI TRA LA S. SEDE E L'UCRAINA NEGLI ANNI 1918-1922

Nel novembre 1918 il Sig. Michele Soukowine (Sukovkin), Ministro dell'Ucraina accreditato presso la Sublime Porta, benchè non ancora ufficialmente riconosciuto, faceva visita all'Ecc.mo Mons. Dolci, Delegato Apostolico a Costantinopoli per incaricarlo di ringraziare il S. Padre della sua sovrana benevolenza verso l'Ucraina, avendo appreso con grande soddisfazione dagli Ucraini residenti in quella città che lo stesso Delegato Apostolico era intervenuto nel nome Augusto del Santo Padre a favore degli Ufficiali Ucraini. *(Ciò che Mons. Dolci ebbe premura di comunicare al Cardinale Marini, Segretario della S.C. Orientale).*

(Il 5 dicembre 1918 Mons. Bonzano, Delegato Apostolico). Intanto negli Stati Uniti di America, *(riferì che)* il Rev. Pietro Poniatishin, Amministratore degli Ucraini colà residenti, si era interessato *(più volte)* della questione ucraina in Europa e si era presentato *(più volte)* al Dipartimento di Stato per raccomandare le aspirazioni politiche di quella nazionalità. Gli Ucraini speravano di essere ammessi alla Conferenza della Pace e perciò i vari comitati nazionali di Washington, Parigi ed altre città di Europa stavano scegliendo i Delegati, ed avevano officiato il Rev. Poniatishin perché si recasse in Europa e si abboccasse coi Vescovi di Galizia, in vista degli interessi della Chiesa.

Il 31 agosto 1919 il Sig. Jean de Tokary Tokarzewski Karaszewicz, Consigliere della Legazione di Ucraina a Costantinopoli, si presentava a Mons. Dolci, Del. Apost., pregandolo di interessarsi perchè fosse inviato in Ucraina un Rappresentante della S. Sede, dicendo che una tale disposizione, dati i momenti in cui si trattava dell'esistenza stessa dell'Ucraina, sarebbe stata oltremodo gradita al suo Governo, che ne avrebbe conservato perenne riconoscenza. E ciò mentre il Governo stesso aveva autorizzato il Suo Rappresentante a Constantinopoli ad entrare in trattative col Patriarca Ecumenico del Fanar, affinché la Chiesa nazionale ucraina venisse riconosciuta come autocefala: le pratiche non erano riuscite perchè il Fanar aveva risposto con un dilata.

* Архів У.К.У.

Nel frattempo alcuni informatori avevano inviato a Roma (*erano arrivate alla S. Sede*) alcune relazioni sulle lotte dolorose e talvolta sanguinose tra Polacchi ed Ucraini in Galizia e altrove. Da ricordarsi la relazione del 1 agosto 1919 della Legazione Ucraina a Vienna, con l'elenco minuzioso dei fatti (*e lettere di alcuni sacerdoti ucraini. Lo stesso faceva il Nunzio Ap. a Varsavia Mons. Achile Ratti, in data 14 sett. 1919*). I Polacchi, dal canto loro, o negavano assolutamente i fatti addebitati, oppure ne davano una contrastante versione. Affinché la S. Sede fosse bene informata sul vero stato delle cose, si venne nell'idea di inviare sul posto una persona di fiducia per controllare i fatti e riferirne. E (*per coprire in qualche modo la missione di questo visitatore*) venne a proposito (*considerata una*) domanda degli Ucraini: essi, addolorati perché la S. Sede, che aveva avuto parole buone per tutti i popoli oppressi, non aveva ancora dato una prova manifesta di benevolenza verso di loro, avevano chiesto al S. Padre medicinali ed aiuti contro la febbre tifoidea, che infieriva nelle regioni. Il visitatore scelto dalla S. Sede avrebbe potuto così recarsi in Galizia ed Ucraina a distribuire i soccorsi necessari e nello stesso tempo studiare la situazione a riferirne.

Il 28 gennaio 1920 Il Santo Padre Benedetto XV era messo al corrente di ogni cosa da Mons. Papadopulos, Assessore della S.C. Orientale e la scelta cadeva sulla persona del P. Giovanni Genocchi, dei Missionari del S. Cuore, cui veniva aggiunto un Segretario nella persona del P. Giuseppe Schrijvers, Redentorista, che, stando in Galizia, ne conosceva bene i luoghi e la lingua.

2

Листи графа Михайла Тишкевича до посла Дмитра Антоновича в Римі ()*

« Вельмишановий Пане Посол, Дорогий Товаришу!

« Дуже я Вам вдячний за Вашого листа. Я Вам зараз телеграфував, але не знаю, чи дістанете телеграму.

« Я був у ширих і добрих відносинах зі славним покійним Батьком Вашим. Все мене щось до нього тягнуло! І ми разом гадали і сумували про безнадійну тоді долю України. Я маю ще фотографію з покійного, і дуже сумно мені було б, щоб вона тепер згоріла, або пропала.

« Я рад буду з Вами працювати в Римі, тим більше, що знайомий і читав Ваші артистичні досліджування. Так добре було б закласти фундамент під культурну працю нашої молоді в Італії і закласти Академію України. Там ми маємо Академію Франції, Іспанії, Англії, і т.д., — і заснувати Наукову Комісію при Ватикані і т.д.

« Надіюсь, що перешкоди, які ставлять зі сторони Італійського

* Онацький Євген, *Українська дипломатична місія при Ватикані*. в «Українських Вістях» (Едмонтон) листопад 1953 ч. 48 (237). «По пошлії», частина I, ст. 27-28.

Правительства (не давали Дм. Антоновичеві віз для нього і його місії, С.О.) удасться нам усунути, і що ми скоро здибаємося у вічному місті.

« З високою пошаною, Михайло Тишкевич ».

« 1 мая 1919. Бо-Ріваж-Паляс. Уші - Льозан.

« Високоповажаний Пане Посол!

« Незвичайно мені прикро, що я під час моєї недуги не мав можливості Вас бачити. Не знаю, чи Ви дістали листа, якого я Вам писав до Відня... Боюсь, щоб ми не розминулись так, як і Ви не вернулися на Україну, а я не поїхав звідци, не познакомившись. А я дуже хотів би Вас побачити і познакомитись з Вами — не тільки як старий учень і приятель Вашого славного батька, до котрого завжди мене щось тягнуло, але також як із мистцем і висококультурним знавцем штуки. Я все надіюсь, що Ви ще поїдете до Риму, і що прийдеться нам разом працювати для культури нашого краю. Але все таки дуже був би радий Вас іще перед цим побачити — може, я не поїду. Надіюсь, що, як будете в Льозанні, то зайдете, як ласка, до мене.

З щирою пошаною відданий Вам М. Тишкевич ».

« 8 мая 1919. Уші.

« Високоповажний Пане Посол!

« Спішу увідомити Вас, що я дістав візу. Я не їду зараз тільки через те, що мої гроші у Відні. Я телеграфував до д-ра Лукасевича, але довідався, що він у Бадені. Може, могли б Ви бути ласкаві цю справу улагодити і — заавансувати гроші, які д-р Лукасевич віддав би з моїх, як прийдуть, бо вони в його руках. Це, здається, буде коло 20 тисяч шв. франків. Позаяк Ви були ласкаві мені це пропонувати, дозволю собі користати з Вашої ласки.

Остаюсь з глибоким поважанням відданий щиро М. Тишкевич ».

3

Письмо державного секретаря кардинала Петра Гаспаррі до Головного Отамана Симона Петлюри і італійський переклад цього письма

Du Vatican le 16 Juin 1919

N.B. 91664. « Excellence, Le Saint Siège a bien reçu l'adresse par la quelle Votre Excellence l'a informé que le Directoire de la République Démocratique Ukrainienne avait nommé Monsieur le Comte Tychkevitch Chef de la Mission Extraordinaire Diplomatique auprès du Saint Siège.

En remerciant Votre Excellence de cette gracieuse communication, j'ai l'honneur et la plaisir de l'assurer que le Saint Siège appréciant, comme il convient, les nobles qualités de la généreuse population Ukrainienne, forme les meilleurs voeux pour sa prospérité et ne doute aoin que le Droit d'autodécision, déjà accordé à d'autres populations appartenant jadis à l'Empire Russe, sera de même reconnu à l'Ukraine.

Il m'est aussi agréable d'assurer Votre Excellence que Monsieur le Comte Michel Tychkevitch s'est acquitté de la délicate Mission qui lui avait été confiée, avec le tact que tout le monde lui reconnaît ».

Je saisis avec empressement cette occasion pour offrir à Votre Excellence de ma plus distinguée considération.

(Signe) P. Card. GASPARRI

A Son Excellence
Monsieur le President du Directoire
de la République Démocratique Ukrainienne
Vynnytza

Il Papa per il riconoscimento dell'indipendenza ucraina

Il giornale ucraino « Wolia » pubblica la lettera che è stata inviata dal Cardinale Gasparri al Capo del Direttorio Ucraino. Eccone il testo: « Eccellenza, la Santa Sede, ha ricevuto la lettera, con la quale Ella comunica che il Direttorio della Repubblica Democratica Ucraina ha inviato il sig. conte Mychailo Tyschkiewicz come Capo della Missione Diplomatica Straordinaria presso la Santa Sede. Esprimendo all'E.V. i ringraziamenti per questa comunicazione, ho l'onore ed il piacere di assicurarla che la Santa Sede, apprezzando debitamente i nobili ideali del popolo ucraino, farà le più calde preghiere per la sua felicità ed è pienamente convinta che il diritto di autodecisione, già riconosciuto a tutti i popoli che dipendevano dall'ex-impero russo, sarà riconosciuto anche all'Ucraina. Con piacere approfitterò di questa occasione per trasmettere all'E.V. l'assicurazione della mia più alta considerazione Fo.: Cardinale GASPARRI ».

Ufficio Ucraino della Stampa
Roma, via Torino, 163 — 23 settembre 1919 — Anno I° — n° 9

4

Письмо міністра Темницького до посла Дм. Антоновича в Римі ()*

Міністр Закордонних Справ
У.Н.Р.

Відень, дня 23 липня 1919
Ч. 426/В

До Високоповажаного Пана
Дмитра Антоновича
Голови Надзвичайної Дипломатичної Місії
УНР в Італії у Римі, готель Реріна

Постановою Кабінету Міністрів, затвердженою Директорією, з дати Кам'янець Подільський 16 липня с.р., призначеного пред-

* Архів У.К.У.

ставника нашого уряду при Ватикані, графа Михайла Тишкевича, головою нашої Делегації на мирну конференцію у Парижі і рівночасно головою нашої тамошньої дипломатичної місії.

На час неприсутности п. М. Тишкевича в Римі тимчасове виконування його обов'язків отсим поручаю Вам.

Відповідні папери до папської курії вже вислані.

Гемницький
Міністр Закордонних Справ
У.Н.Р.

5

Письмо графа М. Тишкевича до посла Бачинського у Вашингтоні

DELEGATION
DE LA RÉPUBLIQUE UKRAINIENNE
37, Rue la Pérouse
Tél.: Passy 33-67

Paris, le 12 падолиста 1919

Washington Dec 9 - 1919

Високоповажний Пане Посол.

Маю честь переслати Вам в залученню звітлення про мою діяльність від часу мого прибуття до Парижу до І-го листопаду сього року.

Прощу прийняти запевнення моєї глибокої пошани.

Тишкевич
Президент Делегації У.Н.Р.
у Парижі

Його Ексцеленції Пану Бачинському,
Голові Надзвичайної Місії У.Н.Р. у Вашингтоні.

Приймаючи на себе обов'язки Голови Української Делегації в Парижу, я був свідомий того, що спіткаю через край багато всяких утруднень, одначе я вжив всіх залежних від мене заходів, щоб виконати прийняти на себе обов'язки.

Для мене ясно було, що делегація повинна добивати зв'язків і зносити не так з урядовими, а і з громадськими колами, щоб утворити і використати найширше всякі впливи. Ще в Римі я чув, що члени політичної секції української делегації в Парижі завели зв'язки з соціалістичними колами суспільства. Я, для повности справи, рішив звернути свою увагу більше на урядові і другі впливові кола.

Мушу завважити, що утруднення побачень ще збільшилось з того часу, як Вищою Радою було вирішено провізорочно питання за західну область У.Н.Р. (Галичину), а питання за східну Україну відкладено до розгляду загального питання про бувшу Росію. В Римі я прохав Пану підтримати нашу справу і Пана зараз же

зателеграфував в Париж до свого легата Монсініора Черетті який після свого повороту до Риму, сказав, що він говорив з Радою П'ятох і довідався, що справа наша стоїть дуже погано через те, що наші вороги представили її як німецько-більшовицьку авантюру купки недоспілих політиків, позаяк масса населення є темна і національно не свідома. З цього приводу я негайно зробив спростовання в офіційну італійську часопис «Popolo Romano», яке було передруковано в багатьох часописах інших держав.

Папа запевняв мене, що він цілком на боці Самостійної України і сказав, що Рада П'ятох останнє слово про Україну не сказала.

Результатом моєї праці в Римі було і те, що кардинал Гаспарріо — державний секретар — надіслав Отаманові Петлюрі листа, який є фактично визнанням нашої самостійности: «Подаючи подяку Вашому Превосходительству за ввічливе послання, спішу запевнити, що Св. Престол, шануючи як належить благородний характер українського народу, буде славити голячи молитви про його добробут і твердо віруючи в право самовизначення, визнане за другими народами, які належали до бувшої Російської Імперії, вірить що і Україна скористується цім правом (*).

6

Два Комунікати Українського Пресового Б'юро в Римі (**)

296. L'Incaricato d'Affari della Repubblica Ucraina presso la S. Sede ricevuto dal Papa

Il 22 febbraio, l'incaricato d'affari della Repubblica Ucraina presso la S. Sede, Padre F.S. Bonne è stato ricevuto dal Papa in un'udienza privata. Il Padre Bonne ringraziò il Papa per il dono di 100.000 lire in danaro ed in medicinali, che il S. Padre ha fatto per gli ammalati ed infermi in Ucraina.

Durante l'udienza, che fu molto cordiale e durò più di venti minuti, il Papa si interessò alla situazione politica e religiosa in Ucraina, dimostrando una viva simpatia per il paese e ripeté più volte che egli non ha dimenticato i suoi figli d'Ucraina e che con tutto il suo cuore benedice i vescovi, i preti e tutta la nazione ucraina.

297. L'invio di un Visitatore Apostolico in Ucraina

In seguito ai passi fatti dalla Missione Diplomatica Ucraina presso la S. Sede, il Papa ha designato il padre Giovanni Genocchi, Missionario del Sacro Cuore, visitatore apostolico in Ucraina, Egli partirà prossimamente per l'Ucraina incaricato ufficialmente dal Papa di portare

* Лужницький Григор д-р, *Українська Церква між Сходом і Заходом*. Нарис історії Української Церкви. Филадельфія 1954 ст. 566-567.

** Архів У.К.У.

i soccorsi in danaro ed in medicinali agli ammalati ed agli infermi dell'Ucraina.

Il Padre Genocchi, Assistente Generale della Congregazione dei Missionari del Sacro Cuore, è uomo di profonda cultura ed un profondo conoscitore degli uomini e delle cose dell'Oriente. Egli per molti anni visse a Costantinopoli come Vicario Generale. Il nuovo visitatore apostolico dell'Ucraina gode la più grande stima negli ambienti intellettuali di Roma ed all'estero, e con successo compì già simili missioni.

Ufficio Ucraino della Stampa

Roma, Corso d'Italia 6 — 24 febbraio 1920 — Anno 1° n° 55

7

Меморіял українського Посольства до папи Бенедикта XV

« Ваша Святосте!

« Виконуючи мандат, довірений їм урядом Української Республіки і всім українським католицьким духовенством, представники українського народу при Святому Престолі, осмілюються зложити у стіп Вашої Святости голос їх смутку і страждань, — голос, що виривається з сердець мільйонів вірних, глибоко переконаних, що Ваша Святість зверне свої, повні милосердя, очі на народ, який за п'ять з половиною років безнастанної війни вчинився по узгір'ях свого гор'я — своїй Голготі, однак не стало йому більше сил донести цей тяжкий хрест до кінця.

« Коли сильні світу цього позатикали вуха, щоб не чути цього голосу, український народ падає у стіп Вашої Святости, як останнього свого захисту, молить Вас із глибини свого серця, прийняти його під свою покрову і спасти його від нещастя, що грозить йому фактом переслідування такого страшного, що йому подібного не приходилося жодному народові на всій кулі земній переживати. То, що Ваша Святість зволило вже зм'якшити безчисленні терпіння цього народу, наприклад, призначенням Апостольського Візитатора й уділенням щедрої матеріальної допомоги, дає ще раз нашому благанню ще більше віри, — дає нам запоруку, що наші уклінні прохання будуть вволені.

« Український народ, що числить коло сорока мільйонів душ, і що цілі століття стогнав у ярмі Росії й Австрії, був колись одним із наймогутніших народів Сходу і, хоч він в дійсності належить тепер до православної східної Церкви, але протягом століть він робив заходи, щоб перейти під ласкавий скіпетр заступників св. Петра. Один із його наймогутніших володарів, король Данило, удостоївся був корони, яку післяв йому був у році 1253 папа Інокентій IV, і дістав був із Риму мандат боронити, згідно з іншими володарями, західню Європу, який тоді загрожували монголи...

« Залишається, проте, факт, що ні тоді, ні на Константинському Соборі, в якій брав участь один український делегат, ні на тим

Соборі, що відбувся у Фльоренції і що на ньому митрополит київський особисто заявив був, що він готов признати зверхність папи, ані в ніякому іншому випадку не пощастило українському народові довести ці заходи до бажаної мети, тобто повернутися на лоно Правдивої Церкви. Хай же, однак, Святий Престіл не тратить надії на осягнення цієї мети, себто — довершення унії української Церкви з Римом. Світлої пам'яті його святість Урбан VIII зазначив був одного дня словами, що залишилися славні своєю багатозначністю, що її саме свята Католицька Церква прив'язує такій злуці:

”Per vos, mei Rutheni, totum Orientem convertendum spero”.

(”Через вас, мої русини, надіюсь, навернеться весь Схід”).

Ці слова ще й досі з своєї великої багатозначности нічого не стратили. Навіть навпаки!

« Велика й могутня колись Росія знала це надто добре. Як тільки заняла була Східню Галичину в рр. 1914-1915, запрягла була всі свої сили й хитрощі, щоб вигунити українське духовенство і знищити греко-католицьку Церкву в тій нещасній країні. Явним доказом того чортівського пляну було заслання в глибоку Росі нашого улюбленого і поважаемого Митрополита, Його Експеленцію Андрія, графа Шептицького. Численні священники, вірні Церкві св. Петра, пішли згодом у слід за своїм великим улюбленим пастирем на жалюгідне заслання. Російський уряд позамикав греко-католицькі церкви і повивозив, або систематично винищував, літургичні книги та святу оздобу. Людей силоміць примушували приймати православ'я.

« Росія, що в сімнадцятім столітті зруйнувала унію в Україні, допіру здобутій силою зброї; що виявила свою варварську впертість в риках крові, протягом півстоліття, мучеників Холмщини й Підляшшя за їх вірність Св. Престолові, — завзялася розправитися в такий спосіб і з тими українцями, які ще залишилися вірними Римові, себто з населенням Сх. Галичини.

« Це — чудо Всевишнього, що цей народ зміг залишитися вірним вірі своїх батьків, і треба подивляти сталість і витривалість цієї героїчної нації, що зуміла встояти супроти намагань зажерливих вовків, радих знищити стадо св. Петра.

« Щоб краще зрозуміти справу, необхідно згадати насамперед, що велику частину греко-католицького духовенства Галичини, облудно оскарженого шовіністичною та макіявельською політикою Польщі, ніби воно хилилося до православ'я, було інтерновано в австрійських концентраційних таборах у стіп Альпійських та Карпатських гір, і тут погане поводження з ними та тиф її здештував. Багато наших священників загинуло ганебною смертю на шибеницях. Таке поводження католицької Австрії у відношенні до вірного духовенства страшенно обурило українське населення Галичини, і тому агітатори православ'я знаходили пригожий ґрунт для здійснення їх диявольських плянів. І все ж таки, не зважаючи на таке поступовання австрійської імперії, не зважаючи на те, що тільки незначне число священників і мирян пішло на відступництво.

« І це все в часі, коли український народ Галичини дав найкращий доказ, відомий історії, своєї вірності Престолові св. Петра та його наслідників. Примір та героїчна самопожертва нашого митрополита, Екссцеленції Андрея, графа Шептицького, його незрівняна сила волі та витривалість, були вогняною зорею, за якою йшло його стадо, — через що навіть не один із противників по вірі повернувся на лоно правдивої Церкви, тоді як інші висловлювали щирі симпатії, що без сумніву, дає запоруку успіху в майбутньому.

« Так сталося, що з перших днів російської революції, нашого Митрополита випущено було на волю та дозволено повернутися до рідного краю. Його переїзд православною Росією був справжнім тріумфальним походом. Не один москаль, з аристократії, перейнятий славою цього мученика, заявив про свою готовність стати католиком. Так зажевріла в нас надія, що скоро вже побачимо здійснення слів великого папи Урбана VIII.

« Всі ці факти виказують наглядно, яка велика користь була б майбутньому через створення української незалежної держави, що обіймала б всі території був. Росії з півдня, себто України, і губернії Холмську, Волинь, Підляшшя і Східню Галичину. Через злуку цих територій під одним урядом вплив католицької Церкви східнього обряду, який закоринився глибоко в Галичині, відновив би традиції Церкви, які ще недавно були зруйновані на Холмщині та на Волині. Поворот цих частин України до віри греко-католицької додасть їм розмаху, що вплине й на інші провінції, щоб ішли їхніми слідами.

« Залишається фактом, що, завдяки старанням, праці та жертвенності нашого Митрополита, православний Київ відчинив свої брами для католицької Церкви: там сформовано одну громаду, збудовано одну церкву, — це, головню, серед інтелігенції, і у вищих колах виявляється палке бажання прийняти католицтво.

« Ця тенденція тим сильніша, що католицтво з'являється в Україні у формі східнього обряду. І це власне здобуде вплив тим більший, що для загалу, а головню для інтелігенції, ця форма релігії являється одним із кращих засобів для поборювання московської політики. Тут треба відзначити працю галицьких священиків, що їх вислав був до Кисва й Одеси Митрополит, що використав присутність в Україні австрійських військ і повислав своїх місіонарів під виглядом і в одностроях військових капелянів.

« Стає, отже, ясно, що змагання українського народу тільки допомагають місії католицької Церкви. Тому цілком природню, що народ звертає з благанням свої очі до Св. Престолу, як до свого найкращого Приятеля, Оборонця і Підпертя.

« Через жалюгідний імперіялізм і спрагу панування одного католицького народу пірвано цей гарний ланцюг природнього розвитку і знищено одну з найкращих сторінок нашої славної історії. Цей народ — це народ польський. Засліплений своїм національним егоїзмом, він зруйнував цю величню й святу працю тріумфу католицької Церкви на Сході Європи.

« Не хочемо обвинувачувати на цих сторінках всього народу

Польщі, без різниці, а лише стверджуємо з жалем, що терпіння, спричинені українському народові під час польської окупації, а перед тим уже в інших занятих частинах Холмщини та Волині, заповнили б сторінки найкривавішою релігійною мартирологією.

« А причина? »

« Українське духовенство все було одним із найважливіших чинників національної культури і національних змагань до свободи. Сам же обряд — одна з найвідповідніших сил проти продуманої та організованої колонізації краю. Тут і корінь, чому вся сила польського шовінізму, розповсюджена по всій армії, зверталася насамперед проти священників і проти католицької Церкви грецького обряду.

« Щоб направити шкоду, заподіяну переслідуваннями українського духовенства австрійським та російським урядами, що сильно зменшили кількість священників, як уже було вище сказано, і тому половина греко-католицьких парафій позбавлена священників, — наш заподатливий Митрополит, від часу свого повороту з заслання, доложив усіх своїх зусиль на те, щоб побільшити число кандидатів на священників, бо він певний, що майбутнє відкриє для нас широке поле праці для наших священників — місіонарів, що йшли б в Україну для здобуття душ. Маючи, отже, головне це на меті, Митрополит розпочав з захопленням нову кампанію за celibатом священства, а навіть і прийняв уже кількох кандидатів, що зобов'язалися прийняти священство і celibат.

« Але польський наїзд не тільки знищив заходи греко-католицької Церкви в Східній Галичині і поставив перепону до здійснення тої величньої й святої праці Спасення в був. південній Росії, але й спричинив — що являється найнебезпечнішим — велику небезпеку для католицизму в Східній Галичині. Нещасна історія з Холмщиною й Підляшшям може тут повторитися в іншій формі. Запроваджене російським урядом силоміць православ'є кинуло католиків грецького обряду (в Холмщині й Підляшші) до церкви латинської: переслідування, що походять від уряду польського, може мати в Східній Галичині фатальні наслідки, бо може кинути нещасне й покинуте стадо вірних, що шукає собі допомоги, охорони й захисту перед релігійним переслідуванням, в обійми православ'я. Історія Церкви в Україні вже має один такий приклад.

« У році 1596 українські єпископи заявили були свою готовість перейти на лоно католицької Церкви. Але польський уряд, з політичних цілей, кинув їх до Унії. Що ж з того вийшло? З ненависти до польського імперіялізму величезна маса народу і поважна частина його священства кинулася в обійми опозиції і підтримала православну Церкву. Прийшла релігійна війна козаків України з Польщею, війна, яка тяглась більше староків і скінчилась тим, що зробила в Україні ім'я Унії рівнозначне з польським імперіялізмом, з глобленням і поневоленням, як політичним, так і інтелектуальним українського народу. Наслідком цього, по всій вільній Україні і в частинах, що звільнилися від польського панування, Церква греко-католицька стратила ґрунт, а православ'є знову загніа-

дилося. Лишилася в нас і приповідка: "Не уб'єш духа, ні душі, ні указом, ні мечем".

Оправданий страх за нещасливе майбутнє католицької Церкви диктує нам ці слова, — страх за Церкву, яка, замість тріумфувати й захоплювати під свій стяг мільйони нових синів у великим, розкутім стаді вірних України, може, навпаки, через засліплення й національний егоїзм польських імперіялістів, стратити вірних, що живуть в Галичині. Нетерпимість з боку поляків у цім краю, який вони називають "Ойчиною польською" (!) — річ, znana з історії. Не місце тут говорити про страшні погроми, що їх поляки влаштовували жидам, по захопленні Львова. Наведемо ліпше декілька фактів, що відносяться до українського населення, головню з боку релігійного.

«Зараз же по занятті Східньої Галичини, польська армія на-самперед поспішилася інтернувати всю українську інтелігенцію, що залишалася в краю. Між нею були також і найвизначніші міщани та селяни. Дійсне число вивезених подати дуже трудно, бо багато цих нещасних погинуло в дорозі від побоїв польської солдатні перше, ніж прибуло до концтаборів у Польщі.

«Числять інтернованих на десятки тисяч! Число самої інтелігенції доходить до десяти тисяч, а між ними найменше тисяча священиків.

«А які страшні життєві умовини! Про них пише й польська преса. От, наприклад, що пише польський часопис у Варшаві "Роботнік" під датою 16 вересня 1919 р.: "Життя в таборах в Молдині і в Берестю Литовськім застрашливе. Табор у Бересті — це ганьба Польщі. Від двох місяців з цього табору, в яким знаходилося коло шести тисяч інтернованих, викидувано від 50 до 100 трупів денно. В однім місці при пошеснім шпиталі трупи були поскидувані без похорону протягом трьох тижнів, і тут їх пороз'їдали щури"...

«Міжнародня комісія Червоного Хреста оглянула чотири табори полонених і інтернованих цивільного населення і малює страшне пекло в Берестю Литовськім в ще чорніших барвах: "Від 10 серпня до 11 вересня, — каже звіт, — згинуло 1,124 особи!" Від перших днів серпня щонайменше 180 осіб гинуло денно. Цей табор був справжнім "містом смерті".

«У всіх цих таборах — а їх є кільканадцять! — самі умовини життя цілком неможливі, говорить про це також і польська преса і навіть протестує! У часописі "Новіни Пошедзялкове" з дня 24 листопада 1919 р. читаємо: "У таборі Пікуличі коло Перемишля кожного дня вмирають десятки людей на годину! Ми не можемо довше мовчати! Мовчанка була б ганьбою супроти держави, ганьною супроти гуманности!"

«Нема нічого, отже, дивного, що краці мислителі польського народу костеніють перед ганебним каригідним вчинком, та що відомий польський письменник Вацлав Серошевекі, який зазнав депортації в Росії, апелював до совісти польського уряду такою деклярацією: "Треба покінчити з тортурами людей навіть тоді, коли б вони були винні супроти нас. Треба повипускати їх якнайскоріше

на волю, якщо не хочемо, щоб заразні невилічливих хворіб їх досягли. Між ними дуже багато невинних жертв, арештованих помилково на підставі наклепницьких доносів”.

« Та це, на жаль, голоси лише кількох людей, — людей, що здалека засуджують шовіністичне й імперіялістичне засліплення, бо самі залишаючи поза політичними впливами.

« Польська армія не знала і не знає меж у своєму поході на знищення українського народу. Вона палила цілі села, винищувала маси невинного й безборонного українського населення, не щадячи ні жінок, ні маленьких дітей. Вона вживала найстрашнішого роду тортур у своїй пімсті супроти маси селян за те, що ті залишалися вірними своїй національній справі. Вона стероризувала і знищила все, що мало сліди української культури, — школи, архіви, і бібліотеки було знищено, або позамикано.

« В одній в'язниці у Львові було около 2.000 інтернованих, між ними 612 священників. По кількох місяцях, завдяки інтервенції Митрополита Шептицького, і британської Місії, около 400 цих нещасних священників звільнено. Та з цих звільнених поляки зараз же около 200 конфінували. Між інтернованими знаходилися також жінки з маленькими дітьми! Наприклад, у Вадовицях, Анастасія Відей з шестимісячною дитиною. Учителька Кічера з Вишеньки з двохмісячною дитиною. Анастасія Зелена з Камінки Струмільової з шестерма дітьми, і т.д.

« За причину переслідувань найчастіше служила приналежність релігійна. У в'язницях Холма, Люблина, Білої, Берестя Литовського і т.д., знаходяться тисячі селян Підляшшя, інтернованих за те, що не хотіли переходити від обряду греко-католицького до латинського, що означало б зрікатися своєї української національності, бо в тих краях національність позначається обрядом.

« У Львові наш поважаний Митрополит був цілковито ізольований в своїй палаті, і ще досі він не має змоги вільно зноситися з своїм духовенством: виходить із цього, що він не має спроможности врядувати в своїй юрисдикції.

« Зазначити б мимоходом наглядний контраст.

« Коли влада Східньої Галичини перейшла в руки українців, траплялося, що деякі польські священники були інтерновані, властиво ті, що провадили кампанію революційної пропаганди проти уряду. Наш Митрополит вніс меморіал до Президента Ради Державних Секретарів, домагаючися звільнення інтернованих польських священників, і в дійсності, рішенням від дня 9-го березня 1919 року, Рада випустила священників латинського обряду на волю.

« Який контраст, яка різниця поступування! Єпископа перемиського преосв. Коциловського поляки не щаджали. Військові власті не перестали його мучити й переслідувати. Це була одна з багатьох пагод для польського війська виказати свою культуру! Польські воляки дозволяли собі ”тикати” єпископові і штуркати револьвером у груди, загрожуючи розстрілом. Та якщо вони так поводитися з князем Церкви, можна собі уявити, як вони трактували звичайних священників! В дійсності около 1000 священників

було заарештовано, і багато з них досі чекають свого звільнення, Велике їх число, через погане відживлювання, тільки тиф порятував хіба від страшних тортур, моральних і фізичних. На багатьох видно сліди кайданів, у які були закуті, та побиття, якими їх частовано у в'язниці. Їх держано звичайно в найгірших касарнях поміж злодіями та вбивниками без огляду на їх вік, чи їх священничий стан. Не дозволилося їм вчапати до церкви, ані відправляти Служби Божі.

« Оттак старенький радник консисторії, якого москалі заслали були за вірність Церкві до Росії, і який пізніше був навіть генеральним вікарієм у Києві, парох Камінки Струмівової, священник Цегельський, 73-літній старець, переживав найстрашніші дні муки в неможливих в'язницях Львова, знаних під іменем "Бригідки". Лише завдяки інтервенції Святого Престолу увільнено його з того пекла, дано йому відносну свободу, бо, справді, заборонено і на далі вертатися до своєї парафії, і його стадо залишається без пастиря.

« Так само замкнули, як злочинця, священника Марка Іуя з Угнева. Сторожа в'язниці, користаючи з такої нагоди, кидала найгірші образи на адресу священників і греко-католицького обряду.

« Поляки не соромилися бити в лице, і то публічно, священника д-ра Константина Богачевського, декана греко-католицької катедрі і ректора перемиського духовного семінара. З лицем, залитим кров'ю, його запроторено до в'язниці. Вони заарештували і тримали в тюрмі священника Березовського, декана консисторії, 90-літнього старця. Священник Онишкевич, куратор, один із найкращих наших організаторів і бувший посол до австрійського парламенту, знаючи, що його хочуть арештувати, не хотів, щоб його родина й парафіяни бачили, як його провадитимуть жандарми, та щоб не завдавати їм великого жалю, сам зголошувався до військової влади, але його таки привели до дому і тут арештували. Щоб справити посміховище, його провадили жандарми через усе село, а потім вивезли — перше до Берестя Литовського, а звідти аж до Домб'я. Недавно його випущено, щоб підкріпив свої підпалі сили, і конфіновано його дома. Та заледви він перебув хворобу і підвівся з ліжка, як його заарештовано знову і знову відставлено до тюрми в Домб'ю.

« Щасливіші були ті священники, що своєю мученицькою смертю могли поставити перед Богом і цивілізованим світом свідомство брутальності й жорстокости польської нетерпимости.

« Якщо їх терпіння були навіть менші, їх імена залишаються глибоко в наших серцях. Їхня мука підтримуватиме наш народ в його витривалості, у вірі до своєї релігії і Церкви.

« Згадаємо тут лише кілька цих імен:

« Священник Евстахій Нижанківський, з Голобута, один із найпопулярніших духовників. Поляки під претекстом воєнного стану, розстріляли його без суду.

« Священник Захарій Підляшецький, 70-літній старець.

« Священик Адальберт Галібей, префект духовного семінара Станіславського.

« Священик Йосип Заторський.

« Священик Сухаровський, що його жандарми вбили на порозі церкви.

« Священик Лопатинський і т.д. і т.д.

« Сорок шість черців Чина Св. Василя Великого арештовано і вивезено в Польщу (недавно випущено), маєтки монастирів у Крехові та в Жовкві skonфісковано. Велику друкарню оо. Василян у Жовкві, яка була одною з найдіяльніших, цілковито розграбовано. Саму друкарню skonфісковано, всі акти, документи і архіви, 50.000 примірників книжок для нижчих клас, 20.000 примірників молитовників skonфісковано, а частину знищено.

« Skonфісковано також і вивезено до Варшави велику друкарню Ставропігійського Інституту у Львові, де друквано було звичайно всі релігійні та літургійні книжки для всіх дієцезій.

« Щоб дійти у винищуванні самого існування греко-католицької Церкви в Східній Галичині до кінця, польські власті забрали духовний семінар, розграбили інвентар, і зробили там дім забав! Не мали сорому обернути каплицю, де сховані були Св. Дари, на кінематограф!

« Семінарі духовні перемиський та станіславський зачинено. Відібрано допомогу і фонди для питомців. Жаль і розпука беруть за будуччину. Нема священиків греко-католицьких! Нема пастирів, щоб пасли своє стадо! У кількох парафіях, як у Рогатині і Дрогобичі, з 30-40 священиків, залишилося заледви від 2-5.

« Ми знаємо наміри поляків. Вони хочуть, і надіються своїм поведінням щодо українського населення і його Церкви повернути його на латинський обряд і таким чином зденационалізувати.

« Тому вони не тільки позамикали, але й пошалили церкви, як найгірші варвари, навіть порозкрадали священну церковну оздобу (наприклад, у Великій Вислоці, Козичі, Рудні, Руській Рясні, Черняві, Фердєві, Підгородці і Маріямполі), опоганювали церкви (як у Никловичах та в Домажирі), повертаючи їх на стайні.

« Дуже часто забороняли церковні хори, головню, коли приходилося ховати якого українського вояка. Небагатьох священиків, що залишалися на волі, було віддано на цілковиту руїну реквізиції і постійне грабування. Словом, відновлено було змагання XVI-XVII вв., коли вогнем і мечем поборювано схизму, забуваючи, що тепер галицькі українці вважаються вірними, найбільш відданими Престолові Св. Петра. Невинну кров наших священиків проливано, як за часів переслідувань, тільки за те, що вони залишалися вірними своему покликанню і не кидали свого стада.

« Як члени тої греко-католицької Церкви, ми з оправданим жалем ставимо собі тепер ці питання: Що нас чекає? Чи не грізна катастрофа? Бо ж може скоро відчутися реакція на ці звірства польського уряду.

« Серце обливається кров'ю, коли бачиш, як наші брати по вірі руйнують, топчуть під ноги овочі наших найкращих людей

топчуть успіхи католицької Церкви на нашій землі українській, унеможливають тріумф Церкви між нашими братами, які ще не мали щастя пізнати ближче правдивий шлях, що веде до Бога... Тріумфальний переїзд великого нашого Митрополита, дорогого архієпископа, сповнив був нас надією, і ми передбачали день, коли на землі українській, на тих коло 800,000 квадратних кілометрах, великий сорокамільйоновий народ привітає цю Церкву, визвольницю душ і помолиться спільно в одній любові і вірі.

« Замість переживати дні перемоги, переживаємо дні розпуки. Що станеться з вірними без пастирів? Що має зробити цей нещасний народ, бачучи, як переслідують його католицьку віру? Де має шукати слова розради.

« В цій годині розпуки і нищення звертаємо ми наші очі ще раз до Того, хто є Батьком і Пастирем усіх вірних, що громадається навколо Престолу св. Петра. Падаємо у стіп Вашої Святости, щоб зложити наші смиренні благання про рятунок, захист і допомогу.

« Святіший Отче!

« Влада Української Республіки признала, від початку свого існування, що Святий Престіл, ні від кого незалежний, безсторонній, може більше, ніж будьхто інший, допомогти українському народові здобути собі місце між народами. Вона розуміє, що одне слово Святого Престолу, прихильне найнещасливішому народові Європи, може вирішити про його майбутнє на століття.

« Тому, отже, повна віри і надії, вона звертається на адресу Св. Престолу, маючи на увазі багатозначні слова:

”Do ut des, facio ut facias”.

(”Даю, щоб ти дав, роблю, щоб ти зробив”). У цій хвилині найбільших страждань українського народу, коли тортури внеможливають самий голос про поміч, являючись представниками уряду сорокамільйонового народу, осмілюємося зложити перед Вашою Святістю, в якій вбачаємо останню іскру наших надій, цих кілька сторінок.

« Маємо переконання і повну надію, що Ваша Святість — як і в минулому — своїми необмеженими впливами спаралізує пляни імперіялістів, що намагаються зруйнувати націю, яка бажає жити, і припинить насамперед криваві муки нашого народу і нашого українського духовенства в Галичині, що її загарбали поляки.

« Це буде нове свідощтво великого й дійсного заступництва і ласки Святого Престолу до тих його вірних дітей, що завжди повинні знаходити в ньому тим більше джерело віри й щирої відданости.

« Рим, дня 30-го березня, 1920 р.

« о. Ксаверій Бонні, голова Місії.

« П. Карманський, секретар ».

*Письмо Міністерства Закордонних Справ УНР до Українського
Посольства в Римі*

УНР - Міністерство Закордонних Справ
Департамент Чужоземних Зносин
30 листопада 1920
Ч. 833/4140 - ф. Тарнів

Дуже негайно

До Пана Керуючого Справами
Дипломатичної Місії У.Н.Р. в Італії

Міністерство Закордонних Справ вже декілька разів зверталося до Дипломатичної Місії У.Н.Р. при Ватикані надіслання оригіналу чи копії акту визнання Української Народньої Республіки Св. Престолом.

Зі згляду на те, що зазначений акт визнання або його копія Міністерству негайно потрібні, Міністерство має честь прохати Вас, Вельмишановний Пане, поробити відповідні заходи в справі отримання згаданих документів та негайно переслати їх до Міністерства, за що Міністерство буде Вам правдиво вдячне.

За Директора Департаменту Чужоземних Зносин - Шкільник
Начальник Дипломатичного Відділу - Дяків

*Письмо Українського Посольства в Римі до Міністерства
Закордонних Справ УНР*

20 грудня 1920
Ч. 1015

До Міністерства Закордонних Справ

У відповідь на 833/4140 Місія має честь повідомити Міністерство, що надіслання копії акту визнання Св. Престолом прав України в цей час утруднене, через відсутність через пів року Української Місії при Ватикані і невідомість її адреси, а також через те, що наша Місія як акредитована при Квириналі не має безпосередніх стосунків з Ватиканом.

Не зважаючи на це Місія знесеться з бувшим Представником графом Тишкевичем і представниками других аложенів при Ватикані і сподівається в короткім часі цю справу залагодити.

СРЕМІЄВ
Керуючий Місією

Галіп
Радник

ЧЕХІВСЬКИЙ
Секретар

10

Письмо митр. Андрея Шептицького до субститута державного секретаріату Монс. Федеріка Тедескіні

Roma, S. Alfonso, 5 gennaio 1921

All'Illmo e Rev.mo Mgr Federico Tedeschini
Segreteria di Stato
Vaticano

Venmo Monsignore

Il Sig. Teodote Halip, Consigliere della Missione diplomatica straordinaria dell'Ukraina mi ha fatto sapere che nella primavera del 1919 (egli non potè precisare di più la data) l'Emmo Cardinale Gasparri Segretario di Stato di Sua Santità, indirizzava al Generale Ataman Petliura (Ukraina) uno scritto pieno di benevolenza, nel quale esprimeva i migliori voti di prosperità per quella Repubblica.

Quel prezioso Documento, a causa degli ultimi tempi di guerra, per ora non può più ritrovarsi. Quindi il suddetto Consigliere desiderbbe poter avere una copia di quello Scritto, essendo questo, nei tempi presenti di grande ed urgente necessità per il Governo di quel nuovo Stato dell'Ukraina.

Se V. Sig.Illma e Revma può soddisfare il desiderio del lodato Consigliere, ne sarei contento. Egli stesso Le presenterà queste righe. Ed io, con i più rispettosi ossequi, mi rassegnò

+ ANDREAS SZEPTYCKI
Archiepiscopus Leopoliensis Ruthenorum

11

Письмо радника Українського Посольства Т. Галіп до субститута державного секретаріату монс. Федеріка Тедескіні

Roma, Corso d'Italia 6
12 gennaio 1921

Illmo e Revmo Monsignore

Sua Eminenza Revma il Sig. Cardinale Gasparri, Segretario di Stato di Sua Santità, Si benignò indirizzare nella primavera del 1919 al Generale Ataman Petliura uno scritto pieno di benevolenza nel quale esprimeva i migliori voti di prosperità per la nostra Nazione.

Quel preziosissimo Documento a causa degli ultimi tempi di guerra, per ora non può più ritrovarsi. Lo scrivente, quindi, bramerebbe avere

una copia, essendo questo Scritto nei tempi presenti di grande ed urgente necessità per il Governo d'Ukraina.

Fiducioso che la S.V. Illma e Revma Si degnerà dare alla Nostra Nazione questo nuovo segno di benevolenza e di simpatia, Gliene porgo i ringraziamenti più fervidi e passo al grato dovere di rassegnarmi con i più rispettosi ossequi

di V. Sig. Illma e Revma
devmo per ServirLa
THEODOT HALIP

Illmo e Revmo
Mons. FEDERICO TEDESCHINI
Sostituto della Segreteria di Stato
Vaticano

12

Письмо Українського Посольства в Римі до Міністра Закордонних Справ УНР

Ч. 110
Тарнов

Рим, дня 28 січня 1921
До Пана Міністра Закордонних Справ У.Н.Р.

При цьому Місія має честь заслати копію листа Кардинала Гаспаррі, даного у Ватикані 16 червня 1919 року за Ч. 91664 на ім'я Пана Президента Директорії У.Н.Р., чим сповнено Місією доручення Високого Міністерства за Ч. 883/4140 від 30 листопада 1920 року.

До листа долучується також конверта з печаткою Ватиканської Держави.

Радник Керуючий Справами
(секретар) Євген Онацький

13

Письмо Міністра Ісповідань УНР до Українського Посла в Римі

У.Н.Р. - Міністр Ісповідань
23 березня 1921 р.
Ч. 398 - М. Тарнів
Високоповажаний Пана После!

До Пана Посла в Італії

Міністерству Ісповідань в теперішній час дуже потрібні детальні відомости про всі школи, що існують в Римі при Ватикані, а тому ласкаво прошу прислати мені детальні відомости вкупі з відповідними матеріалами про слідує:

1. В 1917 році при Ватикані було засновано так звану Східну Конгрегацію. Прошу подати про неї детальні відомости.

2. Тодіж при Ватикані було засновано так званий Папський Східний Інститут. Ласкаво прошу прислати мені про цей Інститут детальні відомости історія заснування Інституту, задачі його, програма, спис професорів, кого приймають до Інституту, чи єсть стипендії, чи могли б прийняти українця на стипендію, число студентів і слухачів і т.п. Чи єсть філія цього Інституту (мала філія така заснуватися в Велеграді)?

3. Чи засновано вже « Collegium Ruthenum »? Подайте детальні відомости.

4. Як працює польський колегіум?

5. Як працює « Gregorianum »? Подайте про його відомости, як і по Східньому Інституті.

За прислані відповідні друковані матеріали буду щиро Вам вдячний.

Міністр Ісповідань

Професор І. Огієнко

14

Письмо Міністра Ісповідань УНР до всіх Українських Послів УНР

У.Н.Р. - Міністр Ісповідань

10 серпня 1921 р.

Ч. 1710

Високоповажаний Пане После!

До всіх Послів і Голов

Дипломатичних Місій У.Н.Р.

В теперішній час на Україні відбувається великий церковний рух в напрямку створення національної української Церкви. По церквах вже відновлено старі українські звичаї, скрізь заведено українську церковну проповідь, служби Божі правляться з українською вимовою або українською мовою. По багатьох містах заснуються українські церковні братства, які справу відновлення і збудування національної української Церкви міцно беруть в свої руки.

В самому короткому часі потрібним стане велике число добре освічених пан-отців для праці як в самій церкві, так і на різних посадах церковних і в Міністерстві Ісповідань. Для підготовки таких священників Україна зараз не має абсолютно ніяких засобів. Київська Духовна Академія, а також Богословський факультет Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету — дві вищих богословських школи на Україні більшовиками закрита, професура цих шкіл почасти повмірала з голоду, по часті розійшлася « дякувати » на села. Всі духовні семінарії і духовні школи на Україні більшовиками теж закрита, а учительство розігнано,

повмірало з голоду або повтікало на село. Духовну школу — від нищої і до вищої — більшовиками знищено в щент і приток до церкви освіченого духовенства цілком припинився.

Проте релігійний український нарід з цим миритися не хоче, церкви овідуються вірними значно більше, ніж до революції, і потреба в священниках задовольняється різними «домашніми» засобами. А потреба ця ще збільшилася тим, що багато священників повмирало від пошесних хороб, або забито більшовицькими чрезначайками за контрреволюцію... І на Україні з'явилося вже дуже багато малоосвічених пан-отців, які в культурному відношенні навряд чи будуть корисними своїй батьківщині.

От із-за всього цього став конче потрібним звернутися на захід, до західних богословських шкіл для підготовки освіченого українського духовенства. Західні духовні школи — як православні так і неправославні мусять прийти з допомогою українському люду і не дати можливости перевестися у його культурному духовенству. Це буде їх самий звичайний культурний і християнський вчинок помочи ближньому своїму. Україну зруйновано люд її духовно дичавіс. Всехристиянська Церква не може, не повинна обійти пасивно духовну загибель 40 мільонів християн, вона мусять негайно прийти з своєю допомогою в справі виховання нашого духовенства...

Коли сербська Церква під час світової війни опинилась в скрутному становищі, то церква англійанська братська прийшла їй на допомогу і взяла на себе в Оксфорд, молодих сербських богословів і виховує їх на свій кошт. В Англії існує навіть спеціальний Комітет із політичних діячів і духовенства для допомоги по вихованню сербських богословів.

Во ім'я гуманности, во ім'я любови Христової до 40 мільонної християнської людности це ж саме повинна б зробити англійська церква і українському народу — взяти до себе в Оксфорд і Кембридж на виховання українських богословів. На заході єсть багато різних вищих богословських шкіл, православних і неправославних, які б могли в цей скрутний час прийти з своєю братською допомогою християнському українському народові.

В свій час Київська Українська Духовна Академія давала науку багатьом вихованцям із православних слов'янських земель. Український Київ був центром, звідки світ вищої науки Христової вільно світив по всіх землях православних. Чи вжеж тепер ці землі не прийдуть з допомогою Україні і не візьмуть її дітей до себе в науку? Чи цього не зробить наша Грецька Духовна Академія на Халки, Духовна Академія в Софії, Богословський Факультет Білгородського і Загребського Університету чи Університету Атенського, Сербські Богословії Карловичка св. Сави і св. Петра в Цетинс?

Чи цього не зроблять християнські вищі школи всіх європейських держав і не візьмуть до себе в науку наших вихованців? Чи цього не зробляють богословські факультети в Берліні, в Лейпці, Геттінгені, Оксфорді, Кембриджі?

Кріпко віримо, що християнський світ зрозуміє духовну трагедію 40 мільйонного народу і прийде йому з потрібною братньою допомогою.

На основі всього вищезгаданого, ласкаво прошу Вас, Високоповажаний Пане После, про слідує:

1. Підняти в пресі, особливо церковній зазначену тут мною справу.

2. Зверніться до відповідних вищих богословських шкіл і вживте всіх заходів, аби до них було прийнято хоч декількох наших українських молодих людей, або священиків на державні кошти або на громадські стипендії.

3. Про це все детально сповістіть мене і повідомити також, які взагалі умови вступу до цих шкіл, і чим можна буде допомагати тим особам, що не володіють мовою школи.

З правдивою до Вас пошаною, Міністр Ісповідань

Професор І. Огівко

15

Посол Василько до Українського Посольства в Римі

Надзвичайний Посол і Уповноважений Міністр
Української Народньої Республіки
Берлін, дня 25.X.1921

До п. Секретаря Посольства
Євгена Онацького, *Рим*

...Що торкається маркіза Франческіні, то доручаю Вам подбати про те, щоби в Міністерстві Закордонних Справ, так само і газетам було відомо, що він є лише представник Західньої України при св. Престолі, але *ні в яким разі* не виконує жадної дипломатичної функції у нас.

...Василько.

*Міністерство Закордонних Справ УНР до Українського Посольства
в Римі*

У.Н.Р. - Міністерство Закордонних Справ
Департамент Чужоземних Зносин
1 листопада 1921

Негайно - *Цілком таємно*

До Пана Керуючого Справами
Дипломатичної Місії в Римі

До відома Міністерства дійшло, що бувший заступник (уже звільнений зі служби в У.Н.Р.) гр. Тишкевича при Папському Престолі в Римі о. Бонн, являючися довіреною особою митрополита Шептицького виступає вороже проти У.Н.Р. і її представників закордоном.

Міністерство просить негайно і детально повідомити його про діяльність о. Бона в Римі і якщо відости Міністерства правдиві, то пояснити, що зроблено Місією для паралізування діяльності о. Бона.

Міністер Закордонних Справ - *підпис*
Директор Департаменту Чужоземних Зносин - *підпис*

Письмо Міністра Ісповідань УНР до Українського Посольства в Римі

У.Н.Р. - Міністр Ісповідань
грудня 31 дня
Року Божого 1921-го
Ч. 3191

До Пана Голови
Надзвичайної Дипломатичної Місії
У.Н.Р. в Італії

Високоповажаний Пане Голово,

Ласкаво прошу сповістити мене про Вищі Богословські школи в Римі, а саме:

1. Надіслати надруковані плани навчання, програми викладів і розклади лекцій Вищих Богословських Колегій.
2. Подати відомости про Східній Інститут в Римі та інші заклади, де викладаються православна та греко-католицька (уніятська) теологія.
3. До яких шкіл моглиб вступити наші богослови.

Щиро прошу вжити заходів, аби п. Ректор Української Колегії о. Березовський назначив точно, коли саме і в якій кількості він міг би прийняти до своєї школи наших українців.

Не одмовте передати п. о. Березовському разом з моїм листом додані до цього видання «Української Автокефальної Церкви» Ч. 2,7,15,22,41,43 і 45.

З правдивою пошаною до Вас, Міністр. Ісповідань

Професор І. Огієнко

18

Лист Міністра Ісповідань УНР до Українського Посольства в Римі

У.Н.Р. - Міністр Ісповідань
Березня 15 дня Року Божого 1922
Ч. 675

Довірочно
До Пана Голови
Дипломатичної Місії У.Н.Р.
в Італії

Високоповажаний Пане Голово,

Я давно вже віддаю багато сил і часу на справу допомоги українським дітям на еміграції та проваджу культурно-освітню роботу по виданню на українській мові книжок як релігійно-історичного змісту, так і Богослужбових.

Я мав певні зносини з Апостольським Візитатором України патером Дженоккі який, при побаченнях з нашим Послом у Відні, п. Сидоренком, обіцяв свою сприятливу підтримку і матеріальну допомогу як нашим дітям, так і культурно-освітній праці.

Тепер патер Дженоккі рантovo відбув до Риму. При своїйму пращальному візитові він заявив п. Послу Сидоренкові, що його викликають до Риму якраз у вищезазначеній допомогівій справі.

Пройшло вже досить часу, але про допомогу акцію патері Дженоккі я нічого не знаю. Крім того, в політичних колах кружляють чутки, ніби то патер Дженоккі вийшов до демісії, та взагалі — у зв'язку з обранням нового Папи можливо сподіватися, давніше напередбачених змін.

Отже ласкаво прошу Вас, Високодостойний Пане Голово, побачитися з патером Дженоккі (Римська адреса його, Via Sapienza 32, Roma XIX) і по можливості детально з'ясувати справу з матеріальною допомогою для дітей і на культурно-освітні цілі з боку патера, а також повідомити мене, о скільки правдиві чутки про його демісію.

Прийміть, Високодостойний Пане Голово, мої запевнення в правдивій до Вас пошані.

Міністр Ісповідань

Професор І. Огієнко

Письмо Міністра Ісповідань до Українського Посольства в Римі

У.Н.Р. - Міністр Ісповідань
Березня 18 дня
Року Божого 1922-го
Ч. 725

До Пана Голови Дипломатичної
Місії У.Н.Р. в Італії

Високодостойний Пана Голово,

В Римі існує Орієнтальний Інститут, в якому викладається між іншими і московська мова, але не знайшлося місця в програмі для мови української. Цю шкідливу для нас річ треба виправити з огляду на такі підстави:

1. В особі професора української мови ми б мали в Римі, свою людину, яка б завжди могла стати нам у пригоді правдивими і повними інформаціями про всі цікаві для нас справи.

2. Зазначена особа змогла б ширити в певних колах римського громадянства (а може й в італійській пресі) українські ідеї в корисному нашій справі напрямку, що набирає особливої ваги з огляду на різноманітний склад слухачів Інституту зібраних з цілого світу.

3. Виклади в українській мові в Орієнтальному Інституті піднесли б і наукове значення нашої мови та сприяли б її популяризації в Європі, яко дисципліни рівноправної іншим викладам Інституту.

Вищезазначені підстави мають для нас загально-державне значіння. Безсторонні докази необхідности викладання української мови в Орієнтальному Інституті можуть бути сформульовані по таких точках:

1. Підвищена релігійність українців є віковим явищем, що віддавна характеризує суто-українську вдачу й різкість її від московського релігійного формалізму, буквоїдства та «обрядовір'я». Большевицька анти-моральна ідеологія помітно принизила релігійне життя на Москві, тоді як проти-релігійні репресії їхні дали цілком протилежні наслідки на Україні, спричинившись до надзвичайного піднесення «духа живого». Отже українське релігійне життя поволі стає найважливішими та найвидатнішим на Сході Європи.

2. З давніх давен Київ був центром церковно-релігійного життя, під впливом якого почалась і довго розвивалась релігійна культура цілого простору бувшої Російської Імперії. За наших часів жваво і міцно відновляється могутня роля та міцний вплив Старого Києва. Вже половина української території з живим захопленням хвалить Господа на рідній, українській мові, яка знов повернула собі старі права — мови Богослужбової.

Тим чином Орієнтальний Інститут, не маючи української мови серед своїх дисциплін, не має одної з Богослужбових мов.

Ласкаво прошу, Високодостойний Пане Голово, порушити вищеназначену справу перед ректором Орієнтального Інституту в Римі та іншими впливовими чинниками.

Коли б справа ця стала на реальний ґрунт то я маю й кандидата — досвідченого професора української мови одного з наших університетів який міг би прибути до Риму і приступити до викладів.

Прийміть, Високодостойний Пане Голово, мої запевнення в правдивій до Вас пошані.

Міністр Ісповідань

Професор І. Огівнко

20

Листьмо французького екс-прем'єра, і екс-президента R. Poincaré до графа Михайла Тишкевича

République Française
Ministère des Affaires Étrangères

Paris, le 22 février 1922

Monsieur le Comptе,

Vous avez bien voulu m'adresser vos vœux à l'occasion de mon retour au pouvoir. Je vous remercie des sentiments aimables dont vous m'avez fait parvenir l'expression. Vous rappelez en même temps à mon attention la cause dell'Ukraine que vous n'avez cessé de défendre. Vous pouvez être assuré de la bienveillante sympathie qui anime le Gouvernement français à l'égard des populations ukrainiennes et du haut sentiment de justice dont sa politique continuera à s'inspirer dans les questions qui touchent à l'Orient européen.

Veillez agréer les assurances de ma considération distinguée

Poincaré

Monsieur le Comptе
Michel Tyszkiewicz
Piotronki
Chodzic
Poznanie

Лист князя Івана Токаржевського-Карашевича до о. Івана Хоми

16 лютого 1954 р.

Всечесний і Вельмишановний Пан Отче,

З приємністю відповідаю на Вашого листа з 1-го лютого, який лише 13-го був мені доручений. Не в Ви для мене Вельмишановний Пан Отче невідомою особою, бо згадували мені про Вас, як раз в розмові про бл.п. О. Дженоккі, мої лондонські приятелі о. мітрат Малинський і о. д-р Михальський.

О. Дженоккі я добре знав і він був в дуже близьких стосунках з родиною моєї жінки.

Не знаю що й де писав п. Онацький бо, признаюсь, на читання писань п. Онацького не маю часу.

Питання яке Ви мені поставили в цілому виглядає так:

Ще в літі 1918, коли я був у Відні, як Радник Посольства, з моїм приятелем В'ячеславом Липинським, за згодою католицьких Єпископів Луцького Житомирського і Кам'янецького, спеціально мені доручило Міністерство Закордонних Справ (Міністром був тоді відомий історик Дмитро Дорошенко) ввійти в стосунки з Нунціатурою в справі виділення України в окрему провінцію з Архиепископом в Києві. Це мене привело, через тодішнього Нунція пізнішого кардинала — Ляврі та його аудитора, теперішнього кардинала Мікара до знайомства з Апостольським Візитатором, пізнішим Папою, Ратті. Митрополит Шептицький з яким я, від дитинства майже, був близько зв'язаний знав про це, бо говорилося теж про відновлення Кам'янецького Генерального Вікаріату і Єпископство греко-католицьке в Києві. Завдяки політичним ускладненням Монсіньор Ратті до Києва, як збирався, поїхати не міг.

В літі наступного 1919 р. я перейшов на становище Радника Посольства до Царгороду де послом був Олександр Лотоцький. Їхав я до Царгороду через Італію і пробув цілий місяць в Римі, де тоді нашим послом при Святім Престолі був мій старий приятель граф Михайло Тишкевич, голова Київського Союзу Українців-Католиків (розуміється латинського обряду бо у нас інших не було).

В порозумінні з ним цю саму справу і низку інших, як наприклад справу арешту Митрополита Шептицького, бо це вже було після оголошення з'єднання Українських Земель 22.1.1919, обговорював я в Державному Секретаріаті і з Кардиналом Гаспаррі і зустрів дуже прихильне відношення і зацікавлення питаннями, які цікавили нас, не зважаючи на зміни в уряді.

Папа Бенедикт XV прийняв мене на приватній аудієнції і теж, видно, тим що я казав зацікавився бо тримав мене майже годину розпитуючи докладно.

В Царгороді пробув я від 2-го серпня 1919 до 11 грудня 1921. З того часу до 27 березня 1920 як Радник, потім після демісії і від-

їзду Посла Лотоцького як Повірений в Справах, врешті як останній Посол при останньому Султані.

У Апостольського Делегата був я з обов'язку з візитою, але так ми видко один одному до серця припали, що зав'язалися тісні і близькі стосунки. Монсіньор Дольчі у якого я досить часто бував коли я став Послом приїздив не раз до мене, бував на моїх офіційних прийняттях і у мене з ним залишилися найліпші стосунки, коли він став кардиналом, аж до його смерті.

Розуміється широко і довго говорив я з ним про те чого б ми хотіли і він з великим зацікавленням та серцем до всього цього поставився, тому, гадаю, що його вплив і ознайомлення з питанням могли відіграти велику роль в призначенні 1920 О. Дженоккі візитатором. Зasadничо могло це сходитися з акцією Посла графа Тишкевича, якому це було відомим і з яким я регулярно переписувався оповідаючи йому про мої розмови з Апостольським Делегатом в Царгороді.

О. Бонна я ніколи не зустрічав. Наскільки собі пригадую він в списках нашого дипломатичного корпусу не значився. І так само, як собі пригадую, мав в Римі якісь доручення, але не від Уряду Української Республіки, а від Диктатора Е. Петрушевича і його Уряду вже після сумного зрвання стосунків літом 1919 р. та переходу Галицької Армії до Деникіна і більшовиків.

Про мої стосунки з Монсіньором Дольчі я в моїх, надрукованих в лондонському «Шляху», Царгородських Спогадах я не згадував, бо цьому питанню і моїм зустрічам з грецькими православними єрархами думаю присвятити другу ще не писану частину.

Не знаю, чим Вам відомі, Вельмишановний Пан Отче, спогади Посла Олександра Лотоцького «В Царгороді»? Отже там (надруковано в 1939 р.) на стор. 78 є таке: «Добрі зносини з Папським Нунцієм в Царгороді мали на меті допомагати більш активній участі Ватикану в справі фактичних зносин з Україною. Монсіньор Дольчі, представник Ватикану, в сій справі брав діяльну участь».

В спогадах Проф. Лотоцького детально обговорене питання зносин з Грецьким Патріярхатом і його зміст. Після його від'їзду я ці зносини, з обов'язку, утримував і на весну 1921 р., отримав від Патріярха грамоту складену зо всіма грецькими викрутасами, але закінчену благословенням Голови Держави, Уряду і Української Православної Церкви. Розуміється це було не повне визнання, але крок вперед. Щож дивуватися коли у нас положення все гіршало!

З о. Дженоккі познайомився я в травні 1922 коли був в Римі після мого шлюбу і бачився того ж року в осені в Варшаві. Проф. Лотоцький з ним переписувався.

У мене листи Папи Пія XI, кардиналів Граніто ді Дельмонте, Камасеї, Мікара, Дольчі, хоч частина пропала, як нас в 1945 в Паводі обікрали, не говорячи про листи Митрополита Шептицького.

Гадаю, що моя відповідь на Ваше питання Вас задовольнить. Вона цілковито потверджує те, що Ви написали у Вашій розвідці про О. Дженоккі. З тою тільки різницею, що Українське Посоль-

ство (не Місія) в Царгороді не зверталось до Монс. Дольчі, з якимсь новим проханням та чимось що лише воно вигадало, але це була одностайна плянова акція наших представництв за кордоном. Що мені особисто випало і в Відні, і в Царгороді, і в самім Римі цим займатися, то це випадок, а ті кроки які в Римі робив постійно там перебуваючий граф Тишкевич напевно не були якимись «перегонами» з кимось іншим з своїх колегів.

П. Онацький говорить про це з того, що щось, від когось чув, але дрібний урядовець Місії при Квіриналі, потім власник заїзжого дому, гадаю мав мале відношення до того, що робив, які отримував інструкції і з ким переписувався граф Тишкевич.

Прошу прийняти, Вельмишановний Пан Отче, вислови моєї глибоко пошани

Кн. Токаржевський-Карашевич

22

Лист князя Івана Токаржевського-Карашевича до о. Івана Хоми

Всечесний і Вельмишановний Пан Отче,

дуже мене тішить, що деякі мої спогади можуть Вам стати в пригоді.

Чи не помилися я пишучи Вам, що нунцієм у Відні в 1918-1919 був монсіньор Ляурі? Це була б помилка! Нунцієм у Відні в тому часі був монсіньор Вальфре ді Бонцо, а з монсіньором Ляурі познайомився я в Варшаві підчас мого тарнівського міністрування 1922-1924. Потім ми бачилися кілька разів в Римі, коли він був вже кардиналом і великим пенітенціарієм.

Вертаючись до особи кард. Дольчі, гадаю, що йому можна приписати могутній вплив на становище і відношення Державного Секретаріату до України і її представництв, бо він дуже широко брав питання сходу Європи. Зі мною вів він про це дуже довгі розмови, щось собі занотовував. Всеж таки ми пробули разом в Царгороді два роки з половиною і бачилися по два або три рази на місяць.

Прошу, Вельмишановний Пан Отче, прийняти вислови моєї правдивої пошани

Кн. Токаржевський-Карашевич

Письмо отца Ср. К. Бонна до графа М. Тишкевича

Mission Diplomatique
Ukrainienne
près le S. Siège.

Rome, le 4 Janvier 1920

Excellence!

Il y a une heure que je viens de recevoir Votre aimable lettre adressée à M. Karmansky. Il y avait à peine deux bonnes heures que mon cher secrétaire venait de partir pour Vienne! Vu l'importance de celle-ci je l'ai expédiée immédiatement par « Express-Recommandé ». Quant à M. Jeremiew il est encore à Varsovie comme je viens de lire dans le журнал « Vpered ». Par « lettre expresse » on vient de lui communiquer déjà la proposition de Votre Excellence. La réponse ne tardera donc pas d'arriver. Ce serait avec regret que je verrais partir M. Karmansky, mais en cette occasion je ne veux point influencer, sachant trop bien combien il est précieux et qu'un homme de confiance et un patriote sincère de sa taille se rencontrent rarement parmi les nôtres. D'ailleurs Votre Excellence a besoin d'être entouré par des hommes surs, ce qui d'ordinaire a manqué! Que je regrette ne pouvoir venir travailler avec Votre Excellence! Enfin je prendrai patience, peut-être qu'un jour viendra où j'aurai ce bonheur espéré.

Je me permets d'envoyer à Votre Excellence le projet de mémoire à présenter au S. Siège. N'auriez-Vous pas la bonté de parcourir ces quelques pages et de me faire parvenir votre avis? J'en serais extrêmement reconnaissant. J'attendrai expressément de le faire imprimer.

J'envoi en même temps une copie des actes envoyés au Gouvernement, le plus grand et le plus important « Doklad » manque mais je l'enverrai dès que copie en sera faite à la machine.

Ici nous sommes sans nouvelles de notre Gouvernement. Quel est-il? Je n'en sais rien, et voilà une chose bien ennuyante car partout où l'on vient chez les Cardinaux comme chez les Monsignorens c'est toujours la première question! Et puis cette question de la Galicie...! Je serais très reconnaissant si Votre Excellence voulait charger quelqu'un de m'envoyer un petit exposé, je dis « quelqu'un » parceque je sais trop bien que je ne puis exiger ce travail de Votre Excellence, qui n'a déjà que trop de besogne.

M. Loutchinsky arrive donc accompagné de son grand ami, personnage assez mystérieux et qui ne jouit guère de trop bonne réputa-

tion. Depuis ma rentrée j'ai pus constater plus d'une fois que M. Loutchinsky appartient à cette catégorie d'hommes qui n'aiment qu'une chose, rammasser tous les racontars et les lancer comme nouvelles sûres jetant bien souvent la discorde là ou il faudrait entente complète. Dans la colonie ukrainienne d'ici il n'est aimé de personne!

Un exemple des fausses nouvelles qu'il lance:

La nouvelle de l'arrivée de M. Dorochenko c'est de lui que je la tenais! La nouvelle que Votre Excellence avait donné sa démission, c'est encore de lui que je la détenais et c'est par suite de cette nouvelle que je me suis permis de demander l'autre jour à Votre Excellence ce qu'il en était de cette nouvelle bulle de savon que venait de lancer M.L...

La lettre de Votre Excellence en donne aujourd'hui un démenti! Dieu merci!!! Que Dieu garde Votre Excellence longtemps encore plein de forces et de santé sur la brèche pour le plus grand bien de notre chère Ukraine!!! Puisse Votre Excellence pendant cette nouvelle année 1920 voir couronné ces efforts et inscrire dans les fastes de l'Histoire la reconnaissance d'une « Ukraine libre et indépendante!!! »

Permettez moi de Vous causer encore un moment d'ennui!!! Toujours la même et éternelle question financière!!! J'en suis à mes derniers mille lires!!! M. Loutchinsky avant le départ est venu demander de l'argent, ce qu'il n'a pas reçu vu que je n'en ai pas moi-même!!! Pour le mois de Novembre je lui ai donné 2.000 lires il lui resterait encore 1.200 à obtenir (le tout évidemment pour n'avoir absolument rien fait!!!) J'ai eu l'audace de demander de l'argent à M. Antonovitch qui n'a pas l'air de vouloir en lâcher! Alors que faire? Tout ceci simplement pour avertir, parceque je sais que M.L. viendra surement frapper à la porte de Votre Excellence, et d'une autre coté je lui ai promis de dire à Votre Excellence ce que je lui devais encore. A sa place j'aurais honte de réclamer de l'argent ne faisant absolument rien, mais rien de rien!!! Enfin il y a des hommes qui ont toutes les audaces!!!

Je finis, Excellence, en voilà assez pour aujourd'hui! Je crois que je ne Vous fatigue que trop par mon bavardage!

Recevez, Excellence, l'hommage de tout mon respect et l'assurance de mon dévouement sincère

J.K. BONNE
Chargé d'Affaires
de la Mission Ukrainienne
près le Sant-Siège

О. ДЖОВАННІ ДЖЕНОККІ АПОСТОЛЬСЬКИЙ ВІЗИТАТОР УКРАЇНИ

(Sac. Dr. I. Choma, *Joannes Genocchi Visitator Apostolicus Ucrainae*)

У попередньому розділі була мова про іменування посла Української Народньої Республіки при Апостольським Престолі в особі графа Михайла Тишкевича в 1919 році, а нижче буде мова про іменування Апостольського Візитатора України в особі отця Джованні Дженоккі в 1920 році. Звичайно, встановлення дипломатичних відносин між поодинокими державами і Апостольським Престолом відбувається рівночасно, тобто Папа як Голова Ватиканської Держави приймає представника якоїсь держави з його вірчими грамотами від уряду, в тому самому часі представник Папи (апостольський нунцій) складає вірчі грамоти перед головою відповідної держави. У нашому випадку граф Михайло Тишкевич вже 25 травня 1919 року був прийнятий на авдієнції в папи Бенедикта XV, вручивши йому вірчі грамоти Директорії Української Народньої Республіки, а отець Джованні Дженоккі був іменований 13 лютого 1920 року Апостольським Візитатором України, однак, як побачимо далі, він не мав змоги дістатись на Україну з огляду на воєнні події, й залишився з титулом Апостольського Візитатора. Якщо був би дістався на Україну, то з часом був би піднесений до гідности апостольського нунція.

У кожному разі, на іменування Апостольського Візитатора України мали вплив: прийняття посла Української Народньої Республіки папою Бенедиктом XV, прохання посла графа Тишкевича і його наступника отця Бонна — іменувати такого візитатора, а також інтервенція інших осіб, як наприклад князя Івана Карашевича-Токаржевського й українських поселенців в Америці.

о. Джованні Дженоккі

Отець Дж. Дженоккі народився 30 липня 1860 року в Равенні, де є гарні східні мозаїки в церквах і де були постійні живі зв'язки із східними Церквами. При місцевій Семінарії закінчив гімна-

зійні студії, після чого за конкурсом дістався до Папської Семінарії « Пію » в Римі, закінчив з відзначенням філософічні і богословські студії і 24 березня 1883 року став священником. Незабаром був іменований професором історії в Архiepіскопській Семінарії в Равенні, але його гарячим бажанням було — стати місіонером, і у зв'язку з цим він вступив до Згромадження Місіонерів Пресвятого Серця і 8 грудня 1886 року зложив вічні обіти.

У відповідь, за проханням апостольського делегата в Константинополі, Монс. Піяві, до Конгр. Поширення Віри папа Лев XIII вислав о. Дженоккі найперше до Палестини, згодом до Константинополя, де був він майже 6 років, здобув собі пошану серед православних і мусулман. По короткому побуті в Римі головний заряд Згромадження вислав його в 1893 році до Нової Гвінеї і там він пробув як провідник місії 4 роки. В 1896 вернувся до Європи і мав завдання вчити в студентаті місіонарів Преосв. Серця в Шезаль-Бенуа у Франції. В наступному році, 1897, його вислано до Риму на першого італійського настоятеля їхнього монастиря при вулиці « Саненца », а водночас став він професором біблійної екзегези в Папській Семінарії св. Аполінарія. В 1900 році став першим провінційним настоятелем (протоігуменом) італійської провінції Згромадження Місіонерів Пресв. Серця.

У 1911 році папа Пій X післав його до Бразилії, щоб він вивчив ближче відносини між білими господарями і чорними робітниками, яких трактовано як невільників, і про все здав звіт Папі. Повернувшись до Риму, о. Дженоккі продовжував працю в своїм Згромадженні, як член Біблійної Комісії та екзамінатор духовенства. Знав він крім клясичних мов — грецької і латинської також французьку, німецьку, і англійську та кілька східних мов, зокрема тих країн, де був місіонером¹.

Іменування і мета

Незабаром після закінчення першої світової війни він став Апостольським Візитатором України. В « *Записці про зв'язки між Апостольським Престолом і Україною в 1918-1920* » сказано, що

¹ Велику працю про життя і діяльність отця Джованні Дженоккі написав о. Вінченцо Чорезі: SERESI Vincenzo, *Padre Genocchi*. Tipografia Poliglotta Vaticana 1934, р. VII-1 606. cfr. СНОМА Giovanni sac., *Padre Giovanni Genocchi Visitatore Apostolico dell'Ucraina* « Analecta OSBM » (1960), vol. III. fasc. 1-2, р. 204 224.

до Риму прийшли відомості про криваві битви між поляками і українцями в Галичині. 1 серпня 1919 року Українське Посольство у Відні прислало точний список і листи деяких українських священників. Те саме зробив 14 вересня 1919 року апостольський нунцій в Польщі — монс. Ахіль Ратті. Поляки заперечували приписувані їм факти, або давали протилежні інтерпретації. Щоб Апостольський Престіл був безсторонньо поінформований, треба було послати на місце довірену особу з завданням перевірити факти і зреферувати. А щоб у якийсь спосіб прикрити завдання такого візитатора, взяли до уваги прохання українців: вони вболівали, що Апостольський Престол, мав слова втіхи для всіх поневолених народів, але покищо не виявив доброзичливості супроти українців. Вони просили папу про ліки і поміч проти пошести тифу. Апостольський Візитатор міг би поїхати до Галичини і на Україну, роздати потрібну поміч, а водночас приглянутись до відносин і зреферувати.

28 січня 1920 року монс. Пападопулос, ассессор Східної Конгрегації, повідомив про все папу Бенедикта XV і вибір впав на о. Джованні Дженоккі, а його секретарем мав бути о. Йосиф Схрайверс, бельгійський редемпторист, що жив у Галичині і знав добре край та мову ². Такий вибір зроблено завдяки посередництву монс. Енріко Бенедетті, що був урядовцем Східної Конгрегації та приятелем українців і о. Дженоккі.

Про ті старання допомогти українцям писав папа Бенедикт XV 21 лютого 1921 року в листі до митрополита Андрея з нагоди відкриття « Руської Колегії » після воєнної перерви: « Якщо маємо пригадати батьківські старання Апостольського Престолу і наше особисте зацікавлення дорогим Руським народом, то мило нам згадати наочний доказ, що його ми дали негайно після одержання вісток від деяких представників Руського народу про його терпіння. Тоді ми поспішили вислати не тільки поміч, але також встановили і вислали на місце нашого особливого Делегата, що від нашого імені потішив всіх і дав їм поміч. Хоч незалежні від нас обставини не дозволили Папському Візитаторові, дорогому синові

² « Il 28 gennaio 1920 il Santo Padre Benedetto XV era messo al corrente di ogni cosa da Mons. Papadopoulos, Assessore del S. Congr. Orientale e la scelta cadeva sulla persona del P. Giovanni Genocchi, dei Missionari del S. Cuore, cui veniva aggiunto un Segretario nella persona del P. Giuseppe Schrijvers, Redentorista che, stando in Galizia, ne conosceva bene i luoghi e la lingua. Див. Хома Іван о., *Українське Посольство при Апостольським Престолі*, « Богословія » (1931). Додаток, Документ ч. 1.

о. Джованні Дженоккі з місіонарів Пресв. Серця, дістатись між Українців, все таки з його звідомлень, що їх він нам посилав, крім болючого підтвердження мучеництва цього великодушного народу, ми одержали бажану і приємну втіху і запевнення, що у війні проти його (народу) віри і приготованих засідок на його духовенство, мало було тих, що жалюгідно відступили »³.

Вістка про номінацію о. Дженоккі Апостольським Візитатором України була несподіванкою для його співбратів і приятелів, бо його життя було зв'язане з Римом різними вузлами апостоляту. Сам о. Дженоккі прийняв нове і несподіване призначення з гідністю і рівновагою духа, бо бачив у тім Божу волю, і почав готуватись до нової місії. Перестудював географію та історію України і почав вивчати українську мову, в цьому помагало йому Українське Посольство при Ватикані і при Квіриналі.

Повновласті, інструкції і приготування до поїздки

В міжчасі, з датою 13 лютого 1920 року Східна Конгрегація дала о. Джованні Дженоккі номінаційний декрет на Апостольського Візитатора України з потрібними повновластями. Декрет підписали секретар Східної Конгрегації кард. Ніколя Маріні і ассессор — Ісаєя Пападопулос.

У декреті сказано, що справи католиків латинського і східного обряду, які живуть в Україні, спонукали папу Бенедикта XV вислати туди досвідчену особу, щоб пізнала їхні потреби і бажання та зреферувала папі. Бенедикт XV доручив Східній Конгрегації видати декрет, яким іменував о. Івана Дженоккі Апостольським Візитатором України, а Східна Конгрегація дала йому всі уповноваження, потрібні для виконання його місії і доручала всім пошану і співпрацю з Апостольським Візитатором⁴.

³ Там само, нота 66 і Додаток, Документ ч. 3.

⁴ «Res catholicorum tum latini tum orientalis ritus qui degunt in illa Russiae regione, quam Ukrainam dicunt, per immane bellum illic adhuc flagrans perturbatae, sollicitudinem Apostolicae Sedis moverunt; quapropter cum SS.mo Dno Nro Benedicto div. prov. PP. XV suasum fuerit religionis causae quam maxime profuturum si vir probatus a Sede Apostolica in illa regione mitteretur qui utriusque ritus fidelium illuc degentium necessitates cognosceret ac vota colligeret, eaque omnia SS.mo referret, quique diligenti studio ea omnia quae ad bonum tum fidei catholicae tum etiam singulorum fidelium conduceret, nomine et auctoritate S. Sedis foveret institueret ac disponderet, Sanctitas Sua mandavit ut per Sacram hanc Congregationem pro Ecclesia Orientali, praesens Decretum ederetur quo Rmus P.D. Joannes Genocchi, e Societate Missionariorum SS. Cordis

В «Іструціоні» Східної Конгрегації для Апостольського Візитатора України, без дати, в двох параграфах сказано таке:

1. Територія Української Республіки з вибухом світової війни належала до Російської і Австро-Угорської імперій. Після російської революції мешканці України проголосили незалежність і створили автономну Республіку, а після поразки центральних держав, австрійська Галичина також створила незалежну Республіку і з'єдналась з східною Українською Республікою.

Апостольський Престіл, що перший проголосив пошану щодо принципу національності і до самовизначення народів, не має причини чинити спротив українським домаганням і бажає Українцям довести їхнє право на незалежність і щоб те право визнали ті, що в Парижі вирішують долю Східної Європи. Апостольський Престіл з прихильністю дивиться на акцію Українців, сподіваючись на користь для католицизму.

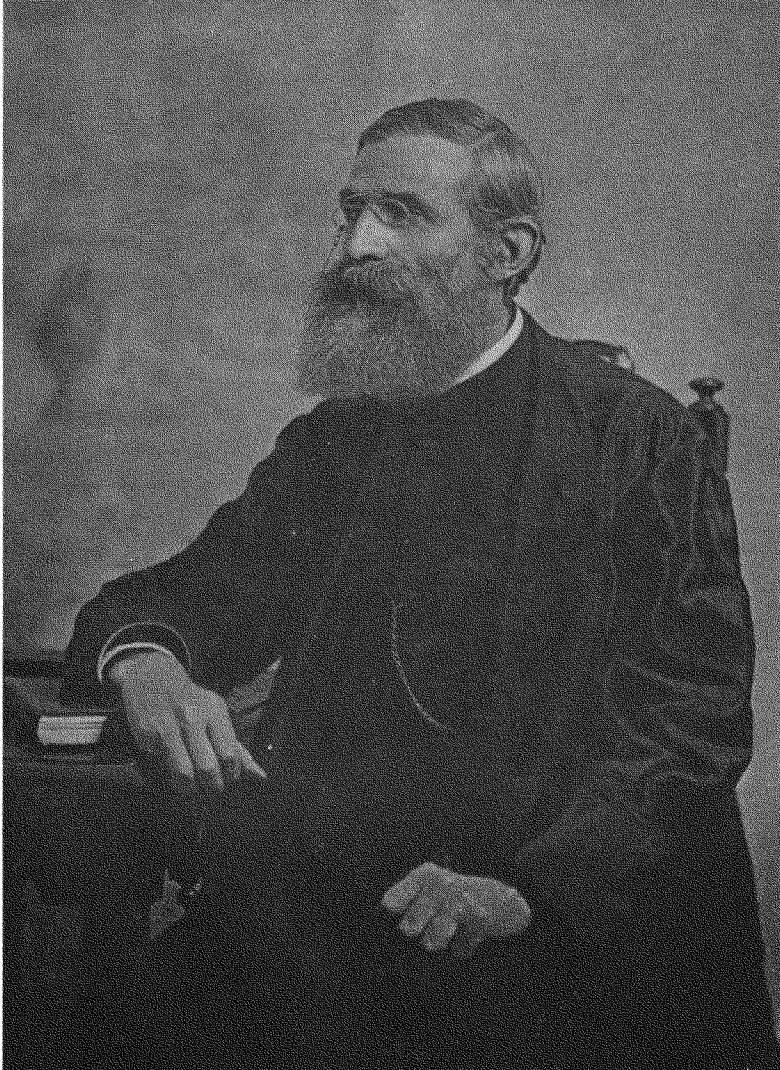
2. Під оглядом суто релігійним на території Української Республіки є латинники католики і православні⁵. Католиків Східного обряду або уніятів, що жили б стало, немає, а з тих, що є, багато походять з австрійської Галичини і вони там затримались, бо бояться польських переслідувань, у разі повернення до Галичини.

Зазначимо що в Декреті і в Інструкціях є те, що поле праці Апостольського Візитатора обмежене до Східної України, хоч Західна Українська Республіка від 22 січня 1919 року була з'єднана з Українською Народньою Республікою. Друге, первісний плян був, щоб Апостольський Візитатор перевірів факти переслідування українців поляками в Галичині. Ні в декреті, ні в Інструкціях, які були подані Українським Посольством з Відня апостольським нунцієм з Польщі, немає про те згадки. Одначе в листі папи Бенедикта XV з 21 лютого 1921 до митрополита Андрія Шептицького є про те мова⁶.

Visitator Apostolicus ad nutum S. Sedis nominatur ac instituitur regionis universae sic dictae Ucrainae». Див. Додаток, Документ ч. 2.

⁵ «La S. Sede che ha proclamato per la prima il rispetto al principio di nazionalità ed alla libera disposizione dei popoli, non ha alcun motivo per opporsi alle rivendicazioni ukraine e fa voti che gli Ucraini possano dimostrare il loro buon diritto alla indipendenza e che questo diritto venga riconosciuto da coloro che stanno decidendo a Parigi le sorti dell'Europa Orientale. Vede anzi con simpatia la loro azione della quale spera un vantaggio per il cattolicesimo. 2. Dal punto di vista religioso nel territorio della Repubblica Ucraina presentemente vi sono cattolici latini e ortodossi». Див. Додаток, Документ ч. 3.

⁶ «... non appena da alcuni rappresentanti del popolo Ruteno venimmo a conoscere lo strazio di quelle misere popolazioni... dalle relazioni che egli (P.

Отець Джованні Дженоккі Апостольський Візитатор України
(30.7.1860 – 6.1.1926)

22 лютого 1920 року папа Бенедикт XV прийняв українську делегацію на чолі з о. Ксаверієм Бонном, який від імені українського уряду і українського народу подякував папі за іменування Апостольського Візитатора України в особі о. Дженоккі та за призначення великої грошевої і матеріальної допомоги для хворих на Україні, де тоді лютувала епідемія тифу. Крім о. Бонна був четар К. Парфанович, діловод в Українській Місії для Військовополонених, і пані Ніна Онацька, друкарка тієї ж місії. Папа розпитував багато про митрополита Андрея, і о. Бонн докладно оповідав йому про утиски, що українці терплять від поляків⁷.

Через кілька місяців, 4 червня 1920 року, в листі з Варшави до монс. Енріко Бенедетті, апостольський візитатор України, о. Дженоккі дещо пояснив, чому йому не дозволено поїхати до Галичини. « Монс. Ратті тисне на уряд — писав о. Дженоккі до монс. Бенедетті — щоб вживав приятельської тактики відносно трьох руських єпископів і шанував їх на рівні з латинськими. Піلسудський, голова держави і на ділі диктатор, намагається так робити (це треба знати, але не треба казати) але команда Галичини не виконує його наказів. Русини є роздратовані, і не без причини. Історія цих років війни залишить довгі наслідки ненависти між русинами і поляками, що себе взаємно переслідували, накладаючи контрибуції і нерідко страшно лютуючи. Маю постійні зв'язки з митрополитом Шептицьким, о. Схрайверсом і іншими, бо є спосіб уникнути цензури. *Покищо не дозволять мені поїхати до Галичини.* Проти сили розум безсилий. Не можна робити наперекір польському урядові, що буде мене захищати в Україні, *але не дозволить мені емігруватись в галицькі справи. Зрештою так обіцяв Державний Секретаріат міністрові Ковальському.* Монс. Ратті знайде спосіб, щоб поїхати до Галичини перед кінцем літа. Тепер іде на Горішний Шлеськ, якого є Високим Комісаром, на радість поляків і на злість німців, які сподіваються, що плебісцит вийде не на користь поляків. Якщо Польща не зробить собі приятелями сусідні малі народи, то скоро з'їдять її росіяни разом з німцями. Тому Пілсудський, що має голову, ставиться добре до українців і хотів би ставитись добре і до Русинів. Варшава, є добрим

Genocchi) ci ha inviato, abbiamo avuta la conferma, non disgiunta purtroppo dalla dolorosa conferma del martirio di quel popolo generoso...» Див. Додаток, Документ ч. 3.

⁷ Онацький Євген, *Українська дипломатична місія при Ватикані*. «Українські Вісті» (Едмонтон, листопад 1953), ч. 49. Див. Онацький Євген, *Погилий плоти*. Частина II, ст. 60.

спостережливим пунктом для цілого слов'янського виднокругу »⁸. Подібно писав о. Дженоккі в листі до монс. Бенедетті з 7 липня 1920 року, і здавалось, що польський уряд дасть йому дозвіл поїхати до Галичини, завдяки старанням апостольського нунція А. Ратті⁹.

4 березня 1920 року українське посольство при Ватикані дало прийняття на честь новоіменованого Апостольського Візитатора України в готелі «Санта Катеріна», на яке запрошено всю українську колонію в Римі. Наступного дня (5.3) в римському щоденнику «Іль Мессаджеро» була стаття про це прийняття, коротка біографія о. Дженоккі, про його нове завдання — зробити уважний дослід релігійного стану Галичини й України. Тиждень раніше (27.2) інший римський щоденник «Іль Джорнале д'Італія» в статті «Ватиканські троянди і колючки» підкреслював, що нова місія о. Дженоккі має релігійно-політичний характер і що Україна одна з перших між новими незалежними націями, яка дістала визнання Апостольського Престолу¹⁰.

Через два тижні (18.3) о. Бонн влаштував вечерю в готелі «Мінерва» недалеко Пантеону на честь Апостольського Візитатора України для вибраного кола осіб. Перед кожним гостем на столі лежала картка з іменем, прізвиськом і титулом гостя, і меню у французькій мові, у вигляді маленької книжечки з українським державним гербом та українським і папськими прапорами в національних фарбах посередині титульної сторінки. З правого боку внизу золотими буквами «Українська Республіка. Дипломатична місія при Св. Престолі». На останній сторінці теж золотими бук-

⁸ «Mons. Ratti ha insistito presso il Governo di qui perchè adoperi una tattica amichevole coi tre Vescovi Ruteni e li onori alla pari dei latini. Pilsudski, Capo dello Stato e in realtà dittatore, procura di far così; ma (e questo non bisogna dirlo, ma bisogna saperlo), il Comando di Galizia non eseguisce gli ordini e fa orecchie da mercante. Se la Polonia non si tiene amici i piccoli popoli vicini, sarà presto mangiata dai Russi e Tedeschi uniti insieme. Ecco perchè Pilsudski, che ha testa, tratta bene gli Ucraini e vorrebbe trattar bene i Ruteni. Il certo è che i Ruteni sono inaspriti, e non han tutti i torti... Sto in continui rapporti epistolari col Metropolita Szeptycki, col P. Schrijvers e altri, essendoci anche modo di evitare la censura. Per ora non mi si permetterà di andare in Galizia. Contro la forza la ragion non vale. E non si può agire a dispetto del Governo Polacco, che mi favorirà in Ucraina e non ammetterà che io m'impicci degli affari galiziani. E così del resto la Segreteria di Stato promise al ministro Kowalski». Див. Додаток, Документ ч. 5.

⁹ «Mons. Ratti ha parlato nuovamente della Galizia e di me al Capo dello Stato Pilsudski, e al Ministro degli Esteri Sapienza, per persuaderli a lasciarmi andare a far opera pacificatrice in Galizia. Essi si sono persuasi, e Mons. Ratti scriverà tra pochi giorni in questo senso a Roma». Див. Додаток, Документ ч. 8.

¹⁰ Опацький Євген, *По погляді п'явці*. Частина II, ст. 80-81.

вами « Обід на честь Вп. о. Дженоккі, Апостольського Візитатора України. Рим, 18 березня 1920 ».

На цій вечері, крім о. Дженоккі і о. Бонна, були присутні: кардинал Н. Маріні, секретар Східної Конгрегації (1917-1922), архиепископ Бонавентура Черетті, апостольський нунцій у Франції, від 6 травня 1917 року секретар Конгрегації для Надзвичайних справ, потім делегат Апостольського Престолу на Мирну Конференцію у Парижі, монс. Федеріко Тедескіні, заступник державного секретаря кардинала П. Гаспаррі (з 1921 року апостольський нунцій в Іспанії), монсіньор Пуччі, співредактор « Іль Корієре д'Італія », монс. Енріко Бенедетті, референт від українських справ у Східній Конгрегації, абат Крішерсон, представник Фінляндії при Апостольським Престолі; отаман З. Коссак – заступник голови місії для військовополонених, Бандрівський – секретар тієї ж місії, о. Лев Сембратович – духовник тієї ж місії, д-р Іван Гриненко – співробітник Українського Пресового Б'юро і Євген Онацький – шеф того ж Бюро.

Під кінець вечері о. Бонн виголосив промову з подякою папі, якого зворушили страждання України, призначаючи Апостольським Візитатором України о. Дженоккі, щоб ті страждання полегшити. Відповідаючи, о. Дженоккі запропонував тост за Україну і український народ, одночасно привітав кардинала Маріні, який, піклуючись про Східні Церкви, виявив особливе зацікавлення церковними справами в Україні¹¹.

Перед виїздом з Риму о. Дженоккі дав інтерв'ю редакторові римської газети « Л'Ідея Націонале », яке було надруковане 7 квітня 1920 року. « Треба мати на увазі — сказав о. Дженоккі, — що Україна, велика країна з сорока мільйонами населення, проголосила свою незалежність супроти претензій російських большевиків, які, щоб не допустити її до відділення від колишньої імперії, наслали до неї своїх емісарів. Жорстока різня виникла в Києві й Одесі. А тепер склалась така ситуація: у Києві російські большевики створили свій уряд, який, проте, здається у важкому становищі; другий місцевий уряд, генерала Петлюри, створений українськими антибольшевиками, в наслідок воєнних поразок мусів виїхати до Варшави і там чекати сприятливішого моменту, щоб себе закріпити; і врешті проти російських большевиків і проти

¹¹ Онацький Євген, *Українська дипломатична місія при Ватикані*. « Українські Вісті » (Бідмонтон, листопад 1953), ч. 48. Див. Онацький Євген, *Пошуківий плоти*. Частина II, ст. 106-107.

національних консерваторів Петлюри, виник ще третій уряд українських большевиків-самостійників, які не хочуть єдності з Росією. Отже на Україні є два большевицькі уряди, один російський і один український».

На питання, які стосунки вони мають з Апостольським Престолом? — о. Дженоккі відповів:

« Ніяких. Апостольський Престіл визнає незалежність України, але під урядом генерала Петлюри, який має при Апостольським Престолі, як і при урядах Антанти, свого представника. Тепер я їду в Україну, щоб побачити, що там діється серед того хаосу з католицькими установами, яким, як здається, українська незалежність має повернути свободу.

« Католицтво ще два століття тому цвіло в Україні, тобто доки Катерина II не повернула населення на православ'я. Відтоді католиками в масі залишилися тільки українці в Галичині, яких тепер є 4 мільйони. Але і в Україні, що досі була підбита Росією, католицтво не зникло. І тепер там є дві або три дієцезії латинського обряду, що нараховують яких 100.000 вірних. Здається, що вони тепер зможуть наблизитися до Апостольського Престолу. Це не перший раз, що Церква щось здобуває з історичних судорогів, що ніби мають знищити весь суспільний лад, і що, натомість, витворюють новий. Завдання Церкви має бути все те саме — допомогти, як тільки може, припиненню анархії й створенню нового ладу, поступаючи так, щоб він сприяв відродженню і поширенню християнської і католицької ідеї, незнищенної і вічно молоді... ».

Чи Ви думаєте, що Ваша місія буде корисна і для Італії?

« Напевно так — відповів він прощаючись, — кожний здобуток Церкви тепер, це також здобуток італійської духовости, і відновлення морального зв'язку з Україною може принести користь для нас усіх, також і матеріальну »¹².

У Варшаві, старання поїздки до Галичини

7 квітня 1920 року о. Дженоккі виїхав разом з о. Бонном до Відня. Вибрались через Париж, бо в Австрії тоді поїзди перестали ходити. По дорозі в Ліворно захопив їх страйк, і вони просиділи там ще два дні. Перед виїздом з Риму о. Бонн старався, щоб Вати-

¹² Там само, ст. 123-124.

кан іменував секретарем Апостольського Візитатора України о. Сембратовича, що перебував тоді у Римі, відвідуючи табори з українськими військовополоненими, але це не вдалось. В Парижі вони повинні були затриматись двадцять днів і щойно 30 квітня прибули до Відня.

Про приїзд о. Дженоккі до Відня у віденському «Українському прапорі» була така замітка: «У п'ятницю, 30 квітня, о год. 11, прибуває з Парижу Апостольський Візитатор для України о. Дженоккі. На північному дворці відбудеться офіційне привітання о. Дженоккі, в якому візьмуть участь віденський посол УНР Сидоренко, посол ЗУНР Сінгалевич, від духовенства о. митрат д-р Жук, представники політичних організацій і широке коло громадськості. Дженоккі виїздить того ж дня до Галичини. Він везе з собою між іншим дар Ватикану для України — ліки, санітарні матеріали та грошовий дар для допомоги жертвам війни»¹³.

Отець Дженоккі перебував у Відні тільки 48 годин, зайнятий різними українськими комісіями. З Відня о. Дженоккі намагався дістатися в Україну, однак мусів їхати з Відня до Варшави, бо польський уряд не дозволив йому поїхати до Галичини.

Отець Дженоккі у своєму листі з Варшави до княгині Веноса, датований 28 травня 1920 року, писав: «У Відні я затримався на 48 годин і весь час був зайнятий різними українськими комісіями, які залишили мені мало часу... По 20-ох днях побуту в Парижі я вже більше як 20 днів тут. В Україні тепер страшна війна між поляками і большевиками. Кілька днів тому прийшли добрі вістки і польський уряд обіцяв мені дати дозвіл їхати (в Україну). Однак справи змінились і мушу чекати. Пильно студіюю слов'янські мови і щораз краще готуюсь до своєї місії. Не можна собі уявити большевицьких звірств, знищень, нечуваних жорстокостей. Орди Тамерлага мали в собі менш диявольського. Поширюються різні заразливі хвороби. Наша культура гине і є небезпека для всіх народів вернуться 15 століть назад... Майбутність дуже непевна і я навіть, не знаю, чи побачу Україну»¹⁴.

Точніші відомости подав довірливо о. Дженоккі в листі до монс. Е. Бенедетті з 4 червня 1920 року, про що була мова вище, і того самого дня подібно писав до о. Бонна в Римі: «Де ви і де

¹³ Там само, ст. 185.

¹⁴ «Non si ha idea da noi delle barbarie bolsceviche, delle devastazioni, delle crudeltà abominevoli in quelle regioni. Le orde di Tamerlano erano meno diaboliche». Див., Додаток, документ ч. 6.

отже я? Ще не на Україні, ані в Галичині. Не можна ввійти в ці дві країни без згоди Польського Уряду, що згідний пустити мене на Україну, але не до Галичини. Кажуть, що Русини вважали б мою присутність серед них як схильність Апостольського Престолу до їхніх сепаратистських ідей.

« Щодо Російської України, то я міг би туди скоро поїхати, якщо би большевики не розпочали війни по цей бік Дніпра. Думаємо, що впродовж цього місяця зможу бути в Житомирі. З різних сторін є підтвердження, що Українці хочуть добрих відносин з Поляками, що їх врятували від большевизму. Також і Поляки хочуть приязні з незалежною Україною, і їх військо (польське) поводить ся там добре, так мені кажуть всі Українці, що є в Варшаві. Скарги приходять з Галичини. Варшавський уряд має добрі наміри, але здається, що не такими є ті, що командує в Галичині. Нунцій дає добрі ради Урядові і дещо осягає, але не все. Пише мені завжди монс. Шептицький і ми добре розуміємо один одного.

« Отець Жан, канадський василіянин, приходить кожного дня вчити мене по-українському. Я змушений вчитись дещо польської, мови, що, за винятком страшної вимови, дуже подібна. Вичікую хвили Провидіння і сподіваюсь написати Вам скоро з України. Моє вимушене вичікування у Варшаві небезкорисне. Не зважаючи на те роблю все можливе, щоб його скоротити.

« Поздоровте Карманського, Бандрівського і інших приятелів у Римі. До побачення!

« В єдності молитов і намірів. Дж. Дженоккі »¹⁵.

О. Жан наче доповнює цього листа о. Дженоккі, пишучи: « Під час побуту о. Дженоккі у Варшаві я більше як два місяці майже щодня годину або дві вчив його української мови. Найперше граматику, потім ми читали котрогось з українських авторів. Він дуже любив поеми Тараса Шевченка та оповідання Осипа Моковая і Марка Вовчка. Потім читали ми українську пресу. Коли Преосв. Ратті не було вдома, тоді секретар Нунціятури Монс. Пеллегрінетті, який пізніше став кардиналом, часто нас обох запрошував на підвечірок. Монс. Пеллегрінетті був правдивим приятелем українців

¹⁵ « Où êtes-Vous? Et moi, où suis-je donc? Pas encore en Ukraine ni en Galicie. On n'entre pas dans ces deux pays sans le « beneplacitum » du Gouvernement Polonais, qui est bien disposé à me laisser aller en Ukraine, mais pas en Galicie. Les Ruthènes croiraient, dit-on, que ma présence au milieu d'eux signifierait la faveur du Sant Siège pour leurs idées séparatistes ». Див., Додаток, Документ, ч. 7.

і цю свою приязнь довів зокрема тоді, коли був Апостольським Нунцієм в Югославії. На жаль, він скоро помер »¹⁶.

23 червня 1920 року отець Дженоккі писав знову до монс. Бенедетті: « Большевики наступають і, зайнявши Київ, знищили Житомир (куди я саме вибирався) і вбили багато людей, просуваються вперед та погрожують Польщі. За кілька днів повернеться нунцій з Горішнього Шлезька, тоді спільно вивчимо ситуацію, щоб вислати звіт до Риму. Завтра приїде сюди монс. Шептицький, з яким уряд хоче помириться. Думаю, що це запізно. До побачення, Україно... »¹⁷.

28 червня 1920 він писав до княгині Веноса: « ...Монс. Де Роп, єпископ Могилева, привіз мені Вашого листа від 17 травня... Менше ніж місяць тому все змінилось в Україні. Великі польські перемоги проти большевиків розбилися і тепер большевики вдираються до Польщі. В Житомирі вже було приготоване для мене помешкання, все знищено залізом і вогнем і вже неможливо туди їхати. Не збираюсь на довго залишатися у Варшаві, хоч ще не знаю чи перед зимою краще буде повернутись до Риму або перенестись деінде. Побачимо чи Польща змушена просити миру в Росії, чи в силі спробувати відплатити, що виглядає можливим... Через Італійську Легацію я вислав листа до королеви (Madre) »¹⁸.

5 липня 1920 року отець Дженоккі писав до монахині-Сестри Люїзи: « ...Минає три місяці підготовки, протягом яких я багато навчився, але мало зробив. Я вибирався до Житомира, недалеко Києва в Україні, але вчасно стримала мене телеграма, яка попередила мене про небезпеку попасти в руки більшовиків, знову переможців. Добрий єпископ, що приготував мені місце, мав час врятуватись разом з усіма своїми священиками. Більшовики провадять війну проти християнства і проти цивілізації. Крім пожеж і знищень, вбивають людей, які мають інші погляди, часто їх перед тим катують. Це виглядало б як вигадки хворих фантазій, якщо б не було незліченних свідків. На жаль більшовики просуваються в середину Польщі, яка героїчно захищається. Ніхто не може пе-

¹⁶ о. Жан Йосафат, ЧСВВ, *Моя служба Україні*. Едмонтон 1953, ст. 19.

¹⁷ « I bolscevichi avanzano, e dopo aver ripreso Kiev, devastano Jitomir (dove io ero sul punto di andare) e ucciso molta gente, vengono avanti e minacciano la Polonia. Tra pochi giorni tornerà il Nunzio dall'Alta Slesia ed esamineremo insieme la situazione per far rapporto a Roma. Domani verrà qui Mons. Szeptycki, con cui il Governo vuol far la pace. Credo sia troppo tardi. Addio Ucraina... » Архів У.К.У.

¹⁸ Див. Додаток, Документ ч. 8.

редбачити який буде кінець. Можливо, що незабаром зможу поїхати до Українців у Східній Галичині, де є тимчасова польська адміністрація, хіба що там переможуть большевики. Якщо не можна буде зробити іншого, то перед зимою повернуся до Італії... »¹⁹.

Важливим є лист отця Дженоккі від 7 липня 1920 року до монс. Енріко Бенедетті: «Є вже тут два вагони ліків. Не тільки Україна, але й частина польської території, стала жертвою більшовиків, що йдуть вперед і хочуть скінчити з Польщею... Монс. Ратті знову говорив з головою держави — Пілсудським і з міністром закордонних справ — Сапегою, намагаючись їх переконати, щоб дозволили мені поїхати до Галичини з метою забезпечити примирення. Вони дали себе переконати і монс. Ратті за кілька днів напише про це до Риму. Тепер він знову на Горішному Шлезьку. Вернеться в суботу або в понеділок, але картина може змінитись, бо більшовицька кіннота швидко просувається вперед, незабаром займуть Галичину й відтак зміцнять свої позиції. Тут бачимо наочних свідків більшовицької диявольської жорстокости, що забавляються здиранням шкіри і каліченням навіть хворих у шпиталі. Куди переходять, там залишають спустошення і смерть ».

«Тепер крім української (легка мова) і польської (дуже важка мова) з одним василіянином студіюю церковнослов'янську мову, дещо подібну до української. Але церковнослов'янський словник є російський. І ось гарна салата слов'янських мов. Посвячую денно що найменше 6-7 годин. Вже читаю досить легко польські часописи і звичайні українські книжки, а також церковнослов'янські Євангелія, це справді труд. Я вже звик, вже багато років я не студіював нових мов. І тут мій дух очищується, бо я дуже любив читати наші найкращі західні твори. І перед смертю треба було б цього очищення мові найбільшій і постійній пристрасті ».

«Дуже приятне товариство монс. Ратті і братне монс. Пелле-

¹⁹ «Ma fin qui son tre mesi di preparazione nei quali molto ho imparato e poco ho fatto. Fui sul punto di andare a Jitomir, vicino Kiev in Ucraina, quando un telegramma mi fermò a tempo e non mi mise in pericolo di cadere nelle mani dei bolscevichi, di nuovo vincitori. Il buon Vescovo che mi aveva preparato il posto, ebbe il tempo di scampare con quasi tutti i suoi preti. I bolscevichi fanno la guerra al Cristianesimo e alla civiltà. Oltre gli incendi e devastazioni, uccidono le persone di principii opposti e spesso le straziano prima con torture che sembrerebbero invenzioni di fantasie malate, se non ci fossero infiniti testimonii. Purtroppo i bolscevichi avanzano dentro la Polonia, la quale eroicamente resiste. Nessuno però può prevedere qual sarà la fine. È assai probabile che potrà presto andare tra gli Ucraini della Galizia orientale, dove c'è provvisoriamente l'amministrazione polacca, a meno che anche lì non prevalga il bolscevismo ». Архів У.К.У.

грінетті (що вправно говорить по польськи) і монс. Фарольфі, дуже вправного юнака, роблять мій примусовий побут у Варшаві приємним, де крім мов вивчаю багато інших справ, що хоч будуть не потрібні в моїм старшому віці, але ж ніколи не втратять своєї вартості. Зрештою вони корисні перед Богом. Незабаром Рим повинен вирішити, що я повинен робити. Хоч би не послали мене тепер студіювати китайську мову, бо не знаю, як я витримав коли почав вивчати страшну слов'янську мову. Боссеу вивчив добре єврейську мову маючи 60 років, але для єврейського не потрібно й половини зусиль. Ось в коротких словах стан справ, що відносяться до мене і до моєї місії. Як я сказав, монс. Ратті напише скоро і тоді Апостольський Престіл рішить. Тимчасом здобуваю цінні знання.

« З Галичини приходять невідрадні вістки. Правдою є, що Поляки дуже погано поводяться з Русинами. Я вже писав останнього разу, що центральний уряд скаржитися на цей напіввійськовий уряд в Галичині, що понад міру жорстоко поводить і робить дуже злу послугу Польщі. Навіть не виконують доречних розпоряджень Пілсудського. Чи знайдеться тепер засіб і чи допоможе свідомість вини? Монс. Ратті вже написав приватно до монс. Черетті. Було б добре подати йому приватно відомости з цього листа. Будучи змушений писати два чи три рази до монс. Тедескіні, я нічого ніколи не писав до монс. Черетті, знаючи, що він про все знає...

« П.С. 10 год. Ранковий Бюлетень поганий. Місто Рівно вже зайняли більшовики, а кіннота вже близько Луцька. По всьому фронту великі наступи і криваві рукопашні бої. Часописи надрукували спільне пастирське послання до народу, з описом великої небезпеки дальших більшовицьких навал і знищення, що погрожує християнству і цивілізації. Є гарячий заклик, щоб ставати в ряди добровільців. Встановлено молитви і прилюдні відправи.

« Очевидно ніхто з трьох руських єпископів не підписав, але є підпис вірменського єпископа — Теодоровича, що є найбільшим поляком і найбільшим антирусиним »²⁰.

Не зважаючи на тривожні вістки, що приходили із східного фронту отець Дженоккі продовжував приготування до своєї місії в Україну. 26 липня він писав до отця Сольдателлі так: « Надішли мені дорученою поштою книжечку о. Де Местр, що оголошена на

²⁰ Див. Додаток, Документ, ч. 9.

обкладинці « Acta S. Sedis » « Літургія св. Івана Золотоустого, грецький текст і переклад італійський або французький ». Гроші візьми від о. Миколи... Я потребую грецької Літургії, тому, що крім інших справ, студіюю слов'янську літургію, яка часто є складною в грецькому тексті, є тлумачена досить неточно в слов'янській мові, більш ніж в арабській. Зрозуміло що так мусить бути, бо йдеться про текст дуже реторичний і нерідко занадто піднесений, яким є грецька літургія.

« Треба б сказати д-рові Канецца, що в скринях з ліками є також клінічні термометри, але ми їх не знайшли. Їх вложено чи ні? Чи їх вкрали так, як мило? В загальному однак ліки, що їх тут доставлено, це правдивий скарб. Наприклад пляшки йоду (по пів-літри) коштують тут тисячу марок, і немає де їх купити. Є також шприци інші цінні інструменти. Тимчасом ліки служать для українських скитальців, яких багато, а загалом все має йти в Україну, коли і як, Бог один знає. Також нині рано прийшла вістка, що 4 католицьких священників жорстоко убито »²¹.

Події на фронті відбувались швидко і 28 липня 1920 року отець Дженоккі писав до княгині Веноса: « Знаєте з часописів про нещастя Польщі, і коли одержите цього листа, то будете знати, чи більшовики ввійшли до Варшави, чи задовольнилися переговорами, не займаючи її. Це залежить від їхньої волі, якої ще не виявили. Якщо нунцій зостанеться, залишуся з ним, якщо він від'їде і схоче, щоб я сторожив архіви, радо залишуся, якщо ні, то поїду з ним. Немає причини, щоб большевики жорстоко поводитись зі мною. Якщо ж знайдуть якусь причину, то матиму нагоду достойно прожити ту вже недовгу частку свого життя, яка мені може бути надана природою. Будемо знати про це скоро. Студенти та деяка кількість інших добровільців, що зголосились в останню хвилину, готують оборонну лінію недалеко від Варшави. Це справедлива і гарна річ, однак не дуже успішна проти козацької кінноти. Антанта нічого не може зробити для Польщі, бо дипломатична допомога не має великого значення і уряди опанував західний більшовизм.

« А Україна? Передайте їй привіт, сказали б у Римі. А я мушу чекати тут, поки не відкличе мене той, хто мене послав. Поляки хотіли допомогти мені здійснити подорож в Україну, але не змогли. Хто знає, чи не зроблять цього більшовики, які в деяких справах намагаються переконати, що вони дбають про інтереси суспіль-

²¹ Див. Додаток, Документ, ч. 10.

ства більше ніж інші. Їхні жорстокості не треба пояснювати тільки звірячим інстинктом, але також політичними розрахунками. Небезпека впасти в їхні руки і бути вбитим з катуваннями часів Нерона чи Тамерлана, залишають небагатьом героям силу спротиву, інші втікають або піддаються. Майбутнє непевне і згоди нічого не варті...». Наступного дня, 29 липня, отець Дженоккі дописав до цього листа останні вістки: « Нічого нового від вчора до сьогодні. Польські відділи відступають на лінію близько від Варшави. Нема більш нічого в бюлетені Генерального Штабу. Щораз більше правдоподібним є, що пізнаємо більшовиків у Варшаві, де змовляються сильні революційні елементи... »²².

З огляду на близький большевицький наступ на Варшаву всі посольства переїхали до Познані. А отець Дженоккі 7 серпня виїхав до Відня, про що він точно написав в листі від 18 серпня 1920 року до монс. Енріко Бенедетті: « Вночі з 8 на 9 серпня я приїхав до Відня останнім поїздом, що їхав з Варшави до Відня. Я негайно написав до кардинала Маріні. Я не міг телеграфувати, бо був страйк телеграфістів. До державного секретаріату телеграфував монс. Ратті, що я їду до Відня. Вже від'їхали до Познані скрині нунціятури та інших посольств. Монс. Фарольфі вже перед тим поїхав до Познані. Монс. Ратті просив у Римі, щоб він міг залишитись у Варшаві і вислати аудитора з дипломатичним корпусом до Познані. Не знаю відповіді, але кілька днів тому віденські часописи писали, що всі дипломати з Варшави переїхали до Познані. Так, чи ні, певним є те, що я заважав, тим більше, що в Познані немає кімнат. І так за домовленістю з монс. Ратті, я приїхав сюди, забравши всі речі з собою. Нинішні несподівані вістки про польський наступ, здається, міняє ситуацію і є надія, що Варшава буде помилувана. Ми звикли до тих змін на краще і на гірше, і покищо передбачення є облудні ».

« Завжди у розпорядженні Апостольського Престолу, я прохав кардинала Маріні повідомити монс. Огно, що маю робити, хоч залишаюся в готелі, поки не одержу наказів з Риму, тим більше, що монс. Огно тепер поза Віднем. В понеділок його побачу, але зараз немаю ніякої вістки.

« Якщо Апостольський Престіл вважає, що буде краще, щоб я чекав тут на події, що міняються кожного тижня, то попрошу гостиности в Салезіян або в якоїсь іншої спільноти. В готелі не

²² Див. Додаток, Документ, ч. 41.

зможу вижити за 50 лір денно. Все страшно дороге. Горнятко кави з молоком і кусочок хліба 3 ліри!

« А Україна? Скільки ще треба буде часу, поки буде відкрита? В Галичині також будуть великі перевороти...

« Тут є о. Бонні і о. Сембратович. Перший почуває себе погано, і є побоювання якогось поганого внутрішнього захворювання...

« Якщо після одержання цього мого листа з Риму ще не вийшов жодний наказ для мене, було б добре прискорити. Я почуваюся дуже добре тут, але так не може довго тривати. Готель коштує дорого. Я не маю вибору: їхати, залишитись чи вертатись: Я є в танці і треба танцювати, і я віддав себе в руки Провидіння. В моєму віці і після стількох несподіваних випадків, бажаю мало, дуже мало, як казав св. Франц Салезький. Може тут є трошки східнього мусулманства, але я добре себе почуваю в тих звичайних обставинах. Хотів би я, щоб це була вся християнська чеснота. Досить. Залишаюсь в готелі Кайзерін Елізабет, Вайбург гассе, доки не прийде до монс. Огню якась вістка для мене »²³.

Праця у Відні

Чекаючи на рішення з Риму отець Дженоккі через кілька днів побуту в готелі « Кайзерін Елізабет » переїхав до монастиря Отців Салезіян, що понад рік був осередком його діяльності, аж до його повернення в Рим. Хоч був далеко від місця свого призначення, то однак не переставав служити та працювати для тієї справи, яку доручив йому Апостольський Престіл. У Відні мав до цього великі можливості, бо там була численна українська еміграція, українські скитальці, і навіть міністри. Тому отець Дженоккі мав постійний і безпосередній зв'язок з представниками українського народу, обмін думок та вивчення українських проблем. Цим справам він присвячував свої сили і про них писав довгі звіти до Риму.

28 серпня 1920 року отець Дженоккі писав до княгині Веноса: « Певно, що ліпше було б повернутись до Риму, бо деякий час буде неможливо поїхати на Україну. Є тільки одна причина проти цього, що я не можу її тут пояснити, хоч не думаю, що вона повинна б

²³ Див. Додаток, Документ, ч. 12.

перемогти всі інші. Тепер пишу знову і ліпше пояснюю справи. Хіба, цими днями трапиться щось несподіване, побачите, що повернусь незабаром. Однак це не може статись без згоди Конгрегації для Східних. Хоч о. Міноцці не писав мені нічого, я зрозумів, що та розмова, про яку він загадково згадує, була між ним і монс. Черетті »²⁴.

2 вересня 1920 року в листі до Євгенії Пачі отець Дженоккі писав: « Варшаву я залишив 7 (серпня). Приїхав до Відня, а натомість інші ховались в Познані. Більшовики мали ввійти (до Варшави), і чудо, що полякам вдалося їх побити. Сподіємось, що дійде до заключення правдивого і тривалого миру. Тим часом я ще чекаю у Відні, почуваю себе добре і маю деякі зв'язки з знищеною Україною. Правдоподібно незабаром повернусь до Риму. Однакє нинішні віденські часописи кажуть, що папа вирішив, щоб отець Дженоккі, Нунцій (?) України, жив у Відні аж до зміни ситуації. Звідки вони взяли цю звістку, для мене нову, не знаю. Побачимо... »²⁵.

В міжчасі прийшло повідомлення з Риму, щоб отець Дженоккі залишився у Відні. Про це писав він в листі від 8 вересня 1920 до княгині Веноса: « Прийшла з Риму офіційна відповідь. Папа *бажас* щоб я залишився у Відні, де можна ще дещо зробити для України і Галичини, і можна буде скоро туди дістатись, як тільки умови дозволять. Є ще інші причини, але не для громадськості, і бачу, що рішення папи — мудре. Отже віддаляється термін, який з розмови отця Міноцці виглядав близьким. Якщо відповідь була б інша, то на правду я знайшов би спосіб, щоб перед 28 (серпня)

²⁴ « Certo che meglio di tutto è ch'io torni a Roma, non essendo per un pezzo possibile entrare in Ucraina. Vi è una sola ragione in contrario, che non posso spiegare qui, ma non mi pare che debba vincere le altre. Ora scrivo di nuovo e spiego meglio le cose. A meno che proprio in questi giorni non accada qualche fatto inaspettato, vedrà che tornerò presto. Non posso però senza il consenso della Congregazione per gli Orientali. Benchè Don Minozzi non mi abbia scritto nulla, capisco che la conversazione di cui Ella mi parla enigmaticamente, è avvenuta tra lui e Mons. Ceretti ». Архів У.К.У.

²⁵ « La tua del 6 agosto mi è giunta ora da Varsavia, che io lasciai il 7. Me ne venni a Vienna mentre gli altri rifugiavano a Posen. I bolscevichi stavano per entrare, ed è un miracolo che poi i Polacchi siano riusciti a batterli. E speriamo che si concluda davvero una pace duratura. Intanto io aspetto ancora a Vienna, dove sto molto bene ed ho qualche relazione con la devastata Ucraina, nella quale è per ora impossibile entrare. È dunque probabile che ritorni presto a Roma. Però stamane i giornali di Vienna dicevano che il Papa aveva stabilito che il P. Genocchi, Nunzio (?) in Ucraina, risiedesse a Vienna finchè si cambiasse la situazione. Donde abbiano presa la notizia, per me nuova, non saprei. Staremo a vedere... ». Архів У.К.У.

бути в Римі. Достатньо добрий намір. Потіштеся, як і я вповні потішаю себе, радіючи тим життям, що Бог мені дає... »²⁶.

16 жовтня 1920 року отець Дженоккі писав до монс. Бенедетті: « Лист з 5 прийшов в добрий час. 11-го я передав Сембратовичеві лист кардинала Гаспаррі. Він потрапив пальцем в небо. Нині від'їжджає, а вчора одержав телеграму від руського єпископа з Канади (єп. Никита Будка), що везе з собою двох (одного молодого священика і одного богослова), яких він пропонував. Вже запізно, щоб їхали з ним. Поїдуть завтра ».

« Отець Бонн вдоволений індультом (благоізволенієм). Чекає на українського міністра закордонних справ, що завжди зголошує свій приїзд, але ніколи не приїжджає. Має привезти йому трохи грошей, бо вже декілька місяців він їх не одержує, і Карманський також їх не одержав. В четвер я обідав з ними двома і ми говорили про кандидата. Вони тепер кажуть, запізнені (постеріорі) думки не добрі: має великі борги і дотеперішнє його життя було легке. Вони його вишлють і будемо старатися у всякий спосіб, щоб він став католиком, якщо справді доброзичливо поставлений, але цього року не варго його слати до семінарії ».

« Від них і з інших джерел знаю, що в Галичині так як було, тобто погано. Поляки прискорюють колонізацію, бачачи небезпеку: головною їх перепоною є священики й інтелектуали, що не колонізуються... »

« Зачекаю ще кілька днів і тоді напишу до Східної Конгрегації. З мого віденського побуту маю і ту користь, що приділяю увагу вправам у вільній розмові німецькою мовою. Вже від багатьох років читаю різні німецькі книжки, але вухо і язик важко сприймають швидко розмовну мову, зокрема вухо. Вже зробив я великий поступ. В Галичині і в Україні багато говорять по-німецьки, отже і з цього боку німецька розмовна мова входить у плян мобі підготовки »²⁷.

Більш ніж місяць була перерва в листуванні отця Дженоккі

²⁶ « La risposra da Roma è venuta ed è ufficiale. Il Papa mi fa dire che *desidera* che io rimanga a Vienna, dove ancora qualche cosa si può fare per l'Ucraina e la Galizia e si può presto entrarvi non appena le condizioni lo permettano. Esistono poi ragioni che non sono per il pubblico, e vedo che il Papa ha deciso saviamente. Ecco dunque allontanato il termine che il discorso di Don Minozzi faceva creder vicino. Se la risposta era diversa, avrei davvero fatto in modo di essere a Roma prima del 28. E basti la buona intenzione. Si consoli Lei come pienamente mi consolo io, godendo della vita come Dio me la dà... ». Архів У.Р.У.

²⁷ Див. Додаток, Документ, ч. 13.

і щойно 27 листопада 1920 року отець Дженоккі писав до монс. Бенедетті: « 24-го я вислав дипломатичним кур'єром пакет до кардинала Маріні. Йдеться про прохання деяких руських священників зі Львова, щоб отець Андрей Шептицький, студит (Климент!) став генеральним вікарієм і єпископом-помічником. Брат-митрополит боїться, що родинні зв'язки можуть позбавити його щирости думки або будуть засуджувати його про непотизм, тому не хоче втручатися. Отець Андрей (Климент) покірний монах, виступає проти цього. Я додав і інші інформації, хоч ця справа до мене не належить, бо йдеться про Галичину. Вчора монс. Огно (що незабаром приїде до Риму після інсталяції монс. Маркетті) сказав мені, що справу, трактовано інакше і щоб отець Андрей (Климент) став єпископом.

« Монс. Шептицький повинен був виїхати сьогодні рано, я бачив його вчора шостий чи сьомий раз. Під час щирої розмови з ним мав я змогу ясно побачити, що то свята душа. Він не має іншого провідного мотиву, як любов до Христа. Рідкі його осуди, в яких можна б спостерегти надмірний ентузіазм або недоречний оптимізм. У великих речах ясно бачить добро. Він покірний немов дитина, не прив'язаний до своєї думки, а терпеливий і сильний, як мученик. Треба прагнути мати з ним довгі розмови і питати його про все: тоді можна від нього багато навчитись ».

« Як видно з усіх відомостей, ситуація в Україні дуже погіршилась і більшовики є тепер майже єдиними панамі. В цих днях, в Женеві, перебуває українська делегація, але з 30 за списком України є 28-ю. Хто знає, чи приїде її черга. І чи погодяться на це великі потуги, як буде можна це здійснити? Є старання з'єднати Галичину й Україну в одну державу, але поляки більше тримаються Львова ніж Варшави. Мається на увазі революція, і в крайньому випадку домовитись з більшовиками! »...

« Якщо Апостольський Престол хоче держати мене тут і далі не маю нічого проти і з огляду на здоров'я. Не хочу подавати думок про обережність чи про надії, бо Україна знаходиться в дуже гострій кризі тому не хочу бути суддею у власній справі...

« 20 цього місяця поштою я вислав листа до кардинала Маріні і сподіваюсь, що вже дійшов. Тому, що він досить важливий, хотів би я мати певність про це. Монс. Шептицький буде говорити про справу отця Бонна, яка стала прикрою. Бельгійський провінціал його відкликає, кажучи, що на основі заяви державного секретаря він нікого не репрезентує. Саме тепер треба б трошки шпекати. Ми є в критичній ситуації. Може о. Бонн повинен був

держати більший контакт зі своїми редемптористами. Він вважає, що його відвідини не були б бажані, і так минали місяці за місяцями. Мабуть тут йдеться і про політичне відчуття, він бельгієць, а редемптористи у Відні — німці. Він цього не каже, але я переконаний, що так воно є... »²⁸.

У двох листах з 19 і 28 грудня 1920 року до княгині Веноса отець Дженоккі згадує, що « Ситуація в Україні виглядає на довгий час безнадійна, і в Римі, будучи завжди добре поінформовані, може змінять задум про мій побут у Відні, бо мало з нього користи... В Україні справи погіршуються і може Апостольський Престіл не схоче на довгий час продовжувати мого побуту у Відні. Не думаю, що зостанусь довше як до весни. Це тільки здогад і багато речей може змінитись... »²⁹.

Ситуація в Україні не поліпшувалась, отець Дженоккі далі перебував у Відні, там він занедужав на початку січня 1921 року і мусів пролежати в ліжку два тижні. Про це згадував він у листі до монс. Бенедетті з 21 січня 1921 року і потім писав дослівно так: « Масте в Римі монс. Шептицького, і були там монс. Огно і Пеллегрінетті. Скоро приїде о. Климент Шептицький, що мешкає близько кордону і чує гуркіт гармат в Україні. Відвідували його більшовики, заявляючи, що хочуть виконати місію, якої не довершив Христос з вини священиків, тому закликають нарід убивати всіх священиків. На маю думку через довший час не зможу поїхати в Україну. Побачимо, що приготує нам весна... »³⁰.

З лютого 1921 року отець Дженоккі писав до монс. Бенедетті: « Вчора вирішив я занести два листи, як тільки скінчив, до нунціятури, щоб вислано їх кур'єром. Я пішов біля 12-ої, знаючи, що нунцій затримає мене на обід, там зустрів я аббата Мунієра, що приїхав о 11-ій. Відразу ж дав мені гроші і листа, ми говорили

²⁸ Див. Додаток, Документ, ч. 14.

²⁹ « La situazione in Ucraina sembra disperata per un pezzo, e a Roma che son sempre ben informati cambieranno forse proposto sulla mia dimora a Vienna, essendovene ben poco costruito... » (19. XII). « Le cose peggiorano in Ucraina e forse la S. Sede non vorrà far troppo continuare la mia presenza a Vienna. Non mi pare che debba restare al di là della primavera. Questa non è che una congettura mia, e tante cose possono cambiare... (28. XII.). » Архів У.К.У.

³⁰ « Avete Mgr. Szeptycki a Roma, e ci sono stati Mgr. Ognio e Pellegrinetti. Arriverà presto il P. Clemente Szeptycki, che abitando al confine, sente tuonar il cannone in Ucraina. Ricevè anche una visita dei bolscevichi, che dichiararono di voler compiere la missione in cui G. Cristo ha fallito, per colpa dei preti, e perciò esortano il popolo ad ammazzare tutti i preti. Secondo me in Ucraina non si potrà andare per un lungo tempo assai lungo. Vedremo cosa ci prepara la primavera... » Архів У.К.У.

довго і були разом аж по 2-ій. Напишу листа до монс. Пападо-гульоса і вишлю в понеділок, єдиний день коли їде кур'єр, перед тим був також у четвер ».

« Тимчасом відповідаю на Твого дуже милого листа. На єдину річ треба зважати в переслідуваннях кардинала Маріні, щоб Тобі не перешкодили робити добро в Конгрегації і щоб не дали Тобі посковзнутись. З св. Павлом це можна назвати: колючка в живім тілі через посередника Сатани, щоб давав мені ляпаси. Ми далекі від того, щоб підозрювати злого духа в кардиналі Маріні, але диявол послуговується і добрими, що несвідомо засмучують ближнього, як і Бог часто послуговується злими, щоб потішити інших. Мати когось, хто немов призначений давати нам диявольські удари, тобто несправедливі і жорстокі, це часто добра річ для душі, і тому Бог дозволяє, відповідаючи на молитви, і дає ласку терпеливості, а не кінець терпіння. Щиро признаю, що дуже велике добро я одержав від моїх добрих або злих ворогів, також від тих, що мають невтомний і залізний кулак.

« Дуже тішуся добрими справами монс. Шептицького і прикро, що він знову занедужав. Тут русини кажуть, що це туберкульоза кости. Знову бачу, який папа знавець людей і справ: прийняття Шептицького і щедра дотація для руської колеґії — це тисячний доказ.

« Хоч як Андрей і Климент Шептицький бажають, щоб я зда-лека споглядав на Галичину й Україну, куди не міг я дістатись, необхідно визнати, що *близьких* надій туди дістатись і особисто щось доброго зробити, на жаль, немає... »³¹.

12 лютого 1921 року в листі до княгині Веноса отець Дженоккі писав: « В цьому тижні зробив я дві великі праці для Апостольського Престолу і їх в понеділок вишлю кур'єром нунціатури. Я описав також теперішні умови в Україні, з яких випливає що немає надій на близькі зміни. Отже і Апостольський Престіл може зрозуміти, що мій побут у Відні мало корисний... »³².

Десять днів пізніше (28.2) до тієї самої княгині писав: « Нині рано один північний дипломат сказав мені, що кінчається більшо-вицький режим і незабаром він може упасти. Так, що Україна

³¹ Див. Додаток, Документ, ч. 15.

³² « Ho fatto in questa settimana due lunghi lavori per la S. Sede e partiano lunedì col corriere della Nunziatura. Ho descritto anche le attuali condizioni dell'Ucraina, che non danno speranze di prossimi cambiamenti. Sicchè ormai la S. Sede potrà entrare nell'idea che la mia permanenza a Vienna sia poco meno che inutile... » Архів У.К.У.

була б відкрита. Кажучи правду, я не вірю, бо більше знаю, що більшовики приготують великий наступ. Якщо в Лондоні і Парижі будуть виявляти твердість у відносинах з німцями, то впаде Німеччина в комунізм. А тоді? Які погані привиди з'являться у світі!»³³.

Використовуючи побут отця Дженоккі у Відні, державний секретаріат доручив йому також справу полонених і тих які зникли без вісті. Про це натякає він у листі до монс. Енріка Бенедетті з 20 березня 1921 року. «16 цього місяця я вислав дорученого листа до кардинала Гаспаррі (державного секретаря), відповідаючи на деякі його доручення відносно полонених і тих, які зникли без вісті, та залучив я довгого листа до Східньої Конгрегації. Я мав обов'язок остерегти його щодо дипломатичної небезпеки стосовно доручень, що їх одержую для добра Русинів і з огляду на слова Св. Отця про мене в листі до монс. Шептицького. Якщо цього листа опублікують, чи польський уряд буде мовчати? Але може про те все вже подумали у Ватикані і я не можу яено бачити захованих причин. Добре. В цьому випадку мої зауваги є зайвими, але не зважаючи на незнання фактів і сумніви я вважав своїм обов'язком повідомити про них.

«Монс. Шептицький казав мені, що в Римі є Маркіз (?) Франческіні, одружений з дуже багатою американкою і який є щедрим по відношенню до Українців, одержав номінацію представника при Апостольським Престолі. Він є свобрідний маркіз Капелльо, що за будь яку ціну хоче бути дипломатом. Нехай.

«Отець Бонн був так довго відділений від своїх співчленів, що вони багато разів безуспішно шукали його у Відні і звернулись до мене, щоб передати йому листа, тепер коли він мусить повернутись до них, не будуть зустрічати його в оксамитових рукавичках. Редемптористи є дуже суворі і підтримують зразкову дисципліну. Я не хотів би, щоб у випадку отця Бонна ужили тяжкої руки, що напевно станеться, з небезпекою негарних наслідків, якщо Апостольський Престіл успішно не поручить отця Бонна, що всетаки має численні заслуги.

«В мирній умові між Польщею і Росією (Польща хотіла за всяку ціну підписати цей мир перед 20-им, вибори в Горішнім Шлезь-

³³ «Stamattina un diplomatico del nord mi ha detto che il regime bolscevico sta per finire e potrebbe anche cadere prestissimo. Così sarebbe aperta l'Ucraina. A dir la verità non ci credo, e so anzi che i bolscevichi preparano una grande offensiva. Vedran bene a Londra e Parigi che se si tien troppo duro coi tedeschi, la Germania cadrà nel bolscevismo. E allora? Che brutti fantasmi riappariscono nel mondo...» Архів У.К.У.

ку), Україна визнана незалежною. Це не значить, що вона визнана як окрема держава, тільки з певною автономією, що може стати нагодою до нових конфліктів між Польщею і Росією. Так мені пояснив нині Вовченко, найбільш інтелігентний з Українців, яких я знаю...

« З Відня незабаром поїде ректор з новою групою семінаристів руських, і я постараюсь полегшити їм дальшу дорогу »³⁴.

21 березня 1921 року так писав до трьох студентів « делля Пікколя Опера »: « Після Вашого листа з 29 січня я багато працював, щоб задовольнити Кардинала — Державного Секретаря і ходив до більшовицької комісії, що приїхала з Росії до Відня, розглянути одну справу. Незабаром піду знову, хоч я переконаний що з ними не трапиться нічого. Вони хочуть відректися від всієї давньої цивілізації, зматеріялізувати життя і знищити всяку релігію. Кажуть, що Христос схибив свою ціль, справді мав добрі ідеї, але не знав як їх добре здійснити, отже треба вбити всіх священників, і вони цьому навчають нарід, і так більшовики творять земний рай. Тимчасом Росія стала пеклом. Для більшовиків це ніщо убити тисячі і мільйони людей, щоб тільки насадити їхнє комуністичне царство і знищити пам'ять минулого. Ви молоді побачите, яким бичем для цілої Європи стане російський більшовизм, як Атилла « бичем Божим », якщо Господь не змилосердиться над християнськими народами... »³⁵.

11 квітня 1921 писав до отця Люкетті: « Більшовики пробують знищити християнство, починаючи від Росії. Цинічно поводитись би з Римом, якщо це було б корисне для їхнього закріплення, але тепер не видно, яку мали б користь з цього. В п'ятницю я вислав довгий звід для Апостольського Престолу. Вітер з Росії є противний, але може змінитись і то скоро проти всяких сподівань »³⁶.

23 квітня 1921 писав до монс. Бенедетті: « Ти бачив Дон Міноцці, якщо ні, спробуй побачити його й довідайся в нього про все. Він великий приятель Черетті і з ним є щирий. Від вересня я не писав до папи. Я скористався з нагоди, щоб подякувати йому за номінацію отця Бенедетті і написав йому синовного листа, до-

³⁴ Див. Додаток, Документ, ч. 16.

³⁵ Див. Додаток, Документ, ч. 17.

³⁶ « I bolscevichi tentano la distruzione del Cristianesimo cominciando dalla Russia. Cincicamente tratterebbero con Roma, se ciò fosse utile al loro consolidamento, ma per ora non si vede che utilità ne avrebbero. Spedìi venerdì un lungo rapporto alla S. Sede. Il vento in Russia è tutt'altro che favorevole ma può cambiare ed anche presto, contro l'aspettazione... » Arxivi V. K. M.

даючи окремо політично-соціальный звіт про Україну. Ленін не падає і старається збройно придушити постійні українські повстання. Єврейський більшовизм хоче знищити будь яку цивілізацію і релігію. Хто знає, коли можна буде поїхати в Україну (В листі до папи кажу, щоб не вважав мого звіту за тенденційний, щоб мене відкликати. Ні, я особисто тут у Відні почувуюся добре, зокрема тепер як минула зима. Дещо роблю також тут).

«З огляду на те, що позавчора був у мене Сидоренко, посол в Австрії, щоб розповісти мені про Україну, і сказав важливі речі, про які я пишу в листі (Ч. 19,21/4 1921), що його нині рано висилаю до кардинала Маріні. Сидоренко також передбачає, що деякий час не можна буде поїхати в Україну. В ній, коли вона стане незалежною, не дозволять на жодний релігійний зв'язок з Москвою і Петербургом. Уряд хотів би з політичних причин унії з Римом. Сидоренко дякує Апостольському Престолові за постійну доброзичливість, зокрема за те, що мене не відкликав, хоч не можу поїхати в Україну, і бачить в цьому велику моральну поміч для ідеї української незалежності.

«Отже додаю, якщо Апостольський Престіл буде вважати, що немає користи безконечно тримати мене у Відні, і мене відкличе, треба зробити це в такий спосіб, щоб не дражнити української вразливості і не побити яєць у кошику. Не треба тут моєї поради, бо Апостольський Престіл є в тім завязди учителем.

«Через два-три дні в листі до Міноцці, я зокрема дав пояснення стосовно справи яку потрібно робити разом з Черетті. Не буду їх тут повторювати. Можеш легко побачити Міноцці».

П.С. «Що робить Бонні? Сподіюсь, що ти одержав мого листа, де я говорив про нього, щоб мати свою думку про нього, у випадку, коли б Франческіні зайняв його місце...»³⁷.

26 квітня 1921 писав до отця Дженоккі нунцій у Варшаві — Ратті: «Я почав ділити Ваш — як Ви добре кажете — скарб; я почав зі Северинів, тому, що є під боком, і тому, що я довідався, що дім у Житомирі повний дітей, і в нужді: я дав від імені Святішого Отця і Вашого 90.000 польських марок. Потім я приготував 5 конвертів і в кожній по 220.000 марок для латинських єпископів Житомира і Кам'янка і греко-руських — Львівського, Станіславського і Перемиського, цюстий конверт з 200.000 марок для Василян: так, що вже розділено 1,390.000 марок, які Ви тут лишили і зві-

³⁷ Див. Додаток, Документ, ч. 18.

тували до Женеви де вони оголошені в Бюлетені... Перероблені заново рахунки показують, що залишається тут у Вашому розпорядженні 5.840 лір, нині рівновартні 233.600 польським маркам. Чи не було б ліпше не подавати до Женеви цієї суми, щоб Ви могли її вільніше використати? Є багато інших злиднів крім дітей...! ³⁸.

27 квітня 1921 писав до монс. Бенедетті: « Я натрудився, щоб упорядкувати і відповісти на п'ять або шість листів кардинала Гаспаррі в справі полонених і тих, що зникли без вісті в Росії. Вчора я передав прохання більшовицькій комісії, але не сподіваюся на якийсь результат.

« Вчора прийшов до мене отець Бонні і ми про дещо говорили. Я запросив його сьогодні до ресторану, сподіваюсь, що закінчимо обговорювати наші справи. Хочу, щоб він мені пояснив, як він — український представник при Апостольським Престолі, може одночасно бути секретарем Франческіні на Галичину... Не думаю, що тепер Апостольський Престіл схоче признати для Галичини доречність мати свого дипломата в Римі і кинути страшну рукавицю виклику польському урядові.

« Отже відповідаю тобі негайно, хоч і дещо з поспіхом, бо вже пізно. Я згідний з тим, про що йдеться в папському листі до монс. Шептицького. Я вважав своїм обов'язком написати до кардинала Маріні, відзначаючи небезпеку публікації. І досить. Здається, що в травні вирішиться доля Галичини. Я не вірю Франції, яка є тепер правдивим когутом у курнику і сидить на польській курці.

« Справа Франческіні — романтична. Щоб тільки не з'явилася якась скандальна публікація або стаття, бо французи і « Таймс » шукають в'їдливих справ проти Апостольського Престолу. Ти виконав свій обов'язок, остерігаючи.

« Терпеливий муж є ліпший ніж сильний », Божі слова, про

³⁸ » Ho cominciato a fare la distribuzione del suo — come Lei ben dice — tesoretto; l'ho cominciata con Sewerynow, sia perchè è qui a portata di mano, sia perchè ho saputo che la casa di Zitomir è più che mai piena di bambini e ragazzi, ma anche più che mai in miseria: ho dato, a nome del S. Padre e suo, marchi polacchi 90 mila. Ho poi già preparate e pronte 5 buste con 220 mila marchi ciascuna per i Vescovi latini di Zitomir e Kamieniec e greco-ruteni di Leopoli, Stanislaopoli e Przemisla, una sesta busta con 200 mila marchi pei Basiliani: così restano distribuiti marchi 1.390.000 da Lei lasciati e già come tali (voglio dire: qui lasciati) da Lei segnalati a Ginevra e pubblicati nel Bollettino di là... Rifatti esattamente i conti, restano qui a Sua disposizione L. 5.840, oggi eguali a marchi polacchi 233.600... Non sarebbe meglio non segnalare a Ginevra questa rimanenza per poter disporre più liberamente? Ci sono tante altre miserie oltre le infantili!... » Cfr. CERRETI Vincenzo, *Padre Genocchi*. Tipografia Poliglotta Vaticana 1934, p. 515-516.

які я завжди пам'ятав у моїх життєвих пригодах, і потім звук до них. Вони стали великим стимулом для вправи терпеливості у численних справах. Прагни втримати спокій серця і не марній фізично та морально. Ти є в тяжкій ситуації, але, якщо захворієш або зробиш щось, що тобі пошкодить, то не будеш мати потіхи сказати Богові, що крім всього « не втішив ти моїх ворогів наді мною ». Правда, що ти маєш право поліпшити твій стан, але треба добре обмірковувати багато речей, перше ніж перескакувати через широкий рів. Потішай себе покищо твоєю важливою працею « для Церкви ». Це Бог числить і вкінці люди також. Побачиш. Не журися твоїм запізненням у відповіді, бо його немає. Часто немає потреби відповідати, бо йдеться про інформації, які я тобі даю. Іншим разом вистачить листівки, в якій говориться: прийшла така справа і отже відбувається щось добре або погане. Я знаю твою приязнь, вона добра і вистачить. За це будь дуже спокійний.

« Перед тобою нічого не приховую. Я писав, що вислав звіт до папи і знаю, що Міноцці, наочний свідок, говорить про мене і про мої стосунки з Черетті. Якщо одного дня (може він недалеко, хоч Міноцці не вірить), скажуть мені залишити Відень, буде мені жаль його покидати. Особисто почуваю себе дуже добре. Але то не може тривати вічно. Чи ти не бачив Міноцці? Я йому писав, щоб пішов до тебе.

« Я не стурбований очікуванням. Бачу, що Папа не буде вважати за відповідне зломити спротив і поставу Ван Россум (кардинал, Пропаганда) і деяких інших проти можливого мого єпископства, що все ж таки є конечне у більшості випадків, до яких я вже маю деяку підготову і міг би бути корисним. Я нічим не журюся, щоб тільки була збережена честь Апостольського Престолу, і щоб прилюдно не заперечували мене, що пошкодило б моему служінню. І якби навіть було таке, то я скоро знайшов би спосіб, щоб себе потішити.

« Це все. Будьмо веселі, бодай тому, що « наближається наше відкуплення », принаймні моє вже недалеко. Прощай. Дякую за все... »³⁹.

22 травня 1921 до новиків « делля Пікколя Опера » писав: « ...Тим часом так зросли справи, що між візитами росіян і листами та звітами до Риму, в останнім тижні не мав навіть трошки часу на читання... Скажете, що часи мучеників не вертаються;

³⁹ Див. Додаток, Документ, ч. 19.

хто знає? Вернулись у великій частині Росії і стільки людей знає тортур і з живих здирають шкіру... Навіть не прагну знати, коли зможу вернутись або чи мушу піти в містя менш вигідні ніж Відень. Це вже залежить від обставин, що один Бог може передбачити, а для нас є одна гарна добра і побажана річ: служити Богові, як і де він хоче.

« На Пасху приїхав тут Дон Міноцці і був зі мною майже два тижні і разом ми їздили на кілька днів до Будапешту, де я не був від 1893 року. З Дунаєм посередині, горбок Буди з одного боку, і велика долина Пешту з другого, стала найкращим містом у світі. І не так зубожіла як Відень, маючи урожайні поля і нарід сильний та дуже завзятий... »⁴⁰.

19 червня 1921 до княгині Веноса: « ...Тепер польська преса мене атакує, надаючи мені значучість, якої не маю, і змальовуючи мене як впливову людину на Папу та небезпечного для Польщі на користь Русинів і Українців... Отже ще не час відклику до Італії з боку Апостольського Престолу. Принаймні мені так здається... »⁴¹.

20 червня до отця Черезі (*автора життєпису*) о. Дженоккі: « ...Бачу часто монс. Маркетті і принаймні раз на тиждень з ним обідаю, і кожний раз, коли приходжу в якійсь справі, хоче, щоб я залишився. Ми розуміємося дуже добре. Протягом декількох тижнів я займався деякими важливими справами і я прагну, щоб Римові не бракувало інформацій. Кардинал Ратті буде говорити зі Святішим Отцем про мою працю, яку вважає дуже корисною і, замість того щоб скоротити її, хотів би її розширити... ».

⁴⁰ « Intanto mi son cresciute talmente le faccende, che tra visite di Russi e lettere e relazioni a Roma, nell'ultima settimana non ebbi neppur tempo per un po' di lettura... Direte che i tempi dei martiri non tornano; ma chi lo sa? Son tornati in tanta parte di Russia e tanta gente è stata torturata e scorticata viva... Non cerco neppur di sapere quando potrò tornare o dovrò andare in siti meno comodi di Vienna. Già dipende da circostanze che Dio solo può prevedere, e poi c'è una sola cosa bella e buona e desiderabile: servir Dio *come* e *dove* vuol lui. Per Pasqua venne quà Don Minozzi e stette con me quasi due settimane e andammo insieme per qualche giorno a Budapest dove io non ero più stato dal 1893. Col Danubio in mezzo, la collina di Buda da un lato, e la gran pianura di Pest dall'altro, è diventata una delle più belle città del mondo. E non così impoverita come Vienna, avendo fertili campagne e una popolazione forte e tenacissima. » Архів У.Р.У.

⁴¹ « Ora la stampa polacca fa una campagna contro di me, dandomi un'importanza che non ho, e dipingendomi come uomo influente sul Papa e pericoloso per la Polonia in favore dei Ruteni e degli Ucraini... Quindi non è ancora il momento di un richiamo in Italia da parte della S. Sede. Almeno così mi pare... » « Metropolita Szeptycki, przy pomocy jezuity (Sic!) Genocchi'ego obalamucit politykę watykańską ideą zjednoczenia Kościoła Prawosławnego z Kościołem Katolickim za pomocą cerkwi grecko-katolickiej, wyswobodzonej z pod „polkiej opresji. » Cfr. KURIER PORANNY, Warszawa 29.5.1921. Архів У.Р.У.

3 липня 1921 до монс. Бенедетті: «Вчора я написав до монс. Пападопульоса, щоб подякувати за побажання і додав до цього офіційного листа з рахунками до 1 липня, бо у мене залишилось не більше як 2500 лір ще на кілька місяців, якщо не трапиться щось надзвичайне. Він передасть їх, коли схоче, до Державного Секретаріату.

«В Секретаріаті не маєте деяких моїх листів? Ось про що йдеться: в листі Ч. 7/9 серпня, ледве приїхав я з Варшави до Відня, питав «що робити?». В листі Ч. 14 (з 24 листопада) побажання для Кардинала з нагоди іменин. В письмі Ч. 17 (з 11 лютого) була мова про працю протестантів в Україні і взагалі між східними християнами, додаючи великий звіт, гадаю — дуже важливий. Його можна б навіть опублікувати в якомусь журналі, бо було б корисно, щоб про ті факти знали в Італії, так, як вони відомі в Німеччині (звіт, не лист). Може кардинал схоче його помістити як статтю в журналі «Бессаріоне». Радий би я знати, чи вже помістили».

«Щодо отця Бонна, завжди маю певні побоювання, про які я вже згадував кілька разів. Терпить голод. Тепер більше не займається Галичиною, тільки Україною. Дуже легко приєднується до якоїсь політичної партії і їй служить. Не має жодного контакту зі своїми редемптористами, дуже шанованими і сильними у Відні. Останньо я дав йому надзвичайну допомогу, несподівану малу суму грошей, яку привіз мені з Варшави монс. Ратті. Але одного дня українські дипломатичні партії розлетяться і що тоді зробить наш добрий о. Бонн? Ним послуговуються, бо він здібний, витискають як цитрину і держать в нужді. Даю йому всі сигари, які дає мені дехто з італійців, бо він, як не курить, то терпить. Роблю все можливе для нього, але його позиція є непевна.

«Монс. Маркетті дякує за поздоровлення. Каже мені, що на твоєму місці був би остерігся їхати до Румунії або Галичини або в подібні країни, без особливого завдання. Вороги знайшли б спосіб, щоби пімститись, а приятелі, мимоволі, щоб скомпромітувати. Наприклад Париж, це місце, куди всі їдуть, так само Швейцарія і т.п. І там не було б небезпеки.

«Знаю, що в Римі кард. Ратті (що мені нічого не каже) говорить багато і з великою похвалою про мою діяльність і хотів би її розвинути і здається встиг переконати. В жоден спосіб не хоче, щоб вона припинилась. Побачимо...»⁴².

⁴² Див. Додаток, Документ, ч. 20.

13 липня 1921 писав до княгині Веноса: « Ви кажете, що пішли б до Папи, якщо можна б було, отримати дозвіл як ласку, на моє повернення. Справді не йдеться про ласку для вигнанця, але йдеться про те, чи моя праця приносить більше користі тут чи деінде, в оцінці Папи. Тепер в останнім півріччі трапились важливі справи. І що 4 або 5 днів пишу новий важливий звіт... »⁴³.

25 серпня 1921 до о. Бартолі: « Був тут декілька днів монс. Джоббе зі Свящ. Конгрегації Східних. Бачив тут добре мою ситуацію і буде говорити з Папою. Вертатись *негайно*, при теперішніх кризах в Росії, виглядає мені неможливим... »⁴⁴.

10 жовтня 1921 до княгині Веноса: « Вчора провів я на станцію нового нунція в Польщі... ». Рознеслась вістка, що мене вишлють до Японії. Безпідставний здогад, хоч фактом є те, що Японія дуже важлива країна, і що Апост. Престіл не має там нікого... ».

28 жовтня 1921 до княгині Веноса: « То правда, що тепер мало можу зробити для Риму, хоч радо звертаються до мене русини з Галичини, що потребують втіхи і помочі. Російська Україна буде ще деякий час замкнена. Минулого тижня про це я написав до кардинала Гаспаррі і, полагодивши деякі справи, напишу довгий звіт, який піде до рук Папи... »⁴⁵.

12 листопада 1921 до монс. Джоббе: « Секретар Нунція щойно вчора приїхав до Відня. Почуває себе дуже добре. Ми обідали разом і він дав мені Вашого листа і 800 лір. Монс. Маркетті був дуже радий побачити монс. Тесту і перервати довгу самотність... Прийшов до мене о. Гален, бенедиктинець, якого монс. Маркетті знає зі Швейцарії. Дуже добра людина, каже він, але схильний до ін-

⁴³ « Lei dice che andrebbe dal Papa se ci fosse probabilità di ottenere il mio ritorno, come per grazia. Veramente non si tratta di grazia da fare a un esule: si tratta di vedere se la mia opera ottiene più vantaggi qui che altrove, negli apprezzamenti del Papa. Ora in quest'ultimo bimestre son capitate cose importanti. E non son più di 4 o 5 giorni che ho mandato un nuovo rapporto non indifferente... » Архив У.К.У.

⁴⁴ « È stato qui con me per diversi giorni Mgr Giobbe della Sacra Congregazione per gli Orientali. Ha visto bene la mia situazione qui, e ne parlerà al Papa. Tornar subito, con le attuali crisi di Russia, non mi par possibile... » Архив У.К.У.

⁴⁵ « ...il nuovo Nunzio di Polonia che ho accompagnato ieri alla stazione... Qualcuno ha sparso la voce che sarei mandato al Giappone. Congettura che non deve avere nessuna base, fuor del fatto che per adesso in Giappone, paese importantissimo, la S. Sede non ha nessuno... » (10. X). « È vero però che ormai ho poco da fare per Roma, benchè ricorrano volentieri a me i Ruteni di Galizia che han bisogno di consolazione e di aiuto. L'Ucraina russa starà ancora chiusa per un pezzo. Questo ho già scritto al Card. Gasparri e nella prossima settimana, sbrigate alcune cose, farò un più lungo rapporto che andrà nelle mani del Papa... » Архив У.К.У.

триг... Саме в моєму останньому листі (були разом два) з 5 листопада до кард. Маріні, я говорив про ту саму справу, тобто видання релігійних книжок в українській мові. Монс. Маркетті вважас це політичною справою, яка пізніш може несподобатись Росії. Але Росія не має претензій до Галичини, яка має ту ж саму мову, і Апост. Престіл може виявить бажання видати і поширити українські книжки для Русинів, без політичних підозрінь. Якщо згодом книжки з Галичини перейдуть кордон, то Апост. Престіл не буде відповідальний. Якщо треба, то прошу мати це на увазі, і сказати Монс. Е. Бенедетті.

«Свого листа до Кардинала я закінчив зауваженнями, про мій вже довготривалий побут у Відні...»⁴⁶.

Без дати до монс. Бенедетті (уривок): «Я зацікавлений, щоб мене не відкликували в спосіб, принизливий для мене і для Апост. Престолу. Це не означає, що треба мені шукати якогось іншого становища чи нового завдання (хоч завдання на дуже короткий термін виглядало б несподівано, що є завжди найкращою розв'язкою деяких ситуацій); доцільно було б вміло вибрати претекст і час для мого відкликання. Зрештою і св. Франціск з Салез каже, що треба прагнути доброї репутації, бо інакше не можна зробити добра, але в тому не треба бути дуже чулим.

«Поздоровлення для монс. Черетті. Пишу кур'єром до Сх. Конгр. Тепер поспішаю. Маю ще багато з суми 2000 лір, які я одержав, коли їхав. Також Служб Божих маю досить...»⁴⁷.

25 листопада 1921 до о. Черезі: «5 листопада я вислав звіт до кардинала Маріні. З огляду на його важливість, певно піде до рук Папи. При кінці кажу, що моя присутність тут зовсім не допомагає справі... Монс. Джоббе збагнув це відразу ж, він інтелігентна людина і в дуже добрих відносинах з Папою. Певно говорить також про мене. Однак він думав вислати мене на Північ. Я йому пояснив що це небезпечно для мого здоров'я...»⁴⁸.

25 листопада 1921 він писав до княгині Веноса: «Було б чудо, якби перед Різдом прийняли якесь рішення стосовно мене. Трапилось, що я не передбачив, що дві головні особи Сх. Конгр. із-

⁴⁶ Див. Додаток, Документ, ч. 21.

⁴⁷ Див. Додаток, Документ, ч. 22.

⁴⁸ «Il 5 corrente scrissi un rapporto al Card. Marini. Certamente, per la sua importanza, va nelle mani del Papa. Alla fine dico che orami la mia presenza qui non porta più nessun giovamento alla causa... Mgr Giobbe (non Mgr Rossignani) si è reso conto di tutto 'de visu', è intelligente e in ottimi rapporti col Papa. Certamente gli ha parlato anche di me. Egli però pensava di mandarmi anche più al Nord. A lui ho esposto i pericoli della mia salute...» Arxivi N.K.V.

дили на Балкани і щойно тепер повертаються, з більш терміновими справами ніж мої... »⁴⁹.

4 грудня 1921 до о. Черезі: «Справа українських книжок (цілком таємно) є в звіті з 5 листопада, якого кард. Маріні певно дав Папі. Тут замішане делікатне політичне питання, тому спізнилися з пересланням звіту до Архівів Сх. Конгр., і хто знає, чи тепер перешлють. Але ідея Комісії для українських книг переконує мене, що Папа читав звіт і бачить важливість книжок. Отже читав також і інше і те, що стосується мого побуту у Відні... »⁵⁰.

4 грудня 1921 до монс. Бенедетті: «Вітаю з довгої східної подорожі. Може можна було б включити і Відень, що з минулого четверга багато втратив з свого блиску і краси. Більшовицька акція приготована в Москві (відомо, що це повинно б повторитись в інших західних державах) за кілька хвилин знищила 173 крамниці, ресторани, готелі і кав'ярні, розбиваючи, крадучи і нищачи. Це правда, що ціни харчів ідуть вгору, але робітники мають величезну заробітню плату і не мали б причин до заворушень. Але цей рух політичний.

«5 листопада я вислав два повідомлення до кардинала Маріні; одне економічне і менш важливе (ч. 28), інше має своє значення і стосується пропозиції Українського Міністерства і про засіб зробити її нашою з огляду на престиж Апост. Престолу і справжнє добро душ, уникаючи політичних зіткнень (ч. 29). Йдеться про видання добрих українських книжок для Малої і Великої України. Хотів би якоїсь відповіді і про це бажання я натякнув у повідомленні з 4-го грудня (ч. 30). В цьому останньому повідомленні я говорив про нові факти в Галичині і про цікаві повідомлення у французькій пресі. Залучив я також вирізки з газети, тобто з «Ля Круа», але тоді я не знав, що це «Ля Круа». «Ля Круа» надрукував тепер ще одну статтю, що її залучаю, мені її прислали. Можна б її приєднати до попередньої і разом з моїм по-

⁴⁹ «Siccome S. Catarina è solamente oggi, e questo è il vero principio dell'annata curiale in Roma, sarebbe miracolo se prendessero riguardo a me una decisione prima di Natale. È accaduto poi, contro ogni mia previsione, che le due persone principali della Congregazione Orientale han fatto un viaggio nei Balcani e ritornano appena adesso, con affari più urgenti dei miei... » Архів У.К.У.

⁵⁰ «L'affare dei libri Ucraini (sia detto con riserbo) è in quel mio rapporto del 5 Novembre, che il Card. Marini deve aver dato al Papa. C'è anche implicata una questione politica delicata. Di qui il ritardo a mandare il rapporto della S.C.Or. e chi sa se ci andrà per adesso... Ma l'idea della Comm. per i libri Ucraini mi fa capire che il Papa ha letto e ne ha visto l'importanza. Quindi ha letto anche il resto e quel che riguarda la mia presenza in Vienna... » Архів У.К.У.

відомленням (ч. 30), зазначаючи, що обидві статті є з «Ля Круа».

«В звіті ч. 28 я також вказував, що у Відні нема вже великої роботи. Отець Черезі пише мені, що може одержу два місяці відпустки. Але не оплатиться така подорож серед зими... Якщо хочуть мене бачити з огляду на інформації чи що інше, тоді така подорож послужить не мені але Апост. Престолові і я не маю нічого проти.

«З моїх звітів видно ясно ситуацію. Але в Україну і в Галичину тепер не можна їхати. Хіба цього не видно з останньої статті «Ля Круа»? Галичина стає другим Горішнім Шлеськом і зазнає ще більшої кризи. Галицька нафта не менш цінна від шлеського заліза. Франція є за Польщею, Італія ні. Англія тепер ні, але як побачить, що її торгівля могла б іти добре, не буде цікавитись Галичиною. І так перемогла б знову Франція.

«Дуже добрий василіянин о. Жан говорив у Парижі з Монс. Черетті і в Лондоні з Кардиналом Бурн. Оба це добре зрозуміли і добре говорили про це. Знаю, що справді вирішено розглядати галицьке питання на Мирній Конференції і в Лізі Націй. Якби це сталося швидше. Тим часом хворіють і вмирають тисячі Русинів...»⁵¹.

11 грудня 1921 до монс. Джоббе: «...Як я писав до Дон Енріко Бенедетті, сподіюсь, що до Конгр. дійшли мої два листи з 5/11 і 1/12. Я не мав би присмності, поїхати на два місяці у відпустку в таку пору, коли подорож є надзвичайно втомлюючою.

«В п'ятницю як звичайно я був у Нунція. Нунцій а також його Секретар почують себе добре»⁵².

Мабуть останній лист з Відня 15 грудня 1921 був до княгині Веноса.

Закінчення і висновки

Папа Бенедикт XV іменуючи 30 квітня 1918 року монс. Ахіля Ратті апостольським візитатором у Польщі і, висилаючи його 19 травня 1919 року до Варшави, доручив йому не тільки польські, литовські і латиські справи, але також і українські. Такий ви-

⁵¹ Див. Додаток, Документ, ч. 23.

⁵² «Come scrissi il 3 a Don Enrico Benedetti, spero che siano arrivate in Congregazione le mie due lettere del 5/11 e una del 1/12. Per solo piacere mio non m'andrebbero affatto a genio di venire per un paio di mesi di licenza, durante questa stagione, in cui ordinariamente il viaggio è uno strapazzo. Venerdì fui come al solito col Nunzio, che sta magnificamente, e così il Segretario ...» Архів У.Р.У.

сновок можна зробити на основі документу італійською мовою, що має титул: «Зв'язки між Апостольським Престолом і Україною в 1918-1922 роках». В ньому, між іншим сказано дослівно так: «В міжчасі деякі інформатори вислали до Риму звіти про болючу іноді криваву боротьбу між Поляками і Українцями в Галичині та деінде. Треба пригадати звіт Українського Посольства у Відні з 1 серпня 1919 року з докладним описом фактів (листи деяких українських священників, те саме зробив апостольський нунцій у Варшаві монс. Ахіль Ратті 14 вересня 1919 року). Поляки зі свого боку цілковито заперечували ці факти або тлумачили їх протилежно. На те, щоб Апостольський Престол був добре поінформований про правдивий стан речей, виникла ідея вислати на місце довірену особу, щоб перевірила факти і зreferувала їх. А щоб прикрити в якийсь спосіб подорож цього візитатора необхідно було взяти до уваги прохання Українців. Вони скаржились, що хоч Апостольський Престол мав добрі слова для всіх поневолених народів, але не виявив доброзичливості щодо них. Вони просили Святішого Отця ліків і допомоги проти тифної гарячки, яка лютувала в їхніх околицях. Візитатор, вибраний Апостольським Престолом, міг би дістатись до Галичини і на Україну, роздати необхідну допомогу і водночас вивчити ситуацію і зreferувати її»⁵³.

Крім того, один з українських єпископів в Галичині, перемиський владика Йосафат Коциловський, мав враження, що апостольський нунцій Ахіль Ратті є односторонньо інформований про українські справи. В листі з 10 червня 1919 до слуги Божого митрополита Андрея Шептицького, пишучи про арешт польською владою Василіян у монастирях в Жовкві і Крехові, він писав дослівно так: «У Варшаві я переконався, що передбачено, що монс. Ратті може бути Нунцієм для Польщі. Монс. Ратті є односторонньо інформований про справи, які відносяться до нашої Церкви, і я пересвідчений, що навіть і на випадок, якби він хотів у дечому допомогти нам не після загальної варшавської рецети, кожний його крок був би або в самім його почині спаралізований, або випрошено б собі прямо якесь його втручання "в справи Польщі"»⁵⁴.

Коли місія апостольського нунція Ахіля Ратті в Польщі ставала щораз важчою, то Апостольський Престол з обережності і конечности 1 лютого 1920 року звільнив його від завдання слід-

⁵³ Див. *Богословія* (1981) 7 і 36-37.

⁵⁴ Архів У.К.У.

кувати за українськими справами, а 13 лютого 1920 року отця Джованні Дженоккі іменовано Апостольським Візитатором України. Він мав завезти ліки і перевірити факти переслідування українських священиків поляками і про те є мова у вищезгаданім документі, а також у листі папи Бенедикта XV до слуги Божого митрополита Андрея з 21 лютого 1921 року у зв'язку з пововною відновою Руської Колегії в Римі.

Отець Дженоккі, приїхавши до Варшави (подорозі на Україну) 4 червня 1920 року писав до монс. Енріко Бенедетті, референта українських церковних справ у Сх. Конгрегації, що польська влада не дозволяє йому поїхати до Галичини і не хоче, щоб він вмішувався в галицькі справи. Поляки відгукнулись на обіцянку Державного Секретаріату міністрові Ковальському. Через місяць, 7 липня о. Дженоккі знову писав до монс. Бенедетті в Римі, що монс. Ратті зумів переконати голову польської держави — Пілсудського — і міністра закордонних справ Сапегу, і вони погодились, щоб він поїхав до Галичини, але було запізно, бо у зв'язку з наступом більшовиків о. Дженоккі мусів залишити Варшаву і переїхати до Відня.

У Відні він мав нагоду вперше зустрінутись з митрополитом Андреем і переконатись, «що то свята душа... у великих речах ясно бачить добро, не прив'язаний до своєї думки, терпеливий і сильний, як мученик». У Відні було багато наших політичних діячів, о. Дженоккі зустрічався з ними, слідкував за подіями в Галичині і в Україні, крім цього займався справою військово-полонених, які зникли без вісти в Росії, бо це доручив йому державний секретар кардинал Петро Гаспаррі.

В листі з 21 квітня 1921 року до монс. Бенедетті згадує про відвідини посла УНР — Сидоренка, який заявив йому, що коли Україна стане самостійною, то не буде мати релігійних зв'язків з Москвою чи Петербургом, але швидше з Римом і що Уряд УНР вдячний Апостольському Престолові за постійну доброзичливість, зокрема за те, що не відкликав до Риму Апостольського Візитатора України, хоч він і не може поїхати в Україну.

Отець Дженоккі залишився до кінця року у Відні, а потім повернувся до Риму. В Україну не міг поїхати, але в 1923 році папа Пій XI (Ахіль Ратті) вислав його до Галичини.

Значення свідчень о. Дженоккі дуже важливе, бо йдеться про людину високоосвічену, знавця багатьох мов, досвідченого посла, якому Апостольський Престол доручав відповідальні й складні місії на різних континентах.

Він був людиною з високим інтелектом і, що важливо, особою безсторонньою стосовно українських проблем, які він спеціально і сумлінно вивчав два роки, щоб могли збагнути їхню суть. Отже, маємо всі підстави поставитися до свідчень о. Дженоккі з повним довір'ям.

Отець Дженоккі мав колосальну відповідальність, бо був призначений папою Бенедиктом XV зібрати інформації про українські питання дискретно, але на найвищому рівні. Як довірена особа, о. Дженоккі перебрав частину обов'язків апостольського нунція в Польщі — архієп. А. Ратті (від 1922 року папа Пій XI, що осудив комунізм), який перед тим вивчав українські проблеми, і був далі у тісному з ним співробітництві. Ці два визначні діячі з високими повноваженнями, наданими їм особисто Папою, вказували, що Апостольський Престол надавав українським проблемам дуже великого значення.

Відомо, що звіти о. Дженоккі до Державного Секретаріату і до Папи, яких було щонайменше 30, широко, повно і багатогранно висвітлювали події на Сході Європи, зокрема в Україні. На жаль, для дослідників історії ті звіти у ватиканських архівах ще недоступні⁵⁵. Але о. Дженоккі висвітлював ситуацію в Україні також і в приватних листах, якими ми й послуговуємося, вдоволяючись лише вибіркою тієї інформації, яка надсилалася ним до Ватикану. Тут друкуємо деякі листи о. Дженоккі, які ми одержали від о. Ф. Турвазі Згромадження Місіонерів Пресвятого Серця.

Відомо, що, в окремих випадках, свідчення можуть бути спонтанні, але можуть бути й результатом глибокого, тривалого й сумлінного вивчення ситуації. Свідчення о. Дженоккі належать саме до тих останніх. В них переконливо виявлена серйозність і систематичність довготривалих спостережень папського посла. Часом ці спостереження давали підстави для вагомих висновків, які сягають рівня пророкувань на майбутнє, як, скажімо, у випадку, коли о. Дженоккі звертається до молоді: «А ви, молоді, побачите, який то бич Божий...». Його висновки не такі, як тих, що недобачали подій й запевняли, що «ця влада за два тижні впаде...».

По шістдесяти роках більшовицької дійсності можемо підписатись під тим пророкуванцям отця Дженоккі.

⁵⁵ За правилами Тайного Ватиканського Архіву, документи доступні для дослідів покищо до 1903 року.

ДОДАТОК

1

Лист папи Бенедикта XV до митрополита Андрея про повозвне відкриття Руської Колегії в Римі

Acta Apostolicae Sedis, vol. XIII, (1921), p. 218-220.

AD R.P.D. ANDREAM DE SZEPTYCKI, ARCHIEPISCOPUM LEOPO-
LIENSIVM: DE RUTHENORVM COLLEGIO ITERVM IN VRBE APERIENDO
AC DE CONDITONE ILLIVS POPVLI RESCRIBENS.

Venerabile Fratello, salute et apostolica benedizione.

Il dolore che noi provammo nel maggio 1915 allorchè da questa alma città vedemmo partire i diletti figli del Collegio Ruteno che all'ombra della Santa Regina di Zyrovice (del Pascolo), così cara al popolo di Rutenia, si preparavano a divenire degni ministri dell'altare, è ora alfine lenito dalla preghiera che ella, nella sua qualità di Metropolitana, Ci rivolge, di riaprire il Collegio stesso; e Noi che abbiamo avuto la soddisfazione di vedere nuovamente adunarsi intorno alla Cattedra Apostolica i giovani chierici dei vari paesi fino a ieri belligeranti, siamo felici di dare il Nostro consenso alla sua opportuna richiesta. Se non che, avendo il Collegio Ruteno più degli altri risentito i tristi effetti della mondiale conflagrazione, perchè in conseguenza della medesima rimase privo di gran parte delle sue rendite, le quali gli venivano somministrate dal cessato impero Austro-Ungarico, Noi abbiamo procurato di assicurarcene anche d'ora innanzi l'esistenza, assegnandoli una congrua somma, mercè la quale possa il Collegio mantenere tanti alunni, quanti essi erano prima di guerra. Ben vengano dunque i Nostri diletti figli del Collegio Rutheno, ora che la Provvidenza fa suonare anche per essi l'ora del salutare ritorno; e Noi stessi di buon grado rivederemo i rappresentanti di quel caro popolo, che forse più di ogni altro ha conosciuto gli orrori dell'immane conflitto.

Ed è veramente con anima affranta che Noi, pensando ai Ruteni, ricordiamo le belle città saccheggiate, i tranquilli villaggi incendiati, le ubertose campagne corse e ricorse da eserciti sterminati. E col pensiero del popolo, sono tuttora presenti al Nostro spirito le loro chiese devastate, le immagini sacre infrante, i sacri paramenti fatti strumenti di ludibrio e più di ogni altra cosa, ciò che Ci riempie di raccapriccio, le Specie Eucaristiche calpestate da incoscienti fanatici, Gli orrori della fame, delle crude stagioni, delle ferali malattie, delle atroci sevizie, le prigionie di cui ella stessa, Venerabile fratello, porta tuttora le stigmate, le uccisioni di venerandi sacerdoti, di vecchi imbelli, di deboli donne, di tanta fiorente gioventù, tutti rei di mostrare attaccamento

al proprio rito; tutto ciò è ben dipinto al Nostro sguardo, ed insieme ad un senso profondo di paterna pietà Ci ispira di innalzare a Dio una speciale preghiera, onde ottenere che dopo tante prove degnisi la divina Clemenza di riguardare benigna un popolo valoroso, che tanto ha saputo soffrire per la conservazione del suo rito, palladio della sua nazionalità. Che se dobbiamo riandare con la memoria le paterne premure di questa Sede Apostolica ed il Nostro personale interessamento per il diletto popolo Ruteno, Ci è caro ricordare che una tangibile prova fummo lieti di darne non appena da alcuni rappresentanti del popolo Ruteno venimmo a conoscere lo strazio di quelle misere popolazioni. Fu allora che Noi Ci affrettammo non solo a spedire soccorsi, ma anche ad istituire e ad inviare sul posto un Nostro speciale Delegato che portasse a tutti da parte Nostra ed in Nostro Nome, parole di conforto ed aiuti di carità; e quantunque circostanze indipendenti dal voler Nostro e dallo zelo del Pontificio Visitatore abbiano impedito al diletto figlio, il P. Giovanni Genochi dei Missionari del Sacro Cuore, di portarsi fino fra gli Ucraini, pure dalle relazioni che egli ci ha inviato, abbiamo avuta, non disgiunta purtroppo dalla dolorosa conferma del martirio di quel popolo generoso, la bramata dolce consolazione di essere assicurati come nella guerra mossa alla sua fede e specialmente nelle insidie tese al suo clero ben pochi siano stati quelli che miserevolmente defezionarono. Mentre piangiamo sulla caduta di questi sventurati figli Nostri, Ci è tuttavia di gran conforto il sentire che nessun séguito abbia trovato presso il popolo la loro apostasia, e che anzi, di tanto disprezzo siano stati fatti oggetto per il loro sacrilego passo, da dovere abbandonare i loro paesi e cercare altrove rifugio. Per questo appunto Noi, che abbiamo sommamente a cuore il ritorno all'unità della fede dei popoli orientali, nei quali è così vivo il sentimento religioso, abbiamo ferma fiducia che per mezzo dei Ruteni, sempre stretti alla Cattedra Romana, ma ora vieppiù fortificati nella fede dalle recenti calamità, possa presto tradursi in atto il pio voto del Nostro illustre predecessore Urbano VIII con quelle memorande parole: « Per vos, mei Rutheni, Orientem convertendum spero ».

Vengano dunque e vengano senza indugio i diletti chierici Ruteni; Noi li attendiamo con amorosa sollecitudine e preghiamo caldamente il Signore che ai Nostri amati figli della terra di Rutenia riservi la grazia di formarsi pienamente, all'ombra della Cattedra di Pietro, a quel santo apostolato che darà a Christo ed al suo Vicario la gioia di veder tornare all'unico ovile tanti milioni di cristiani che ora ne vivono separati. Noi impetriamo di grancuore a lei, Venerabile fratello, ai suoi colleghi nell'episcopato ed ai diletteggianti fedeli della Terra Ukraina, l'apostolica benedizione.

↳ Dal Vaticano, li 24 febbraio 1921
Benedictus PP. XV

Cfr. WELYKYI A.G., OSBM, *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*. Vol. II, Romae 1954, p. 528-530.

*Декрет Східної Конгрегації для Апостольського Візитатора України*Decretum S. Congregationis pro Ecclesia Orientali de
Apostolico Visitatore in Ukrainam mittendo

Prot. N. 3275/20

Res Catholicorum tum latini tum orientalis ritus, qui degunt in illa Russiae regione, quam Ukrainam dicunt, per immane bellum illic adhuc flagrans perturbatae, sollicitudinem Apostolicae Sedis moverunt; quapropter cum SS.mo Dno Nro Benedicto div. prov. PP. XV suasum fuerit religionis causae quam maxime profuturum si vir probatus a Sede Apostolica in illas regiones mitteretur qui utriusque ritus fidelium illuc degentium necessitates cognosceret ac vota colligeret, eaque omnia SS.mo referret, quique diligenti studio ea omnia quae ad bonum tum fidei catholicae tum etiam singulorum fidelium conduceret, nomine et auctoritate S. Sedis faveret institueret ac disponeret, Sanctitas Sua mandavit ut per Sacram hanc Congregationem pro Ecclesia Orientali, praesens Decretum ederetur quo Rmus P.D. Joannes Genocchi, e Societate Missionariorum Ss. Cordis Visitator Apostolicus ad nutum S. Sedis nominatur ac instituitur regionis universae sic dictae Ukrainae.

Eidem itaque praeclaro viro haec Sacra Congregatio omnes tribuit facultates quae muneri suo esegundo necessariae ac opportunae sunt, ac simul praecipit omnibus ac singulis illius regionis Christi fidelibus cuiusque ritus, ac in qualibet etiam ecclesiastica dignitate et officio constitutis ut Rmum Dnun Visitatorem quo par est obsequio prosequantur, ac omnia eidem sincere ac fideliter patefaciant et exhibeant quae ad munus sibi commissum rite explendum conferre in Domino Ipse iudicaverit.

Hortatur proinde Eadem S. Congregatio omnes et singulos ut sedula cura adlaborent pro felici Visitationis Apostolicae exitu; si quis autem — quod Deus avertat — Visitoris ministerium quovis modo impedire, retardare vel frustrari praesumat, in potestate eiusdem Rmi Dni Visitoris erit ipsum ecclesiasticis poenis ac censuris, servatis servandis in casu, plectere.

Contrariis quibuscumque non obstantibus.

Datum Romae, ex Aedibus Sacrae Congregationis pro Ecclesia Orientali, die 13 Februarii a. 1920.

Nic. Card. Marini, a Secretis
Isaias Papadopoulos, Adsector

*Інструкції Східної Конгрегації для Апостольського
Візитатора України*

Istruzioni dell S.C. « Pro Ecclesia Orientali » per il Revmo
Visitatore Apostolico in Ukraina.

1. Il territorio di quella che dovrebbe essere la Repubblica Ukraina allo scoppio della guerra mondiale faceva parte degli Imperi di Russia e d'Austria Ungheria.

Dopo la rivoluzione Russa, gli abitanti della Piccola Russia o Ukraina, proclamarono la propria indipendenza costituendosi in Repubblica autonoma, e terminata la guerra con la sconfitta delle potenze centrali, la Galizia Austriaca si organizzò anch'essa in Repubblica indipendente e poi unita alla Repubblica Ukraina orientale. Ma il Congresso di Parigi ancora non ha riconosciuto l'Ukraina Russa come potenza a se, ed ha attribuito per 25 anni la Galizia austriaca alla Polonia.

La S. Sede che ha proclamato per la prima il rispetto al principio di nazionalità ed alla libera disposizione dei popoli, non ha alcun motivo per opporsi alle rivendicazioni ukraine e fa voti che gli Ukraini possano dimostrare il loro buon diritto alla indipendenza e che questo diritto venga riconosciuto da coloro che stanno decidendo a Parigi le sorti dell'Europa Orientale. Vede anzi, con simpatia la loro azione dalla quale spera un vantaggio per il cattolicesimo.

2. Dal punto di vista religioso nel territorio della Repubblica Ukraina presentemente vi sono cattolici latini e ortodossi. Cattolici di rito orientale o Uniti non ve ne sono stabili, perché i molti che ci sono provengono dalla Galizia ex Austriaca e intanto vi stanno in quanto temono le rappresaglie e le persecuzioni polacche se rientrano nella loro patria.

*Французька газета « France et Ukraine » (Paris, 5 mars 1920)
про номінацію Апостольського Візитатора для України*

Nomination d'un Visiteur Apostolique pour l'Ukraine

(De notre correspondant de Rome)

Grâce aux démarches faites par notre Mission auprès du Saint-Siège, Sa Sainteté Benoit XV vient de désigner le R.P. Genocchi, visiteur apostolique pour l'Ukraine. Il part officiellement chargé par le pape de porter secours en argent et en médicaments aux malades et infirmes d'Ukraine. Le Saint Père s'intéresse très fort à tout ce qui se passe dans notre malheureux pays. Le départ d'un délégué spécial en est

une preuve nouvelle, et nous ne pouvons que nous réjouir de l'heureux choix qui a été fait. Le R.P. Genocchi jouit, en effet, de la réputation d'homme intègre, il a une profonde connaissance des hommes et des choses; l'estime générale lui est acquise tant à Rome qu'à l'étranger.

Le R.P. Genocchi est né à Ravenne, en 1860. Après d'excellentes études au séminaire pontifical « Pio », il fut ordonné prêtre en 1885, et entra dans la Congrégation des Missionnaires du Sacré-Coeur. Destiné aux missions étrangères, à l'invitation de Sa Sainteté Léon XIII, il fut envoyé en Syrie, où il résida deux ans, puis à Constantinople, en qualité de vicaire général, pendant six ans. Il passa ensuite quatre années en Nouvelle-Guinée, comme supérieur de la Mission. À son retour à Rome, il fut nommé examinateur du clergé romain jusqu'à son départ pour l'Amérique. Le succès de sa Mission au Pérou est connu de tous. Depuis son retour en Italie, le R.P. visiteur séjourna sans interruption à Rome.

Le R.P. Genocchi est docteur en théologie, fut professeur d'exégèse biblique à l'Apollinaire, est consultant de la Commission Pontificale Biblique et assistant général de la Congrégation des Missionnaires du Sacré-Coeur. Il se dévoue spécialement à l'éducation de la jeunesse, et le nom du R.P. est populaire parmi les étudiantes de L'Université et des lycées de Rome.

Le R.P. Genocchi — outre l'italien, le français, l'anglais et l'allemand — parle plusieurs langues orientales.

Voici, d'ailleurs en quels termes le Bulletin quotidien d'information internationale *La Corrispondenza* (n° 29 du 11-2-1920), annonce la nomination de l'illustre visiteur apostolique:

« Le Saint-Père a nommé visiteur apostolique pour l'Ukraine, lui confiant la charge de distribuer aux pauvres Ukrainiens une somme assez importante recueillie par le Saint-Siège, le très connu Père Genocchi, homme d'une culture profonde et doué de la plus grande connaissance des hommes et des choses. Le Père Genocchi est très apprécié dans les milieux cultivés d'Italie et de l'étranger et a déjà conduit à termes de semblables missions. Tous se souviennent du succès qu'il obtint, il y a quelques années, lorsqu'il se rendit au Pérou pour y traiter avec le Gouvernement, au nom du Saint-Siège, en vue d'alléger les misérables conditions des « cultivateurs de caoutchouc », qui étaient soumis aux plus cruelles peines corporelles et affreusement exploités par leurs maîtres. Le Gouvernement anglais dut s'occuper de ces actes de barbarie et en donna communication à la Chambre des Communes par un rapport établi par le consul britannique d'alors, sir R. Casement, le très connu agitateur irlandais, qui fut ensuite condamné à mort, par suite de la révolte des Sinn-Feiners. Le Saint-Siège obtint par l'entremise, du Père Genocchi que le gouvernement du Pérou établisse à Putumayo, où se trouvent les cultures de caoutchouc, des lois pour protéger ces travailleurs.

Le Père Genocchi fut également, durant six ans le vicaire général de Constantinople et fut chargé de missions très délicates en Syrie. Le Saint-Siège ne doute pas de ses nouveaux succès dans la mission qui vient de lui être confiée ».

*Лист отця Дженюккі до референта Східної Конгрегації
монс. Енріко Бенедетті*

A Monsignor Benedetti

Varsavia, 4 Giugno 1920

Car.mo Don Enrico,

Unisco una lettera, che prego leggere, per il P. Bonne, di cui non ho più notizie. Ad ulteriori e *confidenziali* schiarimenti, dirò che Mgr Ratti mostra degnamente non solo la sua vecchia amicizia per me, ma anche buona volontà di facilitare la mia missione in Ucraina. Durante la grande guerra polacca il comando militare non avrebbe permesso a nessuno di andarvi. E si capisce ferveva la lotta. Ora Kiev è presa e di qua dal Dnieper dura la guerriglia bolscevica; ma ormai si può andare. Io faccio di tutto per andarvi entro Giugno, e credo che riuscirò. Il Vescovo latino di Jitomir mi riceve volentieri e di lì potrò fare una corsa a Kiev. Poi si vedrà.

Mons. Ratti ha insistito presso il Governo di quì perchè adoperi una tattica amichevole coi tre Vescovi Ruteni e li onori alla pari dei latini. Pilsudski, Capo dello Stato e in realtà dittatore, procura di far così; ma (e questo non bisogna dirlo, ma bisogna saperlo), il Comando di Galizia non eseguisce gli ordini e fa orecchia da mercante. Il certo è che i Ruteni sono inaspriti, e non han tutti i torti. La storia di questi anni di guerra lascerà un lungo strascico di odii fra ruteni e polacchi, che si sono perseguitati a turno taglieggiando e incrudelendo orribilmente, « hinc et inde ». Sto in continui rapporti epistolari col Metropolita Szeptycki, col P. Schrijvers e altri, essendoci anche modo di evitare la censura. Per ora non mi si permetterà di andare in Galizia. Contro la forza la ragion non vale. E non si può agire a dispetto del Governo Polacco, che mi favorirà in Ucraina e non ammetterà che io m'impicci degli affari galiziani. E così del resto la Segreteria di Stato promise al ministro Kowalski. Mrg Ratti troverà modo di andare in Galizia prima che finisca questa breve estate. Per ora va in alta Slesia, di cui è Alto Commissario, con gioia dei polacchi e dispetto dei tedeschi, che sperano ancora un plebiscito sfavorevole alla Polonia.

Se la Polonia non si tiene amici i piccoli popoli vicini sarà presto mangiata dai Russi e Tedeschi uniti insieme. Ecco perchè Pilsudski che ha testa, tratta beni gli Ucraini e vorrebbe trattar bene i Ruteni. Varsavia è un buon osservatorio per tutto il cielo slavo.

Sta bene. Saluti a tutti. « Memento mei ».

Aff.mo G. Genocchi

Лист о. Дженоккі до княгині Веноса

Alla Principessa di Venosa.

Varsavia, 28 Maggio 1920.

Cara Principessa,

Due giorni fa ho ricevuto la Sua del 13, essendovi grandi ritardi nelle poste di tutti i paesi. Oggi è il 28 e mentre scrivo sarà ormai mezzogiorno a Roma. Sono a Campo Verano con lo spirito, assai più realmente di chi vi è solo col corpo e coll'anima distratta. Confortiamoci anche ora a vicenda nella comune fede e carità, come nei mesi precedenti.

A Vienna mi fermai 48 ore e fui in mano di Commissioni Ucraine che mi lasciarono poco tempo libero. E poi era il 1° Maggio. Essendo perciò impossibile di vedere il Suo protetto e mancando anche il Nunzio, ho confidato l'affare all'unico rappresentante di quella Nunziatura, Mgr Ogno mio buon amico. Son certo che farà quel che può. Quando ne saprò qualcosa, Le scriverò.

Dopo venti giorni a Parigi, eccone più di venti qui. In Ucraina c'è una terribile guerra tra Polacchi e Bolscevichi. Pochi giorni fa le notizie erano buone e il Governo polacco mi promise di lasciarmi andare. Ma già le cose sembrano cambiate e dovrò aspettare ancora. Studio molto le lingue slave, vedo le persone più informate e mi preparo sempre meglio al mio ufficio.

Non si ha idea da noi delle barbarie bolsceviche, delle devastazioni, delle crudeltà abbominevoli in quelle regioni. Le orde di Tamerlano erano meno diaboliche. Si aggiunge il tifo petecchiale ed altre malattie contagiose, che trovano il terreno preparato. La nostra civiltà crolla e c'è pericolo per tutte le nazioni di tornare indietro di quindici secoli. Le notizie che vengono con gran ritardo dalla nostra Italia sono dolorose, ma non certo disperate. Speriamo bene.

Alla Contessa Lavinia, ai Martini, ai Benzoni mando vivi saluti. L'avvenire è così oscuro che non so neppure se vedrò l'Ucraina... Faccia la Provvidenza quel che ha destinato: « Nella sua volontà è nostra pace ». Mi raccomandi al Signore.

Suo aff.mo
G. Genocchi

*Лист о. Дженоккі до о. К. Бонн виконуючого обов'язки голови
українського посольства при Апостольським Престолі*

Al Padre Bonne.

Varsavia, 5 Giugno 1920

Bien cher P. Bonne,

Où êtes-Vous? Et moi, où suis-je donc? Pas encore en Ukraine ni en Galicie. On n'entre pas dans ces deux pays sans le « beneplacitum » du Gouvernement Polonais, qui est bien disposé à me laisser aller en Ukraine, mais pas en Galicie. Les Ruthènes croiraient, dit-on, que ma présence au milieu d'eux signifierait la faveur du Saint Siège pour leurs idées séparatistes.

Quanto à l'Ukraine déjà Russe, je pourrais y entrer bientôt, si les bolchéviques ne recommencent pas la guerre en deça du Dnieper. Nous pensons que dans le courant du mois je pourrai me trouver à Jitomir. On me confirme de différents cotés que les Ukrainiens veulent faire bon ménage avec les Polonais, qui les ont sauvés du bolchévisme. Les Polonais aussi veulent l'amitié de l'Ukraine indépendante, et leurs armées se conduisent bien là bas: les Ukrainiens qui sont à Varsovie sont unanimes à le dire. Les plaintes continuent à venir de la Galicie. Le Gouvernement de Varsovie a de bonnes intentions et elles deviennent toujours meilleures, mais il semble que ce ne soit pas ainsi de ceux qui commandent en Galicie. Le Nonce donne de bons conseils au Gouvernement et arrive à obtenir quelque chose, mais pas tout. Mgr Szeptycki m'écrit toujours et nous nous entendons bien.

Le P. Jean, basilien canadien, vient chaque jour m'enseigner l'ucrainien. Je suis obligé aussi d'apprendre un peu de Polonais, qui, à part la prononciation horrible, ressemble beaucoup. J'attends le moment de la Providence et espère vous écrire bientôt d'Ukraine. Mon attente forcée à Varsovie ne sera pas inutile. Cependant je fais de mon mieux pour l'abrégé.

Saluez-moi Karmanski, Bandrivski et les autres amis de Rome. Au revoir.

En union de prières et de propos.

G. Genocchi

Лист о. Дженоккі до княгині Веноса

Alla Pricipessa di Venosa.

Varsavia, 28 Giugno 1920.

Cara Pricipessa,

Vede che non mi dimentico del 28. Ho, no; nè ora nè mai! Mons. De Rop, Vescovo di Mohilew, mi ha portato la Sua del 17 Maggio. I lamenti sullo stato interno della nostra Italia sono giusti ed io da lontano mi sento trepidare. Ecco però che le notizie già sono meno cattive e le speranze crescono. Giolitti capita in un buon momento, perchè la stanchezza degli scioperi e dell'anarchia devono sentirla tutti, ed egli è molto astuto da sapersi giovare di tutte le circostanze per mostrare all'Italia che egli è l'uomo necessario. E purchè ci regali un po' d'ordine, ci contenteremo.

Da meno di un mese tutto è cambiato in Ucraina. Le grandi vittorie polacche contro i bolscevichi si sono infrante, ed ora sono i bolscevichi che irrompono in Polonia. A Gitomir, dov'era già apparecchiata la mia abitazione, il ferro ed il fuoco han tutto devastato e non è più possibile andarvi. Nè rimarrò molto tempo a Varsavia, benchè non sappia ancora se prima dell'inverno dovrò riprendere la via di Roma o trasferirmi altrove. Vedremo se la Polonia è costretta a chieder la pace ai Russi o se si sente in grado di tentar la rivincita, come sembra probabile.

Mi saluti l'on. F. Martini e i nipoti. È tornato Nando dalla Tripolitania?

Mi raccomandi al Signore che fino ad ora mi dà una gran pace di cuore e sufficienti soddisfazioni. — Per mezzo della Legazione Italiana ho mandato ultimamente una lettera alla Regina Madre. — Mi saluti la C.ssa Lavinia.

Sempre Suo aff.mo
G. Genocchi

*Лист о. Дженоккі до референта Східної Конгрегації
монс. Енріко Бенедетті*

A Monsignor Benedetti.

Varsavia, 7 Luglio 1920.

Caro D. Enrico,

Sono già quì i due vagoni di medicine. Non solo l'Ucraina, ma parte del vero territorio polacco, è prede dei bolscevichi che vengono avanti, e vogliono finirla con la Polonia. E così le medicine...

Mons. Ratti ha parlato nuovamente della Galizia e di me al Capo dello Stato Pilsudski, e al Ministro degli Esteri Sapieha, per persuaderli a lasciarmi andare a far opera pacificatrice in Galizia. Essi si sono persuasi, e Mons. Ratti scriverà tra pochi giorni in questo senso a Roma. Ora egli è un'altra volta in Alta Slesia. Tornerà sabato o lunedì, ma già vi potrebbe essere un cambiamento di scena, perchè i bolscevichi fan presto con la loro cavalleria cosacca, e la Galizia non tarderà ad essere invasa e vi troveranno un terreno adatto.

Vediamo quì testimoni oculari della crudeltà diabolica dei bolscevichi, che si divertono a scorticare e mutilare perfino i malati degli ospedali. E dove passano è la desolazione la morte.

Ora coll'ucraino (lingua facile) e il polacco (lingua difficilissima) studio con un basiliano il paleoslavo, alquanto simile all'ucraino. Ma il dizionario paleoslavo è in russo. Ed ecco già una bella insalata di lingue slave. È raro che non c'impieghi almeno sei sette ore al giorno. Leggo ormai con sufficiente facilità i giornali polacchi e i libri più semplici ucraini, nonchè i Vangeli paleoslavi; ma è davvero fatica. Mi ci sono riabituato, ed erano già parecchi anni che non studiavo lingue nuove. E quì il mio spirito si purga del gusto troppo grande che provavo nella lettura delle nostre più belle opere occidentali. E prima di morire mi ci voleva questa purificazione da una delle mie più grandi e continue passioni.

La compagnia amichevolissima di Mons. Ratti e quella fraterna di Mons. Pellegrinetti (che parla correntemente polacco) e di Mons. Farolfi, giovanotto abilissimo, mi rendono dolce il soggiorno forzato a Varsavia, dove oltre le lingue imparo molte altre cose, che saranno pure inutili nella mia tarda età, ma non mai disprezzabili. E poi sono utili al cospetto di Dio. Tra poco Roma dovrà decidersi su quel che dovrò fare. Ma che ora non mi mandino a studiare il cinese; che già non so come ho resistito alle prime fatiche del terribile slavo. Bossuet imparò bene l'ebraico a sessant'anni; ma l'ebraico non richiede metà della fatica.

Ecco in poche parole lo stato delle cose riguardanti me e la mia missione. Come ho detto, Mgr Ratti scriverà presto. E allora la S. Sede deciderà. Intanto acquisto cognizioni preziose.

Dalla Galizia seguitano a venire notizie scoraggianti. È proprio vero che i Polacchi si portano orribilmente male coi Ruteni. Già scrissi ultimamente che il Governo centrale si lamenta di quel Governo mezzo militare di laggiù, che tiranneggia oltre misura e rende un pessimo servizio alla Polonia. Ma neppure gli ordini savii di Pilsudski sono eseguiti. Ci sarà rimedio ora e gioverà la respiscenza?

Mons. Ratti ha già scritto privatamente a Mons. Cerretti, al quale non sarebbe male dar *privatamente* le notizie di questa lettera. Avendo dovuto scrivere due o tre volte a Mons. Tedeschini, non ho scritto mai nulla a Mons. Cerretti, sapendolo già al corrente di tutto.

Addio. Memento mei. Saluti a P. Orlandi e al Prof. Giannelli.

Aff.mo G. Genocchi

P.S. — Ore 10. — Bollettino di stamane cattivo. Równo è occupata dai bolscevichi, la cui cavalleria è vicina a Ludsk. Grandi attacchi su tutto il fronte, mischie sanguinose. I giornali pubblicano una pastorale collettiva dell'Episcopato alla Nazione, con la descrizione del grave pericolo di ulteriori invasioni bolsceviche e di rovine per il Cristianesimo e la Civiltà. Caldo appello ad iscriversi volontari. Si stabiliscono suppliche e funzioni pubbliche. Naturalmente nessuno dei tre Vescovi ruteni ha firmato, ma c'è il Vescovo armeno Teodorowich, più polacco e più antiruteno di tutti.

10

Лист о. Джееноккі до о. Сольдателлі

A Padre Soldatelli.

Varsavia, 26 Luglio 1920.

Caro Padre Soldatelli.

(. . .)

Mandami per posta raccomandata il libretto di P. De Meester (forse sbaglio l'ortografia) annunziato in copertina degli «Acta S. Sedis» «La liturgia di S. Giov. Crisostomo, testo greco, e versione italiana o francese» (non m'importa della versione) e fatti dare il denaro da P. Nicola. Non so se ti dissi, in una precedente che da quel po' di danaro che ti lasciai bisognava dare 5 lire a Gustavo per S. Giovanni. Se non fu dato, daglielo.

Della liturgia greca ho bisogno, perchè tra le altre cose studio la liturgia slava, che è tradotta dal greco in maniera barbara che mi fa scervellare. Eppure leggo con tanta facilità la bibbia in paleoslavo. Ma la liturgia che spesso è complicata nel testo greco, è stracchiatissima in slavo, anche più che in arabo. E si capisce che debba esser così, trattandosi di un testo già molto retorico e spesso gonfio, com'è la liturgia greca.

Bisognerebbe dire al Dr Canezza che io credevo ci fossero nelle casse dei medicinali anche dei termometri clinici, ma non ne troviamo. Furono messi, sì o no? O li hanno rubati, come il sapone? In sostanza però le medicine arrivate qui sono un vero tesoro. Le bottiglie di tintura di jodio per es. (non quelle più piccole; ma mezzane da circa 1/2 litro) si pagano qui un migliaio di marchi, e non si trova da comprarne. Vi sono pure siringhe e altri strumenti preziosi. Intanto le medicine servono per profughi ucraini, che son tanti; ma il grosso dovrebbe andare in Ucraina, quando e come, Dio solo lo sa. Anche stamane viene la notizia di 4 preti cattolici uccisi crudelmente.

(. . .)

Aff.mo G. Genocchi

Лист о. Дженюккі до княгині Веноса

Alla Principessa di Venosa.

Varsavia, 28 Luglio 1920.

Cara Principessa,

(...)

Ho qui due Sue lettere, una del 15 Giugno per corriere diplomatico, e l'altra del 17 Luglio arrivata per posta tre giorni dopo la prima. Del corriere diplomatico serviamoci solamente quando gli scioperi o la politica impediscono le comunicazioni ordinarie.

Sa dai giornali i guai della Polonia, e quando Le giungerà questa mia, saprà se i bolscevichi sono entrati a Varsavia o se si contentano di venire a patti senza occuparla. Dipende dalla loro volontà e ancora non la manifestano. Se il Nunzio rimane, starò con lui, e se parte e vuol lasciare a me la custodia degli archivi, rimarrei volentieri; se no lo seguirò. Non c'è ragione che i bolscevichi inferiscano contro di me. E se ne trovassero qualcuna, potrei ben sacrificare al dovere il poco tempo di vita che secondo l'ordine naturale mi rimarrebbe. Lo sapremo ben presto. Gli studenti e non molti altri volontari dell'ultima ora, stanno preparando una linea di difesa non lontano da Varsavia. Cosa giusta e bella, ma non tanto efficace contro la cavalleria cosacca. L'intesa non può far nulla per la Polonia, poco valendo l'aiuto diplomatico, e imperando sui Governi il bolscevismo occidentale.

E l'Ucraina? Me la saluta Lei, direbbero a Roma. Ma io devo aspettar qui, finchè non mi richiama chi mi ha mandato. I Polacchi dovevano farmi entrare in Ucraina e non hanno potuto. Chi sa che non lo facciano i bolscevichi, che in certe cose tendono a mostrarsi più civili degli altri. Le atrocità loro non devono attribuirsi unicamente a istinti ferini, ma anche a calcolo politico. Il pericolo di cader nelle loro mani ed essere talvolta uccisi coi tormenti di Nerone o di Tamerlano, lasciano a pochi eroi la forza di resistere da vicino; gli altri fuggono o si sottomettono.

L'avvenire è incerto e le congetture a nulla valgono. Pernot è partito da dieci giorni per la Germania e la Francia. Alla fine di Settembre verrà a Roma per due o tre mesi.

(...)

Quando vede la Regina Madre, così degna di venerazione e simpatia, Le dia mie notizie.

L'unico rappresentante della Nunziatura restato a Vienna, non mi ha scritto neppure quando l'ho pregato di occuparsi di due vagoni di medicine fermi in quella stazione. Ha eseguita la commissione con diligenza, ma non ha scritto. Speriamo che lo stesso sia avvenuto riguardo al Suo raccomandato. L'importante è che agisca. Però non tarderò a scrivergli nuovamente.

(È sera e questa lettera partirà domani. La lascio aperta; avrò forse altre notizie).

29 Luglio.

Niente di nuovo da ieri ad oggi. Le truppe polacche si ritirano sopra una linea vicina a Varsavia. Non c'è quasi altro nel Bollettino dello Stato Maggiore. Par sempre più verosimile che faremo conoscenza coi bolscevichi in Varsavia, dove tramano pure forti elementi rivoluzionari.

(...)

Suo aff.mo
G. Genocchi

12

*Лист о. Дженокки до референта Східної Конгрегації
монс. Енріко Бенедетти*

A Monsignor Benedetti.

Vienna, 18 Agosto 1920.

Car.mo Don Enrico,

Nella notte tra l'8 e il 9 arrivai a Vienna. Fu l'ultimo treno da Varsavia diretto a Vienna. Scrissi subito al Card. Marini. Non potei telegrafare perchè c'era sciopero dei telegrafisti. Alla Segreteria di Stato aveva telegrafato Mons. Ratti ch'io venivo a Vienna. Già partivano per Posen le casse della Nunziatura e quelle di tutte le legazioni estere. Mgr Farolfi già aveva preceduto a Posen. Mgr Ratti aveva chiesto a Roma di poter rimanere a Varsavia e mandar l'Uditore col Corpo diplomatico a Posen. Non so la risposta; ma alcuni giorni fa i giornali di Vienna dicevano che tutti i diplomatici di Varsavia erano andati a Posen. Sarà, non sarà, ma quel che è certo è che io ero d'imbarazzo, tanto più che a Posen non vi sono stanze. Così d'accordo con Mons. Ratti son venuto qui, portando tutta la mia roba.

Oggi le notizie inaspettate della riscossa polacca sembrano cambiare la situazione e fanno sperare che Varsavia possa essere risparmiata. Siamo avvezzi però a questi alti e bassi e per ora i pronostici sono fallaci.

Sempre agli ordini della S. Sede, pregai il Card. Marini di avvertire Mons. Ogno di quel che io dovevo fare, benchè io rimanga all'albergo finchè non ricevo disposizioni da Roma, tanto più che Mons. Ogno era fuori di Vienna. Finalmente Lunedì potei rivederlo, ma nessuna notizia.

Se la S. Sede preferisce che aspetti qui gli avvenimenti, che cambiano ogni settimana, chiederò ospitalità ai Salesiani o a qualche altra Comunità. All'albergo non mi riesce di cavarmela con meno di 50 lire italiane

al giorno. Tutto è orribilmente caro. Una tazzina di caffè e latte con una piccola fetta di pane, 3 lire!

E l'Ucraina? Quanto tempo ci vorrà ancora prima che sia aperta? Nella Galizia pure avverranno grandi rivolgimenti.

Già mi son riposato e ricomincio ad avere l'intestino in funzione regolare.

C'è qui P. Bonne e Sembratovich. Il primo è male in salute e fa temere di qualche brutto male interno. Leggo che è morto Mgr Sardi. Mi dispiace. Era uno dei più intelligenti.

Se arrivando questa mia a Roma non fosse ancor partita nessuna disposizione per me, sarà meglio sollecitare. Io sto benissimo qui, ma così non deve durare un pezzo. E poi l'albergo costa troppo. Non ho preferenze per andare, stare o tornare: sono in ballo e bisogna ballare, e mi sono proprio messo nelle mani della Provvidenza. Alla mia età e dopo tante vicende desidero poche cose e queste assai poco, come diceva San Francesco di Sales. C'entrerà forse anche po' di orientalismo mussulmano, ma così è, e mi trovo bene in questa abitudine di spirito. Vorrei che fosse virtù cristiana.

Basta. Rimango all'Albergo Kaiserin Elisabeth, Weihburg Gasse, finchè non viene a Mgr Ogno qualche notizia per me.

Saluti a P. Orlandi e agli amici tutti a S. Onofrio e giù in pianura. « Memento Mei ».

Aff.mo G. Genocchi

13

*Лист о. Дженоккі до референта Східної Конгрегації
монс. Енріко Бенедетті*

A Monsignor Benedetti.

Vienna, 16 Ottobre 1920.

Car.mo Don Enrico,

La lettera del 5 è proprio venuta in buon punto. Il giorno 11 consegnai a Sembratowich la splendida commendatizia del Card. Gasparri. Tocca il cielo col dito. Oggi parte e ieri ricevè un telegramma del Vescovo Ruteno del Canadà che portasse pure con sè i due (un giovane prete e uno studente in teologia) ch'egli aveva proposto. Troppo tardi perchè partano oggi con lui: andranno dopo.

P. Bonne è contento col suo indulto. Aspetta il Ministro degli Esteri Ucraino che si annunzia sempre e non arriva mai. Deve portargli un po' di denaro, chè egli da mesi non ne riceve, e così Karmanski. Con loro due pranzai giovedì e parlammo del candidato. Essi stessi dicono ora che le posteriori informazioni non sono buone: ha grossi debiti e la sua vita fin qui fu molto leggera. Me lo manderanno e cercheremo in ogni modo che si faccia cattolico, se davvero è disposto; ma non è il caso di metterlo quest'anno in un seminario.

So da loro e da altre fonti che le cose in Galizia vanno come prima, cioè male. I Polacchi accelerano la polonizzazione vedendosi in pericolo: il loro ostacolo principale sono i preti e gl'intellettuali, e quelli non si polonizzano...

Aspetto ancora qualche giorno poi scriverò alla Sacra Congregazione Orientale.

Tra gli altri vantaggi della mia dimora a Vienna, non ultimo è quello d'isveltermi nella conversazione tedesca. Sono anni annorum che leggo libri tedeschi d'ogni specie, ma formare orecchio e lingua per la conversazione è cosa difficile, massimamente per l'orecchio. Ho già fatto un gran progresso, ma non basta. Galizia e Ucraina son piene di gente che parla tedesco, e così anche da questo lato la conversazione tedesca entra nel quadro della mia preparazione.

Non viene ancora il freddo, essendo questo autunno eccezionalmente mite. Quando verrà, mi troverà ben armato. Sto molto bene per grazia di Dio. Saluti cordialissimi.

Aff.mo
G. Genocchi

P.S. — Denari ne ho ancora per parecchio tempo.

14

*Лист о. Дженоккі до референта Східної Конгрегації
монс. Енріко Бенедетті*

A Monsignor Benedetti.

Vienna, 27 Novembre 1920.

Car.mo Don Enrico,

In data 24 spedii un plico al Card. Marini per corriere diplomatico. Si tratta della domanda di alcuni preti ruteni di Leopoli perchè il P. Andrea Szeptycki, Studita, diventi Vicario Generale ed anche Vescovo Ausiliare. Il fratello Metropolita ha paura che la parentela gli tolga la rettitudine del giudizio o lo faccia credere nepotista, e non vuol mischiarsene. Il P. Andrea, umile monaco, scrive le sue ragioni in contrario. Io ho aggiunto altre informazioni, benchè l'affare non mi spetti, trattandosi di Galizia, Ieri Mons. Ogno (che non tarderà a venire a Roma, dopo l'installazione di Mons. Marchetti) mi ha detto che altra volta si è trattato di far Vescovo il P. Andrea.

Mons. Szeptycki, che dev'essere partito stamane, lo vidi anche ieri per la sesta o settima volta. Nell'intimità della conversazione ho potuto chiaramente vedere che anima santa egli sia e come non abbia altro motivo dirigente, fuor della carità di G. Cristo. Sono molto rari i suoi giudizi, nei quali si possa credere che c'entri un eccessivo entusiasmo o un ottimismo fuor di luogo. Nelle cose importanti vede chiaro

e bene, è sottomesso come un bambino, non attaccato al proprio giudizio, è paziente e forte come un martire. Bisogna trattenerlo in lunghe conversazioni e interrogarlo in tutto: c'è molto da imparare con lui.

Come apparisce da tutte le notizie, la situazione dell'Ucraina peggiora molto e i bolscevichi ne sono ormai i soli padroni. C'è una deputazione ucraina a Ginevra in questi giorni; ma dei 30 punti prestabiliti, l'Ucraina è il 28°. Chi sa se ci si arriva. E poi, qualunque cosa concedano le Potenze, come si potrà attuare? Si cerca di unire in un solo Stato Galizia e Ucraina, ma i Polacchi tengono a Leopoli quasi più che a Varsavia. Si pensa a rivoluzioni e, in caso disperato, a mettersi d'accordo coi bolscevichi!

Credevo che il freddo mi avrebbe fatto molto soffrire. Finora niente. Il peggio verrà, ma ormai ho visto che quando si è riscaldati in camera e ben coperti fuori di casa, non c'è da temere. Quindi se la S. Sede vuol seguitare a tenermi qui, io non ho nulla da obiettare neppure dal lato della salute. Nè voglio dare giudizi sull'opportunità o sulle speranze, trovandoci proprio nella crisi acuta dell'Ucraina e rifuggendo fortemente dall'esser giudice in causa propria. È già una grande grazia del Signore che sto bene e contento e trovo corte le mie giornate.

Domani starò ancora con Vovkcensko, di cui parlerà anche Mons. Szeptycki. È bravo e buono.

Il 20 corr. mandai per posta una lettera al Card. Marini e spero che sia già arrivata. Siccome però è abbastanza importante, vorrei saperlo con certezza.

Mons. Szeptycki parlerà della faccenda, ormai seccante, di P. Bonne. Il suo provinciale belga lo richiama, dicendo che, secondo una dichiarazione del Segretario di Stato, egli non rappresenta nulla. Proprio adesso mi pare il momento di aspettare un poco. Siamo nel punto critico delle questioni. Forse il P. Bonne avrebbe dovuto tenersi un pò più in contatto coi suoi Redentoristi. Egli crede che le sue visite non sarebbero gradite, e così ha lasciato passare mesi e mesi. C'entrava probabilmente un pò di sentimento politico: lui belga e i Redentoristi di Vienna tedeschi. Lui non lo dice, ma io credo di sì.

Basta per oggi. Saluti cordialissimi. A proposito, io penso, se nulla vi sarà di nuovo, di andar a passare le feste di Natale coi miei Missionari a Salzburg. Sono poche ore di treno da Vienna. Aspetto ancora un poco e poi avvertirò la Sacra Congregazione.

« Memento Mei ».

Aff.mo
G. Genocchi

*Лист о. Дженоккі до референта Східної Конгрегації
монс. Енріко Бенедетті*

A Monsignor Benedetti.

Vienna, 3 Febbraio 1921.

Don Enrico car.mo,

Ieri mi decisi a portare due lettere, appena finite, alla Nunziatura per farle spedire col corriere. Andai verso le 12, sapendo che Mgr Nunzio mi avrebbe fatto rimanere a pranzo, e trovai là l'Abate Meunier, arrivato alle 11. Mi diede subito il denaro e la lettera e parlammo a lungo e si stette insieme fin dopo le 2. Farò una lettera a Mgr Papadopoulos e partirà lunedì, unico giorno di corriere, mentre prima c'era anche il giovedì.

Intanto rispondo alla tua graditissima. L'unica cosa a cui badare nelle persecuzioni del Card. Marini è che non ti impediscano di far il bene della Congregazione e non ti facciano scivolare. È uno di quelli che si possono chiamare con S. Paolo: spina nel vivo della carne, commissionario di Satana coll'incarico di darci dei pugni. Lungi da noi il supporre spirito cattivo nel buon Card. Marini, ma il diavolo si serve anche dei buoni che incoscientemente affliggono il prossimo, come Dio si serve spesso dei cattivi per consolare gli altri. Ora l'aver qualcuno che sembri destinato a darci dei pugni diabolici, cioè ingiusti e crudeli, è spesso una buona cosa per l'anima, e perciò Dio la permette, rispondendo alle preghiere col dar la grazia della pazienza e non della cessazione del tormento. E sinceramente io riconosco un grandissimo bene venutomi dai miei buoni o cattivi nemici, anche da quelli che hanno il pugno instancabile e ferreo.

Mi rallegro molto delle buone cose di Mgr Szeptycki e mi dispiace della ricaduta del suo male. Dicono i ruteni di qui che sia tubercolosi all'osso. Di nuovo vedo quanto il Papa sia conoscitore d'uomini e di cose: l'accoglienza a Szeptycki e la dotazione così generosa del Collegio ruteno ne son la millesima prova.

Per quanto Szeptycki Andrea e Clemente desiderino ch'io rimanga a vigilar da lontano sulla Galizia e l'Ucraina dove non son mai potuto andare, ammetteranno certamente che speranze vicine d'andarvi e di farvi del bene personalmente, purtroppo non ve ne sono. È inutile che ripeta che quà o là, dovunque la S. Sede creda bene di tenermi, per me è lo stesso, essendo certo di non poter meglio prepararmi alla morte che facendo la volontà di chi deve giudicarmi. Non dirò mai niente contro, il che è poco; e non avrò sentimenti contrari nè angustie per questo, il che è una grande grazia di Dio.

.

(Lettera interrotta).

*Лист о. Дженоккі до референта Східної Конгрегації
монс. Енріко Бенедетті*

A Monsignor Benedetti.

Vienna, 20 Marzo 1921.

Caro D. Enrico,

Prima di tutto, buona Pasqua! Sarei andato a farla a Salzburg, ma viene Don Minozzi e con gran piacere starò qui con lui. Mi scrivono da Roma se non vado per la consacrazione di P. Benedetti, ma con le difficoltà attuali dei viaggi e la stagione non ancor buona e l'irritazione dei bronchi (che mi è tornata e diminuisce al sole di primavera, ma dura ancora) non posso desiderare un viaggio affrettato d'andata e ritorno. Benchè mi aspettassi che P. Benedetti non finirebbe la vita come parroco, la sua nomina fu anche per me un'improvvisata. Son certo che farà molto bene, avendo per questo le migliori qualità. Dovrà badare alla salute, ma si è sempre notata in lui la straordinaria influenza dello spirito sul corpo. Finchè sta allegro e di buon animo, o non si ammala o supera subito il male. La S. Sede ha fatto una buona scelta. Al vuoto che lascia la partenza di P. Benedetti rimedierà la Provvidenza, e poi, qualunque cosa avvenga, noi religiosi viviamo soprattutto per servire la Chiesa.

Il 16 corr. raccomandai una lettera per il Card. Gasparri, rispondendo a certe sue raccomandazioni per prigionieri o sperduti, ed acclusi una lunga lettera per la Sacra Congregazione Orientale. Era mio dovere avvertire del pericolo diplomatico per i frequenti incarichi che mi si danno a favore dei Ruteni e per le parole che il S. Padre scrive di me nella sua lettera a Mons. Szeptycki. Se quella lettera si stampasse, tacerebbe il Governo Polacco? Ma forse a tutto questo si è già pensato in Vaticano e io non posso intravedere le ragioni recondite. Sta bene. In questo caso le mie osservazioni sono superflue; ma nell'ignoranza e nel dubbio ho creduto mio dovere di farle.

Mgr Szeptycki mi ha detto esservi a Roma un Marchese (?) Franceschini sposato a una ricchissima Americana, che con grandi liberalità agli Ucraini arriverà a farsi nominare Rappresentante presso la S. Sede. D'evessere una specie di M.se Cappello che vuol essere diplomatico a tutti i costi. E sia. Ma il P. Bonne, essendo stato tanto (a mio giudizio, come già scrissi, esageratamente) separato dai suoi cor-religiosi, che più volte anche a Vienna l'han cercato invano e son ricorsi a me per consegnargli una lettera; ora che dovrà tornare tra loro, non sarà certo trattato coi guanti di velluto. E i Redentoristi sono di tipo molto rigido e mantengono una disciplina esemplare. Non vorrei che nel caso di P. Bonne, premessero troppo la mano; il che quasi certamente avverrà, con pericolo pure di conseguenze non belle, se la S. Sede non raccomanda efficacemente il P. Bonne, che ha pur tanti meriti.

Nel trattato di pace tra Polonia e Russia (trattato che la Polonia

voleva a tutti i costi firmare prima del 20: elezioni in Alta Slesia) è riconosciuta l'Ucraina come indipendente. Ciò non vuol dire che sia riconosciuta come Stato a parte, ma solo con una certa autonomia, che possa dar luogo a nuovi conflitti tra Polonia e Russia, quando ne abbiano voglia un'altra volta. Così me l'ha spiegato oggi Vovk Vovchenko che è il più intelligente degli Ucraini che io conosca. A proposito del quale, aggiungerò che, ottenuta l'aspettativa del suo impiego che non gli dà più di 250 corone al giorno (a Vienna non ci si vive), si è dato un po' al commercio in compagnia di un Ebreo e ha già cominciato a guadagnare. È però sempre malaticcio e non gli si darebbe lunga vita.

Passerà presto da Vienna il Rettore con la nuova brigata di seminaristi ruteni e cercherò io di facilitar loro il resto del viaggio.

E di nuovo, ripetendo gli augurii anche per la vecchia Mamma e gli amici di S. Onofrio, mi confermo

Aff.mo G. Genocchi

17

Лист о. Дженоккі до трьох студентів з «Пікколя Опера»

A tre studenti della Piccola Opera,

Vienna, 21 Marzo, 1921.

(. . .)

Dopo la vostra lettera del 29 Gennaio ho avuto molto da fare e per contentare il Card. Segretario di Stato, sono anche andato a trattare una faccenda con la commissione bolscevica che dalla Russia è venuta a Vienna. E presto ci tornerò, benchè sia persuaso che con loro non si conclude niente. Vogliono rinnegare tutta la vecchia civiltà, materializzare la vita e distruggere ogni religione. Dicono che G. Cristo ha fallito il suo scopo; aveva sì delle buone idee, ma non seppe fondarle bene; dunque bisogna ammazzare tutti i preti, e questo insegnano apertamente al popolo; così i bolscevichi creeranno il paradiso terrestre. Intanto la Russia è diventata un inferno. Non è nulla per i bolscevichi uccidere migliaia e milioni di persone, pur d'impiantare il loro regno comunista e disperdere la memoria del passato. Voi che siete giovani, vederete che flagello sarà per tutta l'Europa il bolscevismo russo, come Attila «flagellum Dei», se il Signore non ha pietà dei paesi cristiani e non converte l'empietà che domina. Gesù Cristo vuole per sé dei buoni soldati. Potrà contare anche su voi tre?

Proprio bene non sto, ma la primavera mi fa star meglio. Curate la Vostra salute e datemene notizie.

« In osculto sancto »,

Aff.mo G. Genocchi

*Лист о. Дженоккі до референта Східної Конгрегації
монс. Енріко Бенедетті*

A Monsignor Benedetti,

Vienna, 23 Aprile 1921.

Caro D. Enrico,

Avrai visto Don Minozzi, se no cerca di vederlo e fatti mettere al corrente di tutto. Egli è grande amico di Cerretti e si apre con lui. Dal Settembre non avevo più scritto al Papa. Ho preso occasione dai ringraziamenti che anch'io dovevo fargli per la promozione di P. Benedetti e gli ho scritto filialmente, aggiungendo a parte un rapporto politico e sociale sulla Ucraina. Per ora Lenin non cade e cerca di reprimere con le armi le continue rivolte ucraine. Il bolscevismo ebraico vuol distruggere ogni civiltà e religione. Chi sa poi quando si potrà entrare in Ucraina. (Nella lettera dico al S. Padre di non credere che il mio rapporto sia tendenzioso, per farmi richiamare. No, io personalmente sto bene anche a Vienna, ora specialmente che l'inverno è passato. E qualche cosa faccio anche qui, ecc.).

Siccome avantieri venne da me Sidorenco, accreditato presso l'Austria, a parlarmi dell'Ucraina e disse cose importanti, le scrivo in lettera (N° 19, 21/4/'21) che imposto stamane, al Card. Marini. Anche Sidorenco prevede che per un pezzo non si potrà entrare in Ucraina. In essa, quando (?) sarà indipendente, non si permetterà nessun rapporto religioso con Mosca e Pietroburgo. Il Governo vorrebbe per ragioni politiche l'unione con Roma. Sidorenco ringrazia la S. Sede della sua perseverante benevolenza, specialmente di non aver richiamato me, benchè non possa entrare in Ucraina, e vede in ciò un grande aiuto morale all'idea dell'indipendenza ucraina.

Dunque, aggiungo io, se la S. Sede riconoscerà essere inutile tenermi indefinitamente a Vienna e mi richiamerà, dovrà farlo in modo da non urtare la suscettibilità ucraina e non rompere le uova nel paniere. Ma non c'è bisogno del mio consiglio essendo sempre in ciò maestra la S. Sede.

In una lettera di due o tre giorni fa a Minozzi, gli spiego particolarmente le cose per uso suo con Cerretti. Non le sto quindi a ripetere qui. Puoi vedere facilmente Minozzi.

Addio. « Memento mei ».

Aff.mo G. Genocchi

P.S. — Che fa P. Bonne? Spero che avrai ricevuta la mia lettera dove parlavo di lui e dei riguardi da usargli, nel caso che quel Franceschini gli pigliasse il posto. Salutalo.

*Лист о. Дженоккі до референта Східної Конгрегації
монс. Еуріко Бенедетті*

A Monsignor Benedetti

Vienna, 27, Aprile 1921

Car.mo,

Ho faticato a mettere in ordine e a riscontrare cinque o sei lettere del Card. Gaspèri per prigionieri o sperduto in Russia. Ho passato ieri le domande alla Commissione bolscevica, benchè non aspetti nessun risultato.

Iersera venne da me P. Bonne e parlammo alquanto. L'ho invitato oggi con me al ristorante e finiremo di parlare delle cose nostre. Voglio anche farmi spiegare come egli, rappresentante *ucraino* presso la S. Sede, possa nello stesso tempo esser segretario di Franceschini per la Galizia... Non credo poi che per ora la S. Sede voglia riconoscere alla Galizia l'opportunità di avere un suo diplomatico a Roma e gettare un terribile guanto di sfida al Governo Polacco.

Dunque ti rispondo subito, benchè un po' in fretta, che è già tardi. D'accordo quanto alla lettera pontificia a Mgr Szeptycki. Io mi credei in dovere di scriverne al Card. Marini segnalando i pericoli della pubblicazione. E basta.

Si dice che in Maggio si decideranno le sorti della Galizia: non ci credo. La Francia che ora è il vero gallo del pollaio ha troppo a cuore la gallina polacca.

L'affare del Franceschini è romanzesco. Basta che davvero non ne venga fuori qualche opuscolo o articolo scandaloso, chè i Francesi e il Temps sono in cerca di cose piccanti contro la S. Sede. Tu hai fatto il tuo dovere avvertendo.

« *Melior est patiens viro forti* », divine parole che ho sempre tenuto a mente nelle vicende della mia vita, e ho poi fatto il callo, anzi l'osso a innumerevoli cause di esercitar la pazienza. Vedi di mantener la pace del cuore e non sciuparti nè fisicamente nè moralmente. Sei in condizione difficile e dura, ma se ti ci ammali o fai qualche cosa che ti torni a danno, non avrai più la consolazione di dire a Dio che, non ostante tutto, « *non delectasti inimicos meos super me* ». Certo hai diritto di migliorare il tuo stato, ma ci son tante cose da calcolare, prima di saltare un fosso largo. Consolati per ora del tuo importante lavoro « *propter Ecclesiam* ». Dio ne tien conto e alla fine gli uomini ancora. Vedrai.

Non ti dar nessuna pena della tua negligenza, che poi non è tale, nel rispondermi. Spesso non c'è bisogno alcuno di risposta, trattandosi d'informazioni che ti dò io. Altre volte mi basta una cartolina che dica che è arrivata la tal cosa e va bene o male. Conosco la tua amicizia che è di quella buona, e basta. Su ciò sta tranquillissimo.

A te non nascondo nulla e ho scritto d'aver mandato al Papa un

rapporto e di saper che Minozzi testimonio « de visu », parla di me e del mio stato con Cerretti. Se un giorno (che forse non tarda, per quanto Minozzi non creda) mi si dirà di lasciar Vienna, avrò la pena del distacco. Personalmente ci sto benissimo, Ma così non può durare eternamente. Non hai visto Minozzi? Gli ho anche scritto di venir da te.

Non sono affatto nelle smanie dell'attesa. Vedo poi che il Papa non troverà conveniente di rompere la resistenza e il partito preso di Van Rossum e alcuni altri contro l'eventuale mio episcopato, che è pur necessario per la maggior parte dei posti, dove avrei già una preparazione e potrei forse esser utile. Non mi ho a male di nulla, purchè si salvi l'onore della S. Sede, e non mi si dia una sconfessione che nuocia poi al mio ministero. E anche venisse questa, troverei poi modo di consolarmi presto.

Ecco tutto. E stiamo allegri, se non altro perchè « appropinquat redemptio nostra », almeno la mia non può esser molto lontana. Addio. Grazie di tutto. Un abbraccio di cuore.

Aff.mo G. Gen.

20

*Лист о. Дженоккі до референта Східної Конгрегації
монс. Енріко Бенедетті*

A Monsignor Benedetti.

Vienna, 3 Luglio 1921.

Caro Don Enrico,

In data di ieri scrissi a Mgr Papadopoulos per ringraziarlo degli augurii e aggiunsi una lettera ufficiale con i conti fino al 1° Luglio, non restandomi più di 2500 lire, buone ancora per qualche mese, se nulla di straordinario sopraggiunge. Egli li darà quando vuole alla Segreteria di Stato.

Ora ringrazio te dei graditissimi augurii ed avendo quì due tue lettere, una del 3 Giugno (alla quale per somma eccezione non ho ancor risposto) e una del 23, ripiglio i punti di tutte e due.

In segreteria non avete alcune mie missive. Ecco di che si tratta: nel N° 7 (9 Ag.), appena arrivato a Vienna da Varsavia domandavo « quid agendum ». Nel N° 14 (24 Nov.) facevo al Cardinale gli augurii onomastici. Nel N° 17 (11 Febr.) parlavo dell'opera dei Protestanti in Ucraina e tra gli orientali in genere, unendo quel grosso rapporto, secondo me molto importante. Questo avrebbe anche potuto essere pubblicato in qualche Rivista, essendo utile che quei fatti si conoscano in Italia, come son divulgati in Germania (il rapporto, non la lettera). E forse il Cardinale lo vorrà mettere come articolo nel Bessarione. Anzi avrei piacere di sapere se già non c'è.

Quanto al P. Bonne, ho sempre certi timori, già accennati altra volta. Soffre la fame. Ora non si occupa più della Galizia, ma della

grande Ucraina. Si attacca con molta facilità a questo e quel partito politico e se ne fa il servitore. Mai nessuna relazione con i suoi Redentoristi, stimatissimi e forti in Vienna. Ultimamente gli ho dato io un sussidio straordinario, da una piccola somma inaspettata che Mgr Ratti mi ha portato da Varsavia. Ma un giorno o l'altro vanno per aria i partiti diplomatici (sic) ucraini, e come si troverà il nostro buon P. Bonne? Se ne servono perchè è capace, lo spremono come un limone e lo tengono nella miseria. Gli do tutti i sigari che qualche italiano mi regala, perchè egli se non fuma ne soffre. Faccio quanto posso per lui, naturalmente. Ma la sua posizione è incerta.

Mgr Marchetti ha gradito i tuoi saluti. Mi dice che al posto tuo si guarderebbe bene d'andare in Rumenia o Galizia o simili regioni, senza un incarico speciale. I nemici troverebbero modo di vendicarsi e gli amici potrebbero, senza volerlo, compromettere. Parigi per esempio è luogo dove tutti vanno, così la Svizzera ecc., e là non vi sarebbe pericolo.

So che a Roma il Card. Ratti (che a me non dice nulla) parla molto e con molta lode della mia missione e vorrebbe estenderla e pare che riesca a persuadere. Non vuole in nessun modo che finisca per estinzione. Stiamo a vedere. Per me guardo come se si trattasse di altri, chè niente più m'impressiona. È un vago, ma non fantastico rumore che mi è giunto. Non parlarne, che sarà meglio.

. . . . Saluta gli amici. E stiamo sempre allegri.

Aff.mo G. Genocchi

21

*Лист о. Дженюккі до референта Східної Конгрегації
монс. Джоббе*

A Monsignor Giobbe.

Vienna, 12 Novembre 1921.

Rev.mo e car.mo Monsignore.

Il Segretario del Nunzio è giunto a Vienna solamente ieri. Sta molto bene. Pranzammo insieme e mi diede subito la Sua con le 800 lire. Mgr Marchetti era lietissimo di rivedere Mgr Testa e di rompere la lunga solitudine.

Oggi è la festa della Repubblica, sigillo del disastro austriaco, che si festeggia ufficialmente, senza il cuore del popolo. Tutti i negozi son chiusi e solamente lunedì andrò da Meyer per i libri che Suo fratello desidera. Lei sa che è difficile per me uscir di casa senza passare in quei pressi. Quindi, davvero, nessun incomodo. Martedì prossimo, S. Leopoldo di Vienna, è pur festa di precetto. Quindi è probabile che i libri non possano partire prima di mercoledì. Avvertirò.

È venuto da me il P. Galen O.S.B., che Mgr Marchetti conosce

fin dalla Svizzera. Brav'uomo, dice lui, ma confusionario e compromettente.

Avviene che proprio nella mia ultima lettera (erano due insieme) del 5 corr. al Card. Marini, parlavo della stessa materia, cioè di libri di pietà da stamparsi in Ucraino. Mgr Marchetti la considera come cosa politica, che poi possa dispiacere alla Russia. Ma la Russia non ha pretese sui Ruteni di Galizia, che han la stessa lingua, e la S. Sede può volere la stampa e la diffusione di libri ucraini per i Ruteni, senza sospetti politici. Se poi i libri dalla Galizia passano il confine, non ne sarà responsabile la S. Sede. Se ve ne fosse bisogno, tenga a mente questo punto di vista, e lo dica a Mgr E. Benedetti.

Terminavo la mia lettera al Cardinale con un'osservazione sulla mia ormai troppo prolungata dimora a Vienna. Lei sa che considero una buona preparazione alla morte l'accettare di buon grado e senza sotterfugi qualunque luogo o incarico che S. Pietro mi assegna. La mia fedina criminale davanti a Cristo giudice deve essere bianca almeno sotto questa rubrica. Quindi, creda pure, che non penso alla mia persona ma solo al decoro della S. Sede. Io per me sto assai bene anche qui e sto contento, senza noia e senza malinconia. Le differenze di cibo di clima e d'usi non mi pesano.

Don Guadagnini e gli altri Salesiani si ricordano con piacere di Lei e mandano tanti saluti.

Basta per ora. Tanto, devo scriverle di nuovo. Mi riverisca Suo fratello. Mi creda sempre

Suo aff.mo G. Genocchi
che si raccomanda alle Sue preghiere

22

*Лист о. Дженоккі до референта Східної Конгрегації
монс. Енріко Бенедетті*

A Monsignor Benedetti. (Frammento di lettera).

.

Che poi non mi si richiami in modo da averne io disonore e che non ne abbia per riflesso la S. Sede, a questo sì che ci tengo. Ma non ci dev'esser bisogno per questo di trovarmi un posto o un nuovo incarico (benchè un incarico anche brevissimo, che avesse apparenza di urgenza, sia sempre la soluzione più ovvia di certe situazioni) e potrebbe bastare il modo e il tempo abilmente scelti. Del resto S. Francesco di Sales dice che bisogna aver cura del buon nome, perchè altrimenti non si può fare il bene, ma che anche in questo non bisogna poi essere troppo sensibili.

. . . . Tanti saluti a Mgr Cerretti. Scrivo per corriere alla S.C.OR. — Ora devo uscire e ho fretta. Delle 20000 lire che mi diedero quando partii, ne ho ancora parecchie. Anche Messe ne ho per ora abbastanza.

E sto, sinceramente, bene, meglio di prima, senza più tracce di quella indisposizione. Addio. « Memento ». Saluti al Prof. Giannelli. a Orlandi ecc.

Aff.mo G. Genocchi

23

*Listo o. Дженокки до референта Східної Конгрегації
монс. Енріко Бенедетті*

A Monsignor Benedetti.

Vienna, 4 Dicembre 1921.

Car.mo Mgr Enrico,

Ben tornato dal lungo viaggio orientale! Forse ci si poteva comprendere anche Vienna, che giovedì scorso perdè tanto splendore delle sue bellezze. Un'ondata bolscevica, preparata a Mosca (si sa bene, e dovrebbe ripetersi in altri Stati d'occidente) ha devastato in poche ore 173 tra negozi, ristoranti, alberghi e caffè, rompendo, rubando e distruggendo. È vero che il prezzo dei viveri cresce, ma gli operai han paghe enormi e non avrebbero ragione di tumultuare. Ma il movimento è politico.

Il 5 Novembre mandai due rapporti al Card. Marini; uno economico e poco importante (N° 28); l'altro ha la sua importanza e riguarda una proposta del Ministero Ucraino e il modo di farla nostra propria con prestigio della S. Sede e vero bene delle anime, evitando urti politici (N° 29). Si tratta della stampa di buoni libri in Ucraino, buoni per la Piccola e per la Grande Ucraina. Avrei voluto qualche risposta e ho di nuovo accennato a questo desiderio in un altro rapporto del 1° Dicembre (N° 30). In questo parlavo di fatti nuovi in Galizia e di un movimento interessante nella stampa francese. Accludevo anche un articolo di giornale, cioè della « Croix », ma allora non sapevo che fosse la « Croix ». Essa ha stampato ora un altro articolo, che accludo, essendomi stato mandato. Potrebbe unirsi al precedente e esser messo insieme al mio rapporto N° 30, indicando che i due ritagli sono della « Croix ».

Nel rapporto N° 28 indicavo anche non esservi ormai gran che da fare a Vienna. P. Ceresi mi scrive che forse mi si darà un congedo di due mesi. Ma questo non val la pena del viaggio nel cuor dell'inverno. Quest'anno ha cominciato crudamente con freddo a dieci sotto zero e neve e neve. Ancora non mi è venuto un minimo raffreddore. Son meglio nutrito e più corazzato dello scorso anno. Non so se durerà; io cercherò d'avermi riguardo, ma per ora non posso portar la salute per ragione di richiamo. E io non sento nessuna smania e non farò mai pressioni per motivi personali.

Dunque intendiamoci bene. Parlo in amicizia. Un congedo di due mesi in questa stagione, non vale lo strapazzo del viaggio, e m'imbarazzerebbe, più che farmi piacere.

Se poi mi voglion vedere per informazioni o altro, allora è un viaggio che rende servizio non a me ma alla S. Sede, e non ho nulla in contrario.

Dai miei rapporti la situazione risulta chiara. Ma in Ucraina per adesso non si va, e neppure in Galizia. Non si vede chiaro anche dall'ultimo aricolo della « Croix »? La Galizia va divenendo un'altra Alta Slesia e passerà crisi anche peggiori. Il petrolio galiziano non è meno prezioso del ferro slesiano. La Francia, è per la Polonia, l'Italia naturalmente no. L'Inghilterra per ora no; ma se vede che il suo commercio potrebbe andar bene lo stesso, si disintresserà della Galizia. E così vincerebbe di nuovo la Francia.

L'ottimo Basiliano P. Jean ha parlato a Parigi con Mgr Cerretti e a Londra col Card. Bourne. Han capito bene tutti e due e han dato buone parole. So poi che realmente si è decisi di trattare nella Conferenza della Pace e nella Società delle Nazioni la questione galiziana. Venisse presto! Intanto languiscono e muoiono migliaia di Ruteni.

E basta per oggi. Saluti a Mgr Giobbe (i suoi messali non sono ancor venuti) e a Mgr Rossignani. E « memento mei ».

Aff.mo G. Genocchi

RIASSUNTO

La storia delle relazioni tra Roma e l'Ucraina risale ad un millennio. Le Legazioni del Granducato di Kyiv da una parte e di Roma dall'altra venivano e tornavano (991-992-993, 1000-1001-1008 ecc.) specialmente durante il regno di San Volodymyr il Grande (980-1015). Allora il successore del principe Jaroslav il Saggio (« Mudryj ») (1019-1054), Izjaslav-Demetrio trovandosi in difficoltà si rivolse nel 1075 al grande papa S. Gregorio VII, per mettere se stesso e il proprio dominio sotto la protezione del Papa. Tutto ciò successe vent'anni dopo la separazione tra Costantinopoli e Roma (1054).

Caduta la sovranità ed indipendenza dello Stato di Rus' di Kyiv nel 1240 sotto la tremenda incursione mongola, il salvabile fu salvato dai Principi della Rus' di Halyč e Volyn (Ucraina Occidentale), dove il giovane principe Danylo riuscì ad arrestare le incursioni devastatrici dei Mongoli. Il suo rappresentante e capo dell'Episcopato di Rus', l'arcivescovo Petro, durante il Concilio Ecumenico di Lione (1245) presentò al papa Innocenzo IV e ai padri conciliari un esatto quadro dell'imminente pericolo per l'Europa da parte dei Mongoli. Il papa Innocenzo IV intensificò le relazioni con il principe Danylo organizzando una crociata contro i Mongoli sotto la guida dello stesso principe Danylo, purtroppo senza esito. Ma questi sforzi del Papa ebbero il risultato positivo nel campo religioso, cioè il principe Danylo, per mezzo del rappresentante pontificio Johannes Plano Carpini nel 1247, riconobbe il Papa, come il Capo della Chiesa e il papa Innocenzo IV offrì al coraggioso principe Danylo la corona regale nel 1235.

Durante la sovranità limitata dell'Ucraina i cosacchi ucraini hanno contribuito molto alla vittoria di Vienna nel 1683. Nell'articolo « I cosacchi ucraini in difesa dell'Europa sotto la bandiera del Papa » (l'« Osservatore del 12 settembre 1958, pag. 3) sono pubblicati i dati riguardanti questo avvenimento storico. « Il Papa Innocenzo XI — scrive articolista Historicus — nei suoi piani di difesa della Europa cristiana di fronte al pericolo turco pensò di organizzare le forze dei cosacchi ucraini, le quali avranno più tardi il grande e determinante peso nella difesa di Vienna ed in Ungheria. Negli anni seguenti la diplomazia vaticana dimostra di conoscere bene la vera situazione in Ucraina, rendendosi conto dell'importanza di terre ucraine e della potenza militare dei cosacchi ucraini nella lotta contro i turchi... Si arriva così al giugno del 1683... Innocenzo XI diede l'ordine ai diplomatici pontifici di organizzare sul posto delle divisioni separate dell'esercito cosacco, assegnando a questo scopo una congrua dotazione di denaro. Dapprima si trattò di un nucleo di soli 3.000 cosacchi, (il primo nucleo di una più grande armata dei cosacchi per la difesa della cristianità) che dovevano combattere sotto le insegne pontificie. Parallelamente all'organizzazione di questo

corpo, il re Giovanni Sobieski e l'imperatore d'Austria si preparavano ad assoldare altri reparti cosacchi sotto le bandiere regie... Ancora il giorno 8 settembre (1683) scriveva il Nunzio Apostolico di Varsavia a Roma: "Sopraggiungono nuovi Cosacchi, che si spediscono in diligenza al campo Regio, stimandosi la miglior fanteria, che possa haversi contro i Turchi". Vienna è salvata e le truppe turche sono ricacciate indietro attraverso l'Ungheria in accaniti combattimenti. Contemporaneamente alla lotta sotto Vienna di alcuni reparti cosacchi, che si sono molto distinti, altre truppe cosacche partecipavano alla lotta contro i Turchi in Ucraina per non lasciarli sconfinare sull'Europa indifesa. Si calcola che in quest'ultima operazione bellica fossero impegnati non meno di 20.000 cosacchi... ».

La dominazione mongola in Ucraina portò tristi conseguenze. Il re Danylo ed i suoi successori facevano il possibile per mantenere i contatti con l'Occidente, resi difficili dalla politica mongola antieuropea. Questi contatti continuarono poi, nei secoli successivi, in campo religioso-ecclesiastico.

Dopo la prima guerra mondiale, caduto l'impero russo, il 22 gennaio 1918 l'Ucraina si era proclamata Repubblica indipendente con la capitale di Kyiv. Un anno dopo il Direttorio della Repubblica Popolare Ucraino ha inviato a Roma il conte Mychajlo Tyszkewycz come capo della Missione Diplomatica Straordinaria presso la Santa Sede con una lettera firmata dal Capo del Direttorio — otaman Symon Petlura —. Lo stesso ambasciatore Tyszkewycz fu ricevuto in udienza dal papa Benedetto XV nel mese di maggio 1919. Il 23 settembre 1919 il Segretario di Stato il cardinale Pietro Gasparri in risposta alla lettera del suddetto Capo del Direttorio scrisse: « Eccellenza, la Santa Sede, ha ricevuto la lettera, con la quale Ella comunica che il Direttorio della Repubblica Democratica Ucraina ha inviato il sig. conte Mychajlo Tyschkiewicz come Capo della Missione Diplomatica Straordinaria presso la Santa Sede. Esprimento all'E.V. i ringraziamenti per questa comunicazione, ho l'onore ed il piacere di assicurarLa che la Santa Sede, apprezzando debitamente i nobili ideali del popolo ucraino, farà le più calde preghiere per la sua felicità ed è pienamente convinta che il diritto di auto-decisione, già riconosciuto a tutti i popoli che dipendevano dall'ex-impero russo, sarà riconosciuto anche all'Ucraina... » (pag. 40-41).

Il 13 febbraio 1920 la S. Sede nominò il Padre Giovanni Genocchi - Visitatore Apostolico d'Ucraina. Questo provvedimento si può interpretare come risposta della S. Sede all'invio a Roma del rappresentante ucraino il conte Tyszkewycz. Nel decreto della nomina di P.G. Genocchi che porta il titolo: « *Decretum S. Congregationis pro Ecclesia Orientali de Apostolico Visitatore in Ukrainam* » mittendo del 13 febbraio 1920 si dice tra l'altro: « ...Sanctitas Sua mandavit ut per Sacram hanc Congregationem pro Ecclesia Orientali, praesens Decretum ederetur quo Rmus P.D. Joannes Genocchi, e Societate Missionariorum Ss. Cordis Visitor Apostolicus ad nutum S. Sedis nominatur ac instituitur regionis universae sic dictae Ukrainae. Eidem itaque praeclaro viro haec Sacra Congregatio omnes tribuit facultates quae muneri suo esequendo necessariae ac opportunae sunt... » (pag. 106) .

Nelle istruzioni della stessa Congregazione Orientale fatte in seguito per il Visitatore Apostolico in Ucraina, si dà breve riassunto della recente storia dell'Ucraina e valutazione da parte della Sede Apostolica degli ultimi avvenimenti in Ucraina.

« Dopo la rivoluzione Russa, gli abitanti della Piccola Russia o Ukraina, proclamarono la propria indipendenza costituendosi in Repubblica autonoma, e terminata la guerra con la sconfitta delle potenze centrali, la Galizia Austriaca si organizzò anch'essa in Repubblica indipendente e poi unita alla Repubblica Ukraina orientale. Ma il Congresso di Parigi ancora non ha riconosciuto l'Ukraina Russa come potenza a se, ed ha attribuito per 25 anni la Galizia austriaca alla Polonia.

La S. Sede che ha proclamato per la prima il rispetto al principio di nazionalità ed alla libera disposizione dei popoli, non ha alcun motivo per opporsi alle rivendicazioni ukraine e fa voti che gli Ukraini possano dimostrare il loro buon diritto alla indipendenza e che questo diritto venga riconosciuto da coloro che stanno decidendo a Parigi le sorti dell'Europa Orientale. Vede anzi, con simpatia la loro azione dalla quale spera un vantaggio per il cattolicesimo » (pag. 107).

Il padre G. Genocchi è partito da Roma nel mese d'aprile 1920 verso l'Ucraina, ma durante il viaggio, dovette fermarsi due mesi (giugno-luglio 1920) a Varsavia a causa dell'avanzata dell'Armata Rossa sul territorio polacco per poi trasferirsi a Vienna (dall'agosto 1920 al dicembre 1921). A Vienna il Visitatore Apostolico d'Ucraina aspettò tempo propizio per recarsi in Ucraina, che purtroppo non avvenne più. Intanto prima da Varsavia e poi da Vienna egli inviava spesso al Papa Benedetto XV e alla Segreteria di Stato numerose relazioni sulla situazione in Ucraina ed nell'Oriente Europeo, essendo le due capitali (Varsavia e Vienna) due grandi arroccamenti per gli osservatori diplomatici per l'Est Europa.

З М І С Т

УКРАЇНСЬКЕ ПОСОЛЬСТВО ПРИ АПОСТОЛЬСЬКОМУ ПРЕСТОЛІ 1919-1921

Папа Бенедикт XV і поневолені народи.....	5
Українська дипломатична місія при Ватикані	8
Граф Михайло Тишкевич	13
Перший український посол при Ватикані	16
Роля князя Івана Токаржевського-Карашевича	20
Перенесення графа Тишкевича до Парижа	22
Отець Франц Ксаверій Бонн	24
Українська Місія при Ватикані під проводом о. Бонна	27
Посольство З.У.Н.Р. при Апостольському Престолі	34
Міністерство Ісповідань У.Н.Р. і Церковні та Богословські Установи в Римі	35
Додаток	38

О. ДЖОВАННІ ДЖЕНОККІ АПОСТОЛЬСЬКИЙ ВІЗИТАТОР УКРАЇНИ

о. Джованні Дженоккі	68
Іменування і мета	69
Повноважності, інструкції і приготування до поїздки	71
У Варшаві, старання поїздки до Галичини	76
Праця у Відні	84
Закінчення і висновки	100
Додаток	104
Riassunto	131